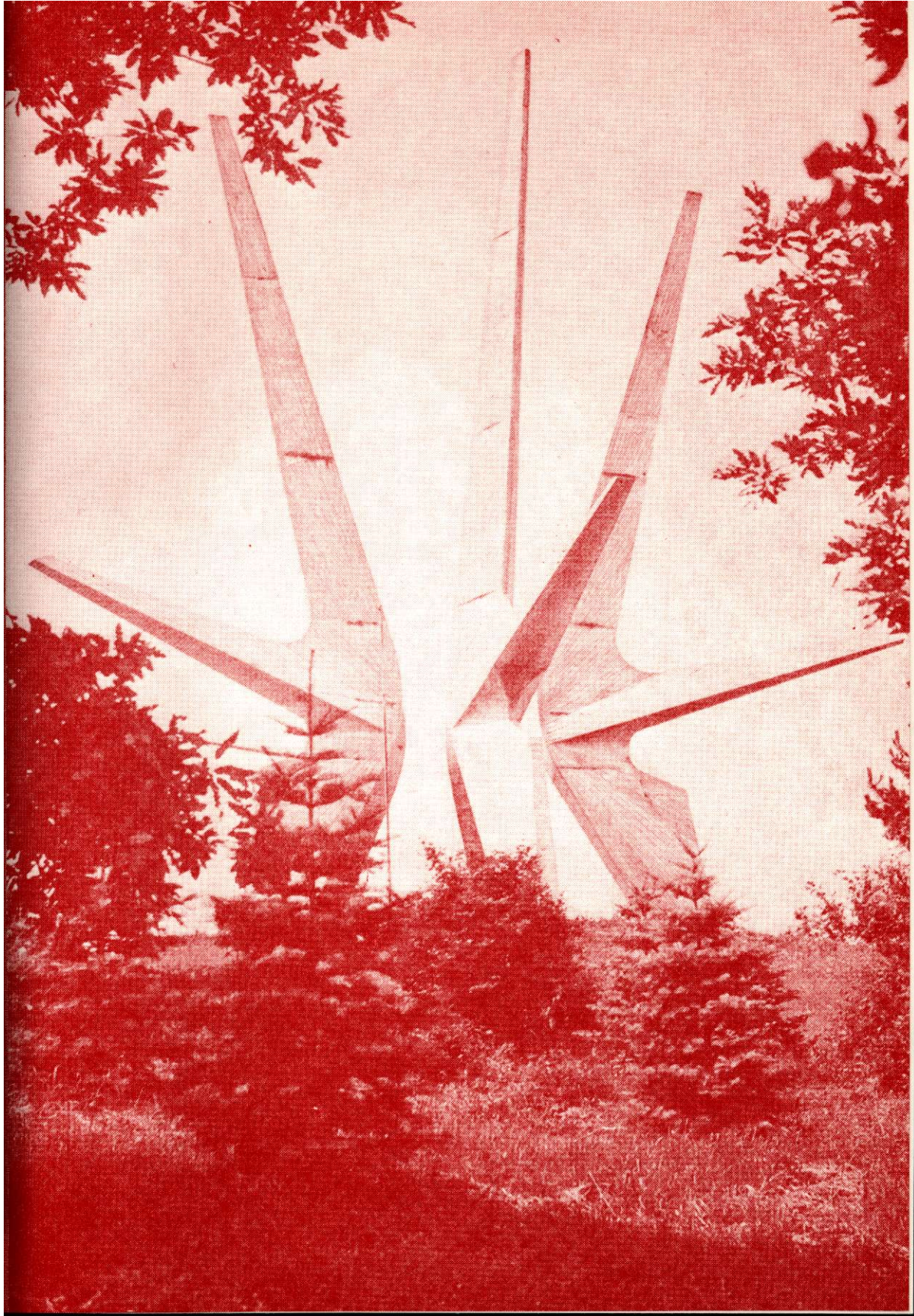

Драгослав Димитријевић - Бели

КОСМАЈСКИ ПАРТИЗАНИ

Драгослав Димитријевић-Бели
КОСМАЈСКИ ПАРТИЗАНИ II

Рецензенти

ЉУБОМИРИВКОВИЋ-ШУЦА
АЛЕКСАНДАР ВИТОРОВИЋ-ЦИГА

Предговор

ДРАГОСЛАВ-ДРАЖА МАРКОВИЋ

Издавачи

ОПШТИНСКИ ОДБОРИ СУБНОР-а
ОПШТИНА БАРАЈЕВО, ВЕЛИКА ПЛАНА,
ГРОЦКА, МЛАДЕНОВАЦ, СМЕДЕРЕВО,
СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА И СОПОТ

За издавача

ОПШТИНСКИ ОДБОР СУБНОР-а
ОПШТИНЕ сопот

Заступник издавача

МИЛИНКО ВУЛИЧЕВИН

Издавачки одбор

ЉУБОМИР ИВКОВИН-ШУЦА, председник
ЉУБОМИР ЖИВАНОВИН
МИРКО ПАНДУРОВИН
ЖИВОТА МИЛИЈАНОВИН
ЖИВА МАРКОВИН
МИЛИНКО ВУЛИЧЕВИН
ВЕЛИМИР ПАУНИН
ДРАГИША КОЈИН
РАЦА ГАВРИЛОВИН
ДРАГОМИР ПАЈИН
СЛОБОДАН ЈОВИН
НИКОЛА САМАРЦИН
МИРОСЛАВ НИКОЛИН
МИЛОЈКО ИЛИН
РАКА КУЗМАНОВИН
АЛЕКСАНДАР РАДОСАВЉЕВИН
МИЛОВАН ДАЧИК

Цртежи

МИЛЕТА ВИТОРОВИК, сликар

Штампа и коректура

БЕОГРАДСКИ ИЗДАВАЧКО-ГРАФИЧКИ ЗАВОД
Београд, Булевар војводе Мишића 17.

ДРАГОСЛАВ ДИМИТРИЈЕВИЋ-БЕЛИ

КОСМАЈСКИ ПАРТИЗАНИ II

КОСМАЈСКИ ПАРТИЗАНИ У ПРВОМ ШУМАДИЈСКОМ НОП ОДРЕДУ

Док су Космајски партизани изводили бројне акције и за себе везивале знатне непријатељске онаге, одлуком Окружног повереништва Комунистичке партије Југославије за округ аранђеловачки, на Планини Букуљи је у пролеће 1942. обновљен Први шумадијски народноослободилачки партизански одред „Милан Благојевић”, јачине око десет људи а за његовог команданта постављен је Милорад Лабудовић Лабуд, који је 1941. године био командант 3. батаљона Првог шумадијског одреда.

„Крајем априла 1942. године одржан је пети састанак Комитета (Окружног комитета Аранђеловца — напомена писца). На Букуљу су дошли и сви илегалци — борци и политички радници. Тога дана било је укупно 16 другова и другарица...

На састанку чланови Окружног комитета су, као и раније, поднели детаљан извештај о свом раду од прошлог до овог састанка. Потом су донети закључци о даљим задацима. Када је са овим завршено, Комитет је прешао на дискусију о одреду.

После састанка Лабудовићу је саопштено да ће вршити дужност команданта одреда и да ће Окружни комитет предложити Покрајинском комитету да он буде командант одреда.

Такође је закључено да одред сачињавају другови: Трифун Петровић Макса, Борће Бурић Шарац, Пантелија Паша Илић, Радомир Илић Жућа, Бранислав Гавриловић Бата, Милан Чортан Мали, Слободан Минић, Радован Лукић, Слободан Крстић и Радован Грујић. Нешто касније у Одред је дошао и Милорад Грујић Ганцер.

С обзир да је сада било мало бораца, закључено је да акције врше по два, три, четири или сви борци, зависно од тежине акције; да се што пре одред ојача новим борцима, као и да уз учешће вршиоца дужности команданта у акцијама, смештају и исхрани бораца учествују и чланови Окружног комитета.

Дужност комесара одреда вршили су поједини чланови Окружног комитета све до краја јула, када је за комесара именован Бура Гајић. Чланови комитета учествовали су скоро у свим акцијама одреда све док он није ојачао, тј. до половине 1942. године, када је у Први шумадијски НОП одред дошло 12 другова — бораца из Космаја. (Милован Мика Милосављевић, Милорад Миле Прокић, Илија Лала Јовановић: „Преглед историје НОБ-е у Шумадији”, стр. 311, 312).

На страни 317, наведене књиге, даље пише:

„Група бораца Космајског одреда, по директиви Покрајинског комитета, дошла је на територију Окружног комитета Аранђеловац

и ушла у састав Првог шумадијског одреда. Тако су стигли другови: Милосав Влајић, Бура Гајић, Света Векић, Јанко Секулић, Миодраг Николић Попај, Александар Талевић Посавац, Владимир Петровић Накарада, Станислав Оцокољић Цоле, Петар Владећи Галама, Веља Дамњановић, Гавра, студент ветерине, Љубивоје Гајић — Бока стаклени, Радомир Момчиловић — Паја Смедеревац и Миодраг Вуковић Сељак (*Укупно 14 другова — Напомена писца*).

Наведено је више различитих података о броју бораца који су из младенвачког округа (београдског — напомена писца) половином 1942. г. дошли у Први шумадијски одред.

У „Централној Србији“, страна 360, наводи се да је: „У састав Првог шумадијског одреда упућено 11 бораца“. У фусноти на истој страни наводи се да је у овај одред упућено 17 бораца. Како време одмиче, број бораца расте. У књизи „Ја и моји ратни другови“, Кике Дамњановић — Марковић говори се да је у Први шумадијски одред упућена цела чета и тек кад је ова дошла „настао је Шумадијски одред“.

Треба нагласити да ови наводи нису тачни. Први шумадијски одред, као што је напред речено, обновљен је априла 1942., а не када су дошли борци из Космаја. Број бораца који су дошли у Први шумадијски одред, наведен је у извештају штаба шумадијског одреда, упућеног Главном штабу партизанских одреда за Србију“. (У том извештају пише: „30 јуна прикључило нам се 12 бораца из Космајског одреда.“ — Напомена писца).

*

Сматрамо да ова питања нису у потпуности истражена, што треба наставити, па се онда са већом сигурношћу може закључивати шта је тачно а шта не.

Напред је већ наведено, али то и овде треба поновити да је Срески комитет Космаја јуна месеца 1942. тражио од Покрајинског комитета КПЈ за Србију да га повеже са партијским руководством на суседним територијама да би Космајски партизани могли да прелазе и на те терене и тако маневришу на већем простору, са чиме се сагласио и ПК и Срески комитет КПЈ Космаја повезао са Окружним повереништвом КПЈ за Аранђеловац, после чега су Космајци отишли за Шумадију. Међутим у „Прегледу НОБ-е у Шумадији“ пише да су борци Космајског одреда дошли у Шумадију по директиви Покрајинског комитета, из чега произлази да у документима пише једно а из неутврђених разлога у „Прегледу“ се тврди друго.

Да ли су Космајски партизани, њих дванаест требало да се укључе у обновљени Први шумадијски одред у коме је тада било једанаест бораца или су Космајци и Шумадинци требало да дејствују као здружена формација, односно као шумадијско-космајски или Космајско-шумадијски одред о томе нема докумената. Али нема сумње да су се другови Павле (Шане) и Дража крајем јуна договорили да то буде заједнички одред. У Предговору овој књизи друг Дража између осталог пише: „Половином 1942. године, формиран је Космајско-шумадијски одред (иако се тако није звао“. А седмог новембра 1942. Окружни комитет КПЈ Аранђеловац у свом извештају ПК КПЈ за Србију, између осталог је писао: „Има много питања око одреда, ЗАЈЕДНИЧКОГ НАШЕГ И КОСМАЈСКОГ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА“ (подвукао ДДБ) (Зборник ДП НОР Т9, К2, Д42). У бројним другим документима се види да СУ бригу о одреду водила оба партијска руководства у Шумадији и Космају и увек када се пише о партизанским дејствима у Космају и Шумадији од јула 1942. до маја 1943. ово треба имати у виду, тј. без обзира што се одред звао Први шумадијски он је био заједнички одред бораца Шумадије и Космаја.

Што се тиче књиге „Централна Србија“ треба имати у виду да је њу на основу сакупљеног и обрађеног материјала написао Александар Виторовић. А сакупљање и обраду материјала за округ Аранђеловац радила је група у којој су били другови и Илија Јо-

вановић Лала и Милорад Прокић, два од три коаутора „Прегледа НОБ-е у Шумадији“ у којој се замера што се број Космајаца који су дошли у Шумадију увећава. Сматрамо да би било добро да су стварн разјашњење, бар због наведених другова који се појављују као сарадници, односно коаутори у обе наведене књиге.

А то што у „Централној Србији“ у тексту пише о 11, а у фусноти о 17 бораца, сматрамо, заслужује већу пажњу и даља истраживања. Зашто? Зато што се о 17 Космајаца говори у извештају Окружног комитета КПЈ Аранђеловац упућеног Покрајинском комитету, а оригинал тог извештаја постоји и чува се у Институту за историју радничког покрета СР Србије, под бројем 9396. Тај извештај се не може одбацити, све дотле док се детаљним истраживањем не би дошло до другачијих података.

Треба настојати да се утврде имена свих 17 бораца који су дошли из Космаја на терен ОК Аранђеловац.

Извештај Штаба Првог шумадијског одреда који је овде већ помињан не искључује овај „податак о 17 Космајаца, јер сви Космајци нису ушли у састав Првог шумадијског одреда, већ су неки одређени да раде на терену као политички радници, напр. Миодраг Вуковић Сеља је био партијски руководилац у срезу опленачком, итд. итд.

Као што је наведено, у Прегледу историје НОБ-е у Шумадији пише да је Први шумадијски одред обновљен крајем априла 1942. Међутим у књизи „Централна Србија“, на страни 359, пише: „Деветог маја на Букуљи се поред 4 члана Окружног комитета окупало још 13 партизана и партијских радника. Одлучено је да партизани одмах почну оружане акције. За команданта одреда постављен је Милорад Лабудовић Лабуд...“. У књизи Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945, стр. 215, између осталог пише: „Од остатака 1. шумадијског одреда, који су се касније прикупили на Букуљи, ОК у Аранђеловцу је 9 маја 1942. године формирао једну оружану групу, јачине 15—20 партизана, која је касније поново прерасла у 1. шумадијски одред.“ У Војној енциклопедији, друго издање, књига 6, стр. 580, пише да је Први шумадијски одред обновљен почетком јуна 1942; у књизи Драгана Обрадовића: „Душан Петровић Шане“, на страни 174, између осталог пише: „Окружни комитет (Аранђеловац) је, дакле, 1942. године имао тежак посао. Требало је учврстити упоришта, обновити и ојачати Шумадијски одред, стварати слободне територије и народну власт. На свим тим пословима неуморно ради и Павле (Душан Петровић Шане — напомена писца). У Горњој Трнави учествује у раду Окружног комитета на коме се закључује да од половине маја треба обновити одред. Следећи састанак биће на Букуљи, где треба да се окупе сви борци. Поводом Првог маја издати летак и позвати народ Шумадије на непомирљиву борбу против окупатора, закључио је Комитет. И Павле је на Букуљи. За команданта одреда постављен је Милорад Лабудовић Лабуд.“

Све ово указује да највише пажње заслужују подаци који се ослањају на одређене изворе. (Напомена ДДБ).

Када су Космајски партизани стигли на терен окружног комитета КПЈ Аранђеловац и укључени у састав Првог шумадијског одреда, он се тада удвостручио. И од тада, од почетка јула 1942, до почетка месеца маја 1943. године, Космајски и Шумадијски партизани, односно Први шумадијски одред дејствовао је као заједничка формација Шумадијских и Космајских партизана, односно као јединствена оружана партизанека јединица окружних партијских руководстава Шумадије и Космаја.

Уласком космајских бораца у обновљени 1. шумадијски одред, у њему је убрзо формирана Космајска, а почетком 1943. и Грочанскоподунавска чета, углавном од бораца са грочанског, подунавског и младеновачког терена, па ће у овом поглављу највише речи бити о њиховим акцијама, а мање о другим четама одреда, изузев када су дејствовале заједно.

*

„После Прве непријатељске офанзиве и зиме 1941/1942. На терену је остало нас једанаест бораца. Крајем априла, — писао је штаб Првог шумадијског одреда 1. IX 1942, Главном штабу Србије, организовали смо се у петорке, али нисмо могли изводити акције све док Немци нису напустили Аранђеловац, Тополу и Наталинце...

30. јуна прикључило нам се 12 бораца из Космајског одреда. 6. јула пошли смо за Рудник. У близини Шаторње напали су нас жандарми. Повлачили смо се у оближњу шуму.

Сутрадан смо прешли у село Љубичевац. Обавештени о нашем кретању у току дана и ноћи дошло је у Љубичевац 300 Немаца и око 600 жандарма и четника. Опколили су нас на једној коси. На јуриш смо се пробии кроз њихове редове. Убили смо једног жандарма и њих 7 ранили. Борбу смо водили скоро један сат. Натерали смо их да промене положај, а ми смо се у току ноћи пребацили у Горњу Црнућу. Недељу дана претресали су Рудник." (Зборник ДПНОР Т1, К20, Д51).

Велики одјек партизанских акција у народу, Окружно поверенство КПЈ за Аранђеловац је поспешивало и издавањем и организованим растурањем свог прогласа од 15. јула 1942, у коме се говорило о акцијама Првог шумадијског одреда и народ позивао да свим снагама помаже партизане и учествује у борби против окупатора и домаћих издајника.

„16. јула увече, — пише у цитираном извештају штаба Првог шумадијског одреда, — запалили смо општинске архиве у општинама калањевачкој, трбушничкој, крушевичкој, даросавској, медошевској, јунковачкој. Одмах после ове акције следиле су потере и претреси.

За недељу дана обуставили смо акције."

„Ми мислимо да почнемо са палењем општинских архива, — писало је Окружно поверенство Партије за округ аранђеловачки 27. јула 1942, Покрајинском комитету КПЈ за Србију и затварањем општина на читавом терену. Тога мишљења је већина народа у овом крају. Јер општине су заиста најсолидније средство у рукама окупатора преко којих се врши пљачка над народом."

Шта су значиле општинске власти које су служиле окупаторима, може се видети и из следећег:

„Потребе немачке ратне привреде биле су, тако рећи неограњичене, тако да је становништво окупиране Србије морало свакодневно предавати производе свих врста, без обзира на то колико ће се њима оставити за обезбеђење животне егзистенције.

Селањима је одузимао жито, кукуруз, месо, вуна, живина, млечни производи, сточна храна итд. све за потребе немачке и бугарске окупационе војске, а делимично за извоз у Немачку и Италију.

*

Иако су партизани и њихови сарадници организовали отпор против одузимања животних намирница, удруженим снагама окупатор, недићевци, љотићевци и четници успели су да присиле многе селаке да им предају своје производе.

На пљачку разних добара за рачун окупатора се нарочито од 1942. ангажовала Недићева Влада, јер јој то није много пошло за руком 1941, због општенородног устанка. Тако је већ 22. јануара 1942. Недићева влада донела Уредбу о откупу житарица, од рода 1941, по којој су произвођачи били обавезни да испоруче оне количине житарица, које су им биле разрезане. У тој уредби се, између осталог каже: „Срески начелник, у споразуму са председницима општина, разрезаће одређени контингент пшенице и кукуруза на општине, а председник општине на произвођаче... Произвођачи који пшеницу, кукуруз или брашно од ових сакрију, или на који други недозвољени начин отуђе, као и лица која ове производе неовлашћено откупе од произвођача или других власника или их на неки други недозвољен начин прибаве, отуђе или сакрију, казниће се по Уредби о телесној казни и одузимању свих производа без накнаде.

Недићева влада је 14. априла 1942. прописала нову уредбу, по којој су пољопривредни произвођачи били обавезни да тове свиње иако нису имали довољно кукуруза ни за исхрану чланова домаћинства. Тридесет првог јула ступила је на снагу Наредба о ценама житарица и њихових производа за економску 1942/43, а 11. октобра прописана је наредба о откуп кукуруза.

Мада је уредбом од 22. јануара било прописано да ће се произвођачи батинати ако не испоруче разрезане количине, дешавало се да су многи сељаци због овог „прекршаја“ хапшени, терани у концентрационе логоре, па чак и стрељани.

Према немачким плановима из Србије је 1942. требало извести у Немачку: 320.000 тона пшенице, 600.000 тона кукуруза, 90.000 тона овса, с тим што би 37% дао Банат. Истовремено је требало извести и 15.000 тона масти и плодова за добијање уља 75.000 тона.

Колика су оптерећења становништва Србије били види се, делом, и из писма председника владе Недића које је 16. септембра 1942. упутио војноуправном команданту Србије у коме се између осталог каже: „Та чаша чемера препунила се када је Економски штаб, насупрот обећању које је дао народу да неће никакве намирнице извозити из Србије, наредио немачким и бугарским трупима да принудно одузимају храну од становништва и када је почео да је извози без сагласности српске владе, без обзира на прехранбену ситуацију становништва и његове потребе за одржавање стоке и семена за наредну сетву. Овакво стање исцрпљује финансијску и економску моћ Србије, народ рапидно осиромашава, јер, поред свега наведеног, даје огромне количине стоке, масти, вуне, воћа, пилежи, јаја, сира, бутера, дрвета и угља.“

Поред тога народ је био оптерећен и новчаним давањима јер је требало издржавати гломазан окупациони апарат и трупе, а такође и квислиншку управу и њене оружане формације.

Колико је оптерећење за становништво Србије било издржавање окупационих трупа, говори, поред осталог, и податак да је у ту сврху Недићева влада сваког месеца морала да обезбеди 240 милиона динара. Ови трошкови су стално расли и до септембра 1942, износили су 4,5 милијарде динара; у току 1943, седам милијарди, а у следећој години окупације двоструко више. У септембру 1944, Недићева влада је морала да исплати на име окупационих трошкова 2.057 милиона динара. (Службене новине, 22. I 42; бр. 30. од 14. Ив. и број 61. од 31. VII 42; АУШ, мф. В-Т-501, р. 248, с. 522. Ратни дневник Ратне Моћнагепе; АУН, Н-Т-17, р. 53, с. 448764; АУН, Микротека. Н-Т-501, рол. 256, мф. 1024-34, Меморандум Недићеве владе од 16. IX 42. војноуправном команданту Србије; АУП, Микротека, Н-Т-501, рол. 256, мф. 1024-34).

О пребацивању другова из Београда у одред иосвећивада се посебна пажња. О томе се у писму ОП Аранђеловац, упућеног

ПК Покрајинском комитету КПЈ за Србију 27. јула 1942. између осталог каже:

До сада су у одред прикључена она три друга партијаца. Са другом групом, у којој је било девет људи, десила се извесна незгода. Наиме, друг са космајског терена довео их до села где их је наш водич требао да прими, али је пропустио најважнију ствар — да извести нашу јавку, већ је то оставио једном даљњем симпатизеру, где је и другове сместио. Даље, они су тог дана (у петак 24. VII) били смештени у једном забрану и када је тај симпатизер дошао увече да их поведе до наше јавке, њих тамо више није било. *Ухваћени нису!* Претпоставља се да су негде заврљали по забранима. — Друг са космајског терена се показао прилично алкав."

О стању у одреду и пребацивању другова из Београда у партизане говори се и у писму — извештају ОК Аранђеловац упућеног Покрајинском комитету за Србију 1. августа 1942, где се између осталог каже:

„У одреду имамо 12 чланова парт. и 2 кандидата.

У вези са одредом нема ништа нарочито. Ових дана ћемо почети са паљењем спискова по вршалицама. Појављивање одреда на нашем терену изазвало је прилично расположење у народу. *Одред је за сада подељен у две чете, које се креће у два разна среза. То ради тога да би избегли концентрацију непријатеља и, друго, ради лакше исхране и ефикасног свришавања задатака.* (Подвукао ДДБ). Наравно, између њих постоји стална, сигурна и непрекидна курирска веза.

Наше је мишљење: док се буду стварале могућности да формирамо још неколико таквих чета, непријатељ ће бити онемогућен за ма какав озбиљнији ударац.

Зато пребацивање другова из Бгд јесте најозбиљнији и најважнији посао који стоји пред нама. Ми смо га тако схватили и све што смо досада предузимали у томе правцу, учинили смо најсвесније и са довољно конспирације, са Космајцима нисмо се још састали да би још једном претресали све то и када они знају јавку преко које треба да траже везу са нама. Њих треба добро ударити по свим њиховим неправилностима. Ми смо на својим заједничким састанцима обострано утврдили, и то неколико пута, да се не сме ни на једном делу терена пребацивати другове по дану. Па ипак, они су то учинили, тако да су она три друга — партијаца — били нападнути од жандарма и за мало да буду похватани. Друго, случај са оном другом групом у којој је било њих деветорица. Њихов члан руководства доводи их до једног симпатизера нити довољно свесног, нити довољно поузданог и препушта њему да нас обавести и мада није имао ни могућности да пешачи даље и да их повеже директно са нама. То је потребно да им ви предочите.

Нама би било нарочито потребно да нам шаљете за другове у одред што више обуће и веша. Друго, литературу и то нарочито, књижице с популарним издањем.

Ако имате новаца пошаљите нам. Новац доста трошимо борцима за храну и то због тога што се још сасвим отворено не појављује на терену." (Зборник ДП НОР Т1, К20, д45).

О акцијама одреда крајем јула и током августа месеца, говори се у већ цитираном извештају штаба Првог шумадиј-

ског одреда упућеног Главном штабу Србије, где се у наставку каже:

„28. јула поделили смо се у две чете (по 11 бораца). Једна чета пошла је за колубарски срез са задатком да пали књиге на вршалицама, општине, сече телеграфске жице, и ако пронађе експлозив да руши жељезничку пругу. Са четом је пошао политиком одреда друг Бура.

Ја сам пошао са првом четом у опленачки срез да разоружавамо сеоске страже.

1 августа налазили смо се у селу Чумићу. Начелник крагујевачког округа издао је проглас са уценама да нас уништи и послао неколико одреда да чисте терен од нас и да нас похватају. На терену је било око 6000 доведених из Крагујевца, С. Паланке, Г. Милановца, из Раље и Прањана.

Претрес је трајао 8 дана.

Бојећи се за ову чету послао сам на везу писмо с наређењем да обустави све акције до састанка који је требао да буде после 5 дана (писмо сам послао 3 августа), и у њему нагласио да се обрате на везу пре доласка на одређено место и да испитају непријатељске снаге. Писмо су добили. По њему нису поступили. У одређен дан дошао сам са 1. четом у близини места и послао курира да тражи другу чету. И она је била у близини, али на везу се није јавила, већ се поново вратила у Колубару и Космај где је остала све док нисмо послали борце да је пронађу и доведу 27 августа. (У овом времену друга чета је у космајском срезу 4. августа запалила општинску архиву и стрељала председника општине у Губеревцу због сарадње са окупатором, а у селу Дучини је запалила општинску архиву, једну вршалицу и ухватила, осудила на смрт и стрељала два лица због сарадње са окупатором — нап. ДДБ).

У међувремену ликвидирали смо још 4 петоколонца и разоружали 7 четника.

26 августа запали смо архиву Врбичке општине чије је седиште у самом Аранђеловцу.

До данас одред је био појачан са 8 нових бораца, али су 8 старих пошли на терен, а двојица са пушкомитраљезима послати за Ваљево.

Данас смо добили још једанаест нових бораца. Бројно стање је сада 31. Располажемо са два пушкомитраљеза и једним лаким митраљезом, 27 пушака, 30 бомби и 1800 метака. Имамо 30 рез. пушака.

Друг Бура је оставио другу чету у Колубари без да је оставио заменика те је то био разлог да је лутала 20 дана, а командир је био болестан и неодлучан да се врати на терен.

На нашем терену непријатељ је оставио неколико одреда који крстаре по селима, а у 4 општине се налазе сталне групе четника у јачини 30—40 људи.

У перспективи имамо да водимо акције на нашем терену следеће — паљење општина, разоружавање појединих непријатељских група и рушење жељ. пруге, сечење електричне струје и тел. линија.

Неистинита је весг да је друг Павле, члан руководства, дао директиву да се одустане од акција. Такав став није ниједног момента заузимао ни штаб ни друг Павле сем писма које сам ја послао II чети да се обуставе све акције до састанка, што се види из садржаја овог извештаја.

Смрт фашизму — Слобода народу!

За Штаб I шум. (адиског) нар. (одно) усл. (ободилачког) партиз. (анског) одреда „Милан Благојевић“ — Милорад Лабудовић." (Зборник ДП НОР Т1, К20, Д51)

Образовање окружног повереништва КПЈ за округ младеновачки

Интензивним и упорним политичким радом у Космају су стварани услови за успешнија партизанска дејства. Томе су у 1942. години највише допринели Срески комитет КПЈ Космаја и среска партијска повереништва у космајском, младеновачком, грочанском и подунавском срезу. Успешне акције Космајских и Шумадијских партизана са своје стране такође су допринеле силе оживљавању ослободилачке борбе на овом терену.

Поводом безуспешних потера за Одредом као и односа народа према партизанима, у извештају начелнику за округ Крагујевачки од 7. септембра упућен од Министарства унутрашњих послова се, између осталог, каже: „И у току овог месеца (августа — напомена ДДБ) осетила се јача акција партизана на терену, нарочито на територији срезова Орашачког и Качерског. Ту оперише једна партизанска банда око десет људи добро наоружаних, који се помоћу јатака прикривају и избегавају сукобе са нашим потерним одељењима, но ипак местимично нападају на незаштићена села и општине палећи архиве и стварајући забуну. Све се ово чини у циљу активније пропаганде од стране остатака Дугалићеве (Дугалић Светислава Душан, био командант 1. батаљона, 1. шумадијског одреда 1941. погинуо, проглашен за народног хероја — напомена ДДБ) и Благојевића (Благојевић Марка Милан, био командант 1. шумадијског одреда 1941., ухваћен на превару и убијен од четника ДМ 28. октобра 1941., проглашен за народног хероја — напомена ДДБ), комунистичке банде, која сада под командом Лабуда Лабудовића, професора вршља између Венчана, Букуље и Рудника. Пошто је ова група мања то се не може ухватити дејством јачих снага, јер сељаци не само да их штите, већ остављени без заштите наших одреда њиховим одласком са терена, изложени су утицају партизанске банде, те свесно или несвесно помажу их и штите." (VII ЈНА, д. бр. 38/4-1 К. 21).

Све то указивало је на потребу да се образује једно партијско и политичко руководство вишег ранга да даље руководи народноослободилачком борбом у овом крају. И Срески комитет КПЈ за Космај је тражио од Покрајинског комитета КОЈ за Србију да се прецизније одреди његов статус и улога, с обзиром да је био среско руководство а организовао је и руководио партијским радом и уетанком у космајском, младеновачком, грочанском и подунавском срезу где су постојала среска партијска повереништва.

И Покрајински комитет Комунистичке партије за Србију је то оценио потребним и о томе донео одлуку, о чему је својим писмом од 5. августа 1942, обавестио Срески комитет Космаја, а у коме између осталог пише:

„ПК је проучио стање ваше организације. На основу тога донео је следећу одлуку:

1) Да створи нов округ од срезова космајског, грочанског, младеновачког и подунавског. Седиште овог округа биће Младеновац. Према томе и седиште окружног руководства по могућности одмах или, ако прилике не дозвољавају, доцпије треба да буде у Младеновцу.

2) Доносећи ову одлуку ПК се руководно разлозима:

а) Младеновац је место које лежи на главној прузи. Још пре рата у Младеновцу је почела да се развија индустрија која запошљава већи број радника.

б) Као индустриско место, које лежи на главној саобраћајној линији, Младеновац постаје средиште за сва четири горе поменута среза.

Партијском организацијом округа млад. руководиће Окружно повереништво (ОП), састављено за сада од четири члана (Драгослав Дража Марковић, Божидарка Дамњановић Кика, Јуре Сарић и Јова Крајишник — нап. ДДБ).

3) Досадашњи Срески комитет за Космај подиже се на ранг Окружног Повереништва који има да руководи радом окупне организације у округу млад.

4) Сви другови, чланови СК-а за Космај, сем друга Андрије (Хабуша) и Миме (Мирослава Јовановића Трулежа) улазе у ОП.

5) За члана ОП-а улази и другарица Ж. (ивка) Дамјановић која до сада није била члан СК-а Космаја.

6) За секретара ОП-а улази друг Дража.

7) ОП треба да се што пре сакупи на једно место и да изради план рада и расподелу посла међу члановима руководиоцима.

Непосредни задатак ОП-а јесте да створи ново среско поверенство за срез косм.(ајски) и да створи парт.(иску) орг.(анизацију) у срезу подунавском, на челу са среским поверенством у Смедереву или ком другом месту подунавског среза. Исто тако да прошири, учврсти и створи нове парт. јединице и среска руководства у срезovima грочанском и младеновачком. У самом Младеновцу треба што пре продрети међу раднике и створити парт. јединице у предузећима која раде. Упоредо са радом око парт. организације треба радити на стварању нових и јачању старих скојевских организација.

Партијска и скојевска организација треба да преузму све мере за стварање партизанског одреда на терену вашег ОП-а.

За сада слати људе у одред I Шумадиски, а доцније ће се и они пребацити на ваш терен.

Све кандидате, који показују вољу за улазак у партију и који су као такви проверени, треба примити у партију.

Технику треба организовати што пре, да може на време да задовољи умноженим материјалом сва 4 среза округа.

Уверени смо другови да ћете правилно схватити величину задатка, који партија поставља пред вас и да ћете се трудити да часно испуните те задатке и оправдате поверење које вам Партија даје и које сте ви сви заслужили својим досадашњим радом.

Што се тиче осталих питања из вашег писма, мислимо следеће.

Као што видите, ми нисмо могли да изађемо у сусрет вашој жељи да остану другови А.(ндрија Хабуш) и Мим. (Мирослав Јовановић Трулеж) на вашем терену из разлога што имамо велики број округа који оскудевају у руководећим друговима, јер су им руководиоци страдали у највећем броју од непријатеља. За сада не можемо да вам пошаљемо никог другог, а доцније ћемо то учинити. Ви морате учинити све да се ова два друга што пре спреме за пут на друге терене.

1) У циљу снабдевања и осталих другова са легитимацијама, предлажемо вам да вам пошаљемо фот. апарат, ако неко од вас уме да слика, па нам пошаљете филмове да их ми овде ископирамо. Ви би се на тај начин могли сликати у оделима која су вам подесна за терен.

За случај да не умете да сликате, ми би смо вам послали једног друга, који би овај посао свршио, само у том случају морате нам јавити где и када да дође овај друг.

2) ...Браћу Петровића упослите, јер верујемо да је поштен човек. Нисмо могли о њему да се обавестимо, јер га не познају.

3) Поведите рачуна о војводи Шумском да вас не оштети пошто изгледа да је пришао Дражи и ради по његовим директивама. Став према њему треба узети онакав како и према осталим Дражиним људима и Дражи. Можемо вам саопштити да предстоји оштрије иступање према Дражи (Михаиловићу), јер располажемо са оригиналним документима који откривају право издајничко лице Драже Михаиловића и његове официрске клике. У припреми је широка кампања са наше стране за разобличавање ових издајника пред нашим народом.

4) Ни овом приликом не можемо вам послати шапирограф. Гледајте, ако можете, сами да се помогнете, а ми ћемо настојати да вам га прибавимо.

5) Видимо да у два села имамо н.о. одборе, али је то мало. Интересује нас шта раде ови одбори и какав је њихов састав.

6) У прошлом писму смо вам писали о случају са оним друговима како се десило. Јављамо вам да су се они вратили овамо и према њиховој изјави, изгледа да су били предати у руке несикурног човека.

Очекујемо да што пре оспособите канал за пребацивање, јер је ситуација таква да морамо већи број људи да вам шаљемо. Ово схватите као најнужнији посао." (Архив СРС, д. бр. 1866)

Касније су у састав младеновачког округа ушли и срезови: посавски, врачарски, јасенички и орашки (великоорашки).

Обзиром да је децембра 1941, Недићева влада извршила административно-територијалну поделу окупираних Србије на округе, којом је образован и округ београдски у који су ушли сви срезови који су били у саставу партиског младеновачког округа (космајски, младеновачки, грочански, подунавски, посавски, врачарски, јасенички, и Велико-орашки) сем колубарског који је остао у саставу округа аранђеловачког, то ће у даљем тексту, из практичних разлога, истовремено бити помињани називи оба округа, како би се знало да се углавном ради о истој територији.

Средином 1942, већ су биле преовладане тешкоће и кризе у које је запао устанак у овом крају, нарочито у космајском срезу. Све је било снажније расположење велике већине народа за борбу против окупатора и његових слугу. Иако је народ био заплашен терором окупатора и домаћих издајника, у масама је све више сазревало уверење да је могућно, сопственим снагама успешно се борити за ослобођење и поред тога што је неирижатељ још јак.

Организационо-политичка основа народноослободилачког покрета била је проширена и ојачана, чиме су ударени чврсти темељи за даљи развој устанка на овом терену.

Већ почетком септембра 1942, у округу младеновачком (срезови: космајски, младеновачки, грочански, подунавски) је било 62 члана партије, 38 кандидата за партију, више војних десетина по селима и 2 женска актива. У наведеним срезовима, где су устанком руководила среска партијска руководства, свакоднев-

ном активношћу комуниста, скојеваца и других организација било је обухваћено организованим радом за Народноослободилачки покрет око 50 села и неколико хиљада људи, омладинаца, омладинки и жена.

Новообразовано Окружно повереништво КПЈ за округ младе новачки, почело је још интензивније да ради на организовању народноослободилачког покрета и оружане борбе у округу. Како је било време вршидбе Окружно повереништво је свим организацијама ставило у задатак да утичу на сељаке како би они млатили жито и тиме избегли контролисану вршидбу и пљачку летине од окупатора. Ово је било утолико важније и потребније јер је владала велика суша и година је била неродна. Због недовољних политичких и организационих припрема одзив сељака је био углавном слаб, али су у неким местима сељаци листом млатили жито или јурили пописиваче са вршалица и без њихове контроле обављали вршидбу. Бројније партизанске акције: одузимање каишева са вршалица, паљење спискова и вршалица, спречавање квислиншких власти да врше контролу вршидбе и одузимају жито од сељака за потребе окупатора, изостале су на терену младе новачком (београдског) округа, јер је Одред у то време претежно дејствовао на терену Окружног повереништва КПЈ за округ Аранђеловачки.

С тим у вези овде је место да се наведе први извештај новообразованог Окружног повереништва комунистичке партије Југославије за округ младе новачки од 20. августа 1942, упућен Покрајинском комитету КПЈ за Србију где се опширно говори о стању на терену, а која гласи:

Захвални смо иа поверењу које нам указујете подигавши С. (рески) К.(омитет) на ранг О.(кружног) П.(овереништва). Формирањем нашег О.П. даће нам још више снаге и полета за даљи рад око извршавања општих и непосредних задатака које сте пред нас поставили. Јуче је био састанак старог С.К.-а, а за шест дана заказан је састанак новог О.П. За сада, а и тако дуго **дом** у О.П.-у буду илегалци, познати четницима, нема никаквих **могућности** да О.П. буде у Младеновцу. Наравно, да то неискључује вашу директиву да Младеновац буде средиште округа.

Жетва и вршидба је свагде завршена. Ми смо свагде, где год смо то могли, поставили млађење жита да би се избегла контрола на вршаћим машинама. Одзив сељака био је веома слаб, изузев Подунавског среза, где је млађење узело најширег маха. Исто тако смо поставили, али као другостепено, утају жита на самим вршаћама, путем утицања на контролоре, одборе за вршидбу, власнике машина и дружине на машинама као и на општинске власти. Ту смо имали прилично успеха. Најефикаснија партизанска акција: одузимање каишева, ликвидација и најуривање контролора и одбора, паљење спискова, спречавање одузимања жита пресретањем — потпуно је изостала. Међутим, О.П. за Аранђеловац поставило је пред штаб партизански невршење ни једне од ових акција за одбрану жетве сем паљења спискова. Спискови су паљени само у два села, али без икаквог резултата, кад остале акције нису изведене. Као образложење наведено је **да би такве акције окренуле расположење сељака против нас**. За тачност ових навода јамчи политком одреда друг Бура (Гајић). Ову директиву штабу одреда донео је друг Павле, члан О.П. за Аранђеловац

(Душан Петровић Шане, секретар ОК Аранђеловац — нап. ред.). Међутим у свим селима нашег округа селџаци су затражили баш ове акције партизана.

Овај партизански одред је располовљен и једна половина је на нашем терену. Пре раздвајања, у штабу је донета одлука да се не врше никакве акције (пр. напад на непријатељске оружане снаге, на транспорт и т. сл.), већ да је партизанима главна задаћа кривење. Ту и тамо да се ликвидира који сеоски петоколонаш. То тако дуго док нам не нарасту снаге. Ми међутим стојимо на супротном становишту: прво, као последица ликвидације двају сеоских петоколонаша, одведени су у логор 11 чланова партизанских фамилија; и друго, ми имамо услова да мобилишемо извештан, можда и приличан број другова за одред, али после једне—две успеле партизанске акције.

Пребацавање другова из Београда схватили смо као *најхитнију и најсолиднију нашу дужност*. Пошто је стари канал проваљен, створен је нови. Они другови који не могу да путују возом, нека долазе сваке недеље и четвртка пешке, онако, оним путем и вођени оним другом како је то већ било постављено. Тај пут је сигуран и пункт о јавке за прихватање остају. Даљи њихов пут је измењен у другом правцу. Они пак другови који могу да путују возом, могу да путују сваког понедељка и петка локалом (извештени смо да за те локале пијачних дана не требају објаве из Београда; проверите то) до Врчина. Два прихватна пункта у Врчину као и њихове лозинке даћемо првом приликом (23. VIII) оном другу који пребацује пешке другове. *Пребацавање другова у било којем броју* (али само са њиховим карактеристикама) *може почети одмах, сместа, на оба начина*, тј. већ од 23. VIII за оне који иду пешке, а од 24. VIII за оне који иду возом. Молимо вас да нам засада не шаљете другарице, будући да их у одред не примају, а постоји опасност да падну ако их негде оставимо.

Шаљемо вам 2 фотографије и једно гшсмо друга Миме (Мирослав Јовановић Трулеж — нап. ред.). Шаљемо вам и две фотографије друга Андрије (Хабуша) које смо сами израдили али сумњамо да ћете их моћи употребити; можда их можете увеличати. Пошаљите нам што пре фот. апарат и филмове. Тада ћемо, а можда и раније, послати фотографију друга Буре (Гајића). Јавите нам да ли друг Андрија треба поново да се слика на вашем апарату. Легатимације ће нам требати за неке илегалне другарице. Међутим, ми остали илегалци идемо наоружани, и не можемо да дозволимо да нас неко легитимише. Ми смо у сталним борбама, пушкарању и заседама наметнутим нам од стране непријатеља.

Технику, нажалост, још нисмо успели да организујемо. Према свему, за неки дан и то треба да буде свршено.

Питање за народно-ослоб. одборе. У Космајском срезу има их 1, у Грочанском 3, у Младеновачком 6, у Младеновцу 2, у Подунавском срезу 6 и у Смедереву 2. По саставу су састављени од сиромашних и средњих сељака подједнако. Кулаци су реткост. Занатлија сеоских има готово у сваком н. о. одбору. Прилично су осамостањени. Али ипак је још увек њихов рад везан са нашим обилажењем. Акција око заштите жетве, сазив политичке конференције и т. сл. су предмет рада н.о. одбора. Њихов самосталан политички рад углавном је везан за материјал.

Наши другови сељаци из Подунавља имају добре везе за рад са крајњим селима Јасеничког среза (Смед. Паланка). Ови другови мисле да би за другове из Јасеничког среза било веома корисно кад би им се предале ове везе. Стога би било добро кад би ви затражили и нама послали везу са Јасеничким срезом.

Без обзира на то ко је крив за то, али са оном деветорицом другова који су се вратили у Београд десила се недопустива и неопростива грешка и ми смо потпуно свесни последица лакоми-

слености у том раду. Село, у ком су се другови изгубили, припада Шумадинцима а не нама. Друга коме смо ми предали ту деветорицу нисмо, према томе, ми могли наћи, већ су га нашли другови Шумадинци и нама предали. Том приликом су казали да им треба на неколико дана пре него стигну другови да јавимо у исто село али на друго место, код неких другарица, да ће другови стићи. Ми смо то одбили и рекли смо да је највише што можемо учинити — да другове предамо њима на одређени пункт, а да их, сигурности ради, спроводи члан Среског повереништва младеновачког, који је после пао. Ви нам пребацујете да смо ту деветорицу предали у руке несигурног човека. И то је тачно, јер су се у његовим рукама ови другови изгубили. Али ми нисмо криви што је тај друг несигуран, већ су за то криви Шумадинци. У целој ствари ми смо апсолутно правилно поступили. Ми смо другове морали предати на онај пункт којег су другови Шумадинци нашли и нама предали...

Ми смо ту деветорицу другова наоружали. Шта је с тим оружјем? Верујемо да су га они негде сакрили, па би било добро кад би нам опет неког од тих другова послали да нам покаже где је то оружје.

И још се једна ствар догодила са новим партизанима. У једном пушкарању на планини Космај, ноћу, два друга који су једва стигли из Београда дезертирали су код првог метка и још их нисмо пронашли. Нико од осталих партизана није дезертирао, ни побегао, ни макнуо се с места.

Ви нам јављате да везу са О.П. за Аран. можемо успоставити преко старог пункта. Тај пункт је, међутим, проваљен. Ми смо подузели кораке да се на други начин повежемо са њима. Међутим, што је најгоре, ни она половинна партизана која је сада на нашој територији већ три недеље нема везе са својим штабом и оном другом половином, јер пунктови везе немају јавке, а на пунктове су послани непознати другови и веза све до сада није успостављена." (Зборник ДП НОР Т1, К20, д20)

Акције Космајске чете у току септембра и октобра

У току дета Одред се и поред прилично повољне војно-политичке ситуације на терену, углавном повећавао доласком другова, претежно радника, из Београда. Почетком септембра у одреду је било око 30, а средином истог месеца око 60 партизана, наоружаних пушкама, са два пушкомитраљеза, једним лаким митраљезом, 30 бомби и 1.800 метака. У резерви је било 30 пушака.

На Букуљи, половином септембра 1942., одлуком Окружног комитета за Аранђеловац извршена је реорганизација Одред, у коме је тада било 56 партизана, односно формиране су 3 чете: 1. рудничка, 2. опленачка и 3. космајска и одређено да дејствују и то: 1. рудничка на терену срезова качерског и колубарског а повремено и срезова таковског и грузанског; 2. опленачка на терену срезова опленачког, орашачког а повремено и срезова крагујевачког и лепеничког; а 3. космајска на терену Окружног повереништва КПЈ Младеновац. За командуира 3. космајске чете постављен је Миодраг Попај Николић, а за политичког комесара Љубивоје Гајић Бока.

Космајска чета са Букуље се пребацила на терен Космаја где је изводила акције уз помоћ по налозима политичког ру-

ководства на терену — Окружног повереништва КПЈ Младеновац и среских повереништава Паргије. У Губеревцу је 7. септембра спаљена опш. архива и стража разоружана. У селу Неменикућама 13. септембра ухваћен је, осуђен на смрт и стрељан као народни непријатељ председник општине, а пет дана касније ухваћено је и стрељано још 3 народна непријатеља, уз помоћ сарадика и скојеваца из тог села.

Од већих акција 3 космајска чета је ноћу између 18. и 19. септембра 1942. извршила диверзију на железничким станицама Умчари и Мала Иванча. Уништени су телефонско-телеграфски апарати, сигнални уређаји и скретнице. (Зборник Т1, К21, А38)

Са политичким радницима чета је обишла више села на терену Космаја а један дан је провела у шуми под Авалом код села Зуце.

Кретање и акције чете позитивно је деловало на терену и поспешило политички рад свих организација и сарадника.

На планини венчац 23. септембра састале су се све три чете Одред. У договору са Окружним комитетом КПЈ Аранђеловац, командант Главног штаба НОПО за Србију Радивоје Јовановић Брадоња,¹ извршио је смотру Одред и попуну његовог штаба.

Вршилац дужности команданта Првог шумадијског одреда Милорад Лабудовић, постављен је за команданта одреда; за политичког комесара одреда постављен је Милан Дракулић Стојан, за начелника штаба Илија Јовановић Лала, за референта санитета Владимир Петровић Браца а за руководиоца скојевске организације одреда Станислав Оцокољић Цоле.

У извештају који је тог дана, 23. септембра 1942, штаб одреда написао Главном штабу, у коме се говори о акцијама одреда од 27. августа до 20. септембра, између осталог пише:

„У свим акцијама запленили смо 56.000 динара, нешто санитарског материјала, обуће, одела и војничке спреме.

Са запленим пушкама наоружавамо борце. Имамо још 19 резервних пушака. На појединим жел. станицама данас стражу дају сељаци.

У свим селима непријатељ је посео општине и организовао потере. Реакција је велика. Конценгришу највише снага око Рудника, Венчаца и Букуље. На путевима и око општина стално праве заседе и дању и ноћу. Располажу са неколико камиона, којима по селима пребацују четнике и жандарме. Од данас намеравамо изводити веће акције.“ (Зборник ДП НОР Т1, К20, д54)

Приликом давања нових задатака четама, штаб одреда је наредио 3. космајској чети да прошири зону свога дејства на срезове: орашачки и колубарски, који су припадали територији окружног комитета Аранђеловац.

•

Са планине Венчац 3. космајска чета је кренула у Колубарски срез где је 27. септембра 1942. напала четнике који

су чували рудник угља у селу Рудовцу. У краћој борби убијена су 3 а заробљена 4 четника, док су се остали разбежали. Заплењено је 7 пушака, око 200 метака, нешто експлозива (динамита), санитетског материјала и друге опреме. Чета се затим пребацила у Космајски срез где је ноћу између 29. и 30. септембра 1942., спалила општинску архиву у селу Дучини и запленила једну писаћу машину и нешто новца, а 1. октобра у суседном селу Дрлупи заиалила општинску архиву. Чета је прокрстарила по Космају и Подунављу вршећи мање акције а затим се пребацила у ПГумадију.

На планини Рудник 8. октобра 1942. су се окупиле све три чете Одрета. Ту је био и командант Главног штаба НОПО Србије који је одржао састанак са штабом Одрета. Због претрпљених губитака људство 1. и 2. чете укључено је у 1. чету с тим да она акцијама и даље покрива територију и бивше 2. чете. По наређењу штаба тада су у Одреду формиране и две тројке за опецијалне задатке.

Космајска чета, тада јачине око 30 партизапа имала је поред пушака и неколико револвера и 8 бомби у свом наоружању и 3 пушкомитраљеза и око 4.000 метака. Оружје, муниција, опрема, одећа и обућа плењена је углавном у акцијама на непријатеља. Оскудевало се у санитетском материјалу а велика тешкоћа је била пгго чета а ни Одред није имао лекара.

Половину људства у 3. чети сачињавали су комунисти а остали су у већини били кандидати за Партију или скојевци. Морал чете био је као и дисциплина на великој висини. Одред се у то време хранио добијеном храном од сарадника и симпатизера а повремено храна је и купована.

После реорганизације Одрета односно уласка људства Опленачке чете у састав 1. рудничке чете, 3. космајска чета преименована је у 2. космајску чету.

У покрету према Космају 2 космајска чета је запленила у једном четничком магацину 12 сандука муниције, 2 пушке и нешто друшх ствари. Чета је 11. октобра онеспособила рудник угља у селу Мисачи и селу Орашцу. Заплењена је извесна количина експлозива, нешто намирница, каишева за машине и друге ствари. Добро забарикадиране жандарме који су чували руднике партизани нису настојали да разоружају да се не би изложили губицима.

Из Мисаче 2 космајска чета се пребацила на терен округа Младеновачког (београдског) где је извршила више мањих акција. На дан 18. октобра чета је запалила општинску архиву у Шепшину, 22. октобра у селу Парцанима, 23. октобра у селу Ропчеву.

Напад на четнике у Барајеву. Тих дана извршена је и прва партизанска акција у Посавини (срезу посавском — Умка) 1942. године. На дан 20. октобра 2 космајска чета извршила је ноћни напад на 3 чету Лепеничког четничког одрета у Барајеву. У току акције убијено је 7 четника а заплењено 23 пушке, 2 револвера и 200 метака, 8 ћебади, 50 кг шећера, радио апарат,

30 пари веша, неколико пари одела и других ствари. Партизани су успели прво да ухвате четничке страже а затим изненаде остале четнике који су били у сеоској кафани где су се коцкали и пијанчили. У првој акцији се истакао заменик командира чете Борислав Бошњак, који је приликом упада међу четнике убио првог који је покушао да пружи отпор после чега су се остали предали.

•

Легални четници (припадници Косте Пећанца и легализовани одреди четника Драже Михаиловића), били су стално током 1942. предмет дискусије између немачких окупационих власти, с једне, и Недићеве владе, с друге стране. Немци нису уопште имали поверења у ове четнике. Инсистирали су редовно да се разоружају, чему се Недић опирао. Овај део Недићеве „оружане силе“ био им је непоуздан; знали су да су компромитовани и омрзнати у народу и да нагињу четничком покрету Драже Михаиловића. Немци је забрињавало и њихово бројно стање. У априлу 1942. било их је 9.000, а у јулу 11.330, па су у вези с тим издали Недићу писмено наређење да не ствара нове четничке и добровољачке одреде.

Немци су само од 1. јула до краја августа разоружали шест четничких одреда са око 1.800 четника.

Пошто су знатне немачке окупационе снаге биле ангажоване у Босни, па није било довољно снага за одржавање реда и мира у Србији, Немци су тражили од Недића да успостави већу дисциплину легалних четника; да им се издају личне исправе од територијалне дивизије и полицијске испоставе, у које ће се уписати и број оружја, и да акције не смеју вршити без њиховог одобрења. У вези с тим Недић је почетком јуна 1942. издао наредбу: „1) Сви четнички одреди на територији војног заповедника Србије у дисциплинском и материјалном погледу потпадају у првом степену под командом команданта свих четничких одреда, а у другом под командом Председника српске владе, с тим да се ниједна акција ни покрет одреда не може обавити без претходног одобрења Војног заповедника. Одобрење се тражи за пет округа под бугарском окупацијом, преко обласног команданта СДС у Нишу, а за остале преко војног одељења при Председништву министарског савета. 2) Четници не врше управну нити полицијску власт, нити ма какав надзор за вршење те службе. Вршење ове службе поверено је управним полицијским властима“...

У другој половини 1942. четници Косте Пећанца и остали „самостални, легални“ губе сваку улогу. Нису више постављали питање ни Немци ни Недићева влада да ли треба разоружавати ову квислиншку војну формацију, већ када и на који начин. Немци су сматрали да њихове и бугарске окупационе снаге на југу Србије треба да то ураде, и то су урадили. На другој страни, Недић је сматрао да не треба са разоружањем журити; да четници, упркос многим слабостима, могу послужити у одржавању „реда, мира и безбедности“ и да разоружавање треба извршити у „погодном тренутку“, односно у јесен и почетком зиме, како би им било онемогућено бежање у нгуму. Те своје дилеме Недић је изнео и на састанку са командантом Југоистока 29. августа 1942. када је изјавио: „Влада би била захвална, када би се њој самој препустило питање распуштања четничких састава и тренутак распуштања. Сматрао је да би четници пред претњом распуштања, у лето побегли у шуме и планине и да би за то касна јесен била прави тренутак, када је готово завршена берба кукуруза и када би, са друге стране, хладне падавине, које долазе, и тако даље биле сметња бежању у шуме.

На другој страни, Мајснер командант СС тупа је 15. септембра 1942. наредио Недићу да се до краја овог месеца четничка команда, са свим четничким одредима Косте Пећанца, затим, самостални, односно „легални четници“ (Драже Михаиловића) скину са снабдевања код Српске државне страже. Јер, како је он истакао, „четници трују својом недисциплином српску полицију, која треба да чува ред, мир и безбедност у Србији“.

Углавном од септембра до краја 1942. интензивно је Недићева влада спроводила акцију разоружавања четника Косте Пећанца и у том интервалу су у целини биле и разоружани. Пре тога, један је део ступио у СДС; знатан део у четничке одреде Драже Михаиловића, а незнатан број напустио је своје команде и вратио се кући.

Тако је неславно завршила своју издајничку мисију ова квислиншка војна организација; распуштена је после непуних годину и по дана службе окупатору, а њен војвода био је касније 1944. ликвидиран од четника Драже Михаиловића. (Др М. Борковић: Контрареволуција у Србији, стр. 301—303).

*

Командир 3. чете лепеничког четничког одреда коју је 20. октобра 1942. напала и разбила у Барајеву Друга космајска чета Првог шумадијског одреда, поручник Коста Маринковић, је пришао четницима Драже Михаиловића и 1943. је постао командант четничке посавске бригаде у саставу авалског корпуса, а командант београдског четничког одреда са седиштем у Раљи Живан Лазовић, капетан, постао је касније командант смедеревског корпуса четника Драже Михаиловића.

•

У извештају штаба 1. шумадијског одреда од 25. октобра 1942, упућеног Главном штабу Србије, где се говори о бројном стању, наоружању, акцијама одреда, реакцији непријатеља и политичком раду, између осталог се каже:

„Данас одред има две чете по 23 борца. Трећа чета је расформирана због недовољног броја људства — борац у договору са другом „Слободаном“ (командантом Главног штаба). Прва чета под називом „Рудничка“ оперише у срезovima: опленачком, делу орашачког, качерском, делу грузанског и таковског.

Друга чета под називом „Космајска“ оперише на терену срезова: део орашачког, колубарском, младеновачком, космајском и грочанском.

Поред ове две чете формирали смо још две тројке за специјалне акције.

Наоружање: Рудничка чета располаже са 3 аутоматска оруђа (пушкомитраљеза) и 20 пушака, 1.600 метака и 8 бомби. Космајска чета наоружана је са 3 пушкомитраљеза, 20 пушака, 3.800 метака и 8 бомби. Тројке су наоружане са једним машингевером (са 43 метака), пет пушака и једним пиштољем — Штајер (са 18 метака).

Интендантура: Одеа су доста слаба, тешко се набављају. Другови који су дошли у Одред донели су слаба одеа, а сви тврде да су такве директиве добили при поласку. Стање обуће за сада је задовољавајуће. Углавном одело и обућа набављено је у акцијама од непријатеља. Исхрана је за сада добра. Санитетског материјала за садашње потребе имамо. Најтеже је питање лекара.

Реакција непријатеља.

У вези наших акција непријатељ је, нарочито у последње време, сконцентрисао на свим деловима наше територије, у циљу спречавања даљих акција и разбијања одреда велике снаге.

Углавном непријатељ Је своје снаге сконцентрисао у местима око Рудника, Венчаца, Букуље, Космаја и Качера. У претресу Рудника учествовало је и неколико стотина Немаца.

За ефикасније иретресање шума непријатељ је мобилисао и велики број ненаоружаних сељака чак и из других, даљих срезова.

Последњих дана нарочито су активни Немци. У појединим селима поред српских бандита налазе се и групе по 50—60 Немаца.

Политички рад:

Што се тиче политичког рада у Одреду и на терену исти је почео темељно да се спроводи последњих дана. У овом погледу извршене су главне припреме како у раду по четама тако и у раду на терену." (Зборник ДП НОР Т1, К20 Д60)

Напад на недићевце у Стојнику. Уз помоћ среског повереништва Партије за срез космајски, команда 2. космајске чете је припремила напад на станицу Српске државне пољске страже у Стојнику, који је успешно извршен ноћу 29. октобра уз помоћ наоружаних сеоских омладинаца у селу. Жандарми су пружили жесток отпор из зграде у којој су се налазили. Тек када су партизани успели да помоћу дутачких мотки убаце свежањ експлозива у зграду, скршен је отпор недићеваца.

У току борбе погинула су два недићевца док су остали заробљени и пуштени. Од партизана је погинуо заменик командира чете Борислав Бошњак. Чета је запленила: 11 пушака, 780 метака, 15 бомби, 2 писаће машине, нешто одеће, обуће и намирница.

Пре поласка у ову акцију, чета се припремала код куће сељака Саве Живановића из Дучине. Сећајући се те акције, Лазар Пандуровић Мирко, тада секретар Среског повереништва КПЈ за срез космајски каже:

„Сава Живановић, сиромашан сељак из Дучине, вратио се из првог светског рата одликован Карађорђевог звездом, Медаљом Обилића и Орденом Светог Саве. Био је без школе, али храбар и mudar на свој начин. Био је истрајан у својим убеђењима, отворен и духовит. Код куће је обично седео на прагу. Кућа је била отворена а на зиду поред кревета били су окачени: карабин и бомбе. Никога се на свету није бојао. Иако није био партизан, учествовао је врло често са нама у разним акцијама. Када смо припремали напад на жандармеријску станицу у Стојнику, крајем 1942. ми се о томе договарамо код њега у авлији. Он слуша, слуша, па се умеша: — „То тако не може. Пустите ме да ја ноћас командујем“. Узе пушку и крете. Акција је успела и станица је растурена.

Млађи син му је стрељан од Немаца на почетку устанка, а старији Брка, који је живео полулегално, ухваћен је од специјалне полиције 1942. и одведен у затвор.

Сава тада окачи сва своја одликовања и дође право код Недића:

— Бенерале, ти си ухапсио мог сина. Ако га не т'стинг одмах, ја одох у партизане. Ова деца и не знају да ратују, ја ћу то умети боље од њих.

Још истог дана Брка је пуштен. Имао је тада двадесет и једну годину, а сав је оседео. Сава му саопшти:

— Ти више немој да се муваш око куће. Или си партизан, или ниси!

Године 1943. један четнички старешина га позвао да му саопшти како су решили да га поставе за четничког команданта за срез космајски.

— Слушај команданте — Сава Не њему — Један ми је син погинуо у партизанима, а другн је сад са њима.

— Нема то везе.

— Има много везе, него да ми завршимо разговор одсече Сава и оде.

Али, нажалост, иако се као борац и војник није никога плашио, са подлацима није успео да изађе на крај. Убио га је мучки, из заседе, један дражиновски официр."

Сутрадан недићевци из Сопота којима је стигло и појачање из Београда вршили су безуспешне потере за партизанима. Неколико дана касније, борац чете Живомир Марићевећ Црвени, из Орашца, уместо да буде стрељан као немачки шпијун, успео је да избегне заслужену казну и немачкој полицији безбедности у Крагујевцу која га је врбовала и убацила као свог агента у Одред, и проказао је партнзанске куће и сараднике код којих је долазио са четом, због чега су Немци и жандарми многе похапсили.

После акције у Стојнику на место погинулог Борислава Бошњака за заменика командира Космајске чете постављен је Јанко Секулић.

Средином новембра Милосав Влајић, члан Среског повереништва КПЈ за срез Космајски, постављен је за заменика команданта Првог шумадијског одреда.

Партијска организација у одреду, војнополитичка ситуација у Шумадији и неки проблеми руковођења одредом од стране два партијска окружна руководства

Седмог новембра 1942, окружни комитет Аранђеловац, је послао извештај ПК-у КПЈ за Србију, у коме се између осталог каже:

„V нашем партизанском одреду (Првом шумадијском — нап. ДДБ) има 26 чланова партије, два кандидата и 14 скојеваца, од укупног броја 55—60. Сада је партијски кадар у одреду у приличној већини слаб. (Партијски руководиоци нису имали довољно искуства у организацији партијског и политичког рада у одреду, јер су били млади чланови Партије. Старијих, искуснијих партијских радника било је тада у Шумадији врло мало. За време прве непријатељске офанзиве страдали су многи истакнути комунисти, а преживели партијски функционери повукли су с" са главнином Народноослободилачке војске из Западне Србије у источну Босну. Отада у Шумадији није било партизанских одреда. Први шумадијски НОП одред „Милан Благојевић" поново је формиран тек априла 1942. Зато је и разумљиво што је руководећи партијски кадар у Одреду „у приличној већини слаб". С обзиром на то, Окружни комитет је тражио од Покрајинског комитета КПЈ за Србију искусније кадрове и то, V првом реду, раднике. — Објашњење редакцији Зборника дао Душан Петровић Шане, секретар тадашњег ОК КПЈ Аранђеловац — Напомена редакције). Видећемо како ће се касније показати. Постављен је рад, с об-

зиром на богато прошлогодишње искуство, као и ирилично тешке услове под којима се сада крећу наше чете. Сав парт. материјал смо дали у штаб и партијским јединицама у четама. Повремено обилазимо, помажемо и контролишемо рад четних партијских јединица, а са штабом имамо уредну везу.

Између осталог у одреду је важан проблем командира којих немамо. Од садашњих партизана најпре и најбоље би ту дужност вршио Милан Чортан. За годину дана од како је на нашем терену, нисмо могли код њега ништа сумњиво запазити, а јасно је изражена његова мана хвалнсавости и болесне амбиције. У чети је по причању другова дисциплинован, у свим акцијама храбар и врло добар митраљезац. У недостатку добрих командира, пао је предлог да он прими ту дужност у једној чети, а под контролом једног доброг политкома. Ми одлуку о томе нисмо хтели донети пре него што вас питамо за мишљење, а у вези са сумњама и казном која је за њега донета.

На последњем састанку ОК, као и на састанку са штабом разматрали смо питање капацитета нашег одреда при условима од прошле зиме. И овом смо закључили: Гледајући из наше перспективе, сматрамо да ова зима не може за наше одреде бити тако тешка као прошле зиме. Једно зато што се на овом терену 80% сељака који су били у четничким одредима прошле зиме, било зато што су их завели непријатељи народа, било што су их насилно мобилисали, — вратило кућама. Ово је један од доказа за политичку победу наше партије. Сада ће те сељаке бити тешко чак и присилно мобилисати. А много је теже када у потерама за нашим одредима учествују домороци, који знају све путеве и куће где се могу обратити на своје људе. Друго, ми и политички и организационо далеко боље стојимо него прошле године. Треће, главно упориште окупатора на селу, организатори слања људи у потерне банде, били су петоколонаши. А ми чинимо све да их ова зима живе не затекне. Наша четворка по плану и под контролом чисти позадину од петоколонаша — стубова реакције на селу. И наставиће да чисте све који се усуде да пријаве долазак или полазак чете. Тако ће села бити далеко чистија и сигурнија да обезбеде и чувају наше село. А ако осигурамо потребни минимум за исхрану људи у одреду и не морамо бити стално на терену народа, биће још лакше задобити народну помоћ и заштиту.

Када се ово повеже са могућношћу кретања и на терену других одреда, ако везе буду добре и сигурне, онда мислимо да ће тешко доћи до таквих ситуација, да се одред мора расформирати. При томе имамо у виду бројно слабије наше снаге него прошле године, као и могућност да окупатор употреби своје и домаће слуге са терена где нема наших одреда и где је партијска организација слаба. Али ако узмемо прошлогодишње зимске услове као могуће, онда вам можемо одговорити да се на нашем терену, да нас Космајци у томе помогну, може сачувати не више од 100 бораца у групама по 5—6, разуме се наоружаних другова. Прихватамо да би склоништа требало употребити само у крајњем и најређе случају ако их буде у близини. Са илегалцима са терена сада има већ 80 оних које треба склонити. Још 20 ће бити до зиме попуњено вероватно онима који ће морати из илегалности да повуку (а и ви ћете морати по коју групу да пошаљете).

Другови из Ваљева питају шта је са 10 другова из Београда за њихов одред. С обзиром на све ово, за сада смо одустали од формирања нових чета. Али ћемо припремати људе да једном морају поћи оружаном борбом.

Има много питања око одреда, заједничког нашег и Космајског ОК (Подвукао ДДБ). А пошто нису пречишћена, долази до неправилног односа између теренаца са космајског терена и чета. На пример, чета заплени: шећер, штоф и друго. Теренци то разделе народу и не знамо коме још уместо да све то стоји

нетакнуто под контролом интенданта до даљег наређења. Или штаб изда наредбу за неку акцију, теренци је коче и спречавају, јер сматрају да је не треба извести било из којих разлога. Или чета тражи помоћ теренаца, нарочито ради испитивања ситуације за неку акцију. Теренци се неодговорно држе, или дођу или не дођу на састанак са четом или појединцима из чете. Све ово мислимо да се мора што пре уредити и са ваше и са наше стране. Ми сматрамо да је контакт чете и теренаца неопходан и нужан, али га треба правилно подесити и отклонити све што се показало штетно. Зато ћемо ових дана осигурати састанак најближег члана Космајског ОК и једног друга по овим питањима одреда, а вас молимо да им пишете о томе, да су по питањима одреда дужни да се покоравају одлукама и наређењима штаба одреда.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Живела 25-ета годишњица Велике октобарске социјалистичке револуције. (Зборник ДП НОР Т9, К2, Д42)

Активност сеоских војних десетина

Заједно са партизанима Космајске чете илн без ње у току лета и јесени бројне акције су извршиле и оружане војне десетине по селима у округу Младеновачком (београдском) које су се састојале у разбијању квислиншког апарата власти, паљењу општинских архива, разоружавању сеоских четничких стража које су сачињавали присилно мобилисани сељаци, одузимању оружја од непријатеља, препадима на негтријатељске патроле, хватању и кажњавању сарадника окупатора, сечењу телефонских линија, онггећењу комуникација, прибављању експлозива и друго. Тако су ковачевске војне десетине палиле огаптинске архиве у Ковачевцу, селу Младеновцу, Јагњилу, Великој Крсни где је изгорела и зграда општине и другим местима. Истовремено ове десетине су у овим и другим акцијама прибавиле 3 пушкомитраљеза, 30 пушака, два радио апарата, један сандук муниције, 1 писаћу машину и другу спрему. Десетине у Петријеву и Вучаку су нападе стражаре у каменолому и запалиле два камиона и заплениле 70 кг. експлозива и мање количине одеће, намирница, шташша и других ствари.

Борци из Београда

У другој половини 1942, партијска организација Београда послала је око 100 другова, углавном радника и мањи број другарина у Космајске и Шумадијске партизане преко разних канала. Већина њих је ушла у састав Одред а изванредан број другова и две другарице задржане су на терену окружног комитета КПЈ Аранђеловац, односно Окружног повереништва КПЈ Младеновац.

Другови и другарице из Београда су долазили преко неколико канала који су ишли преко пунктова на терену Окруж-

ног повереништва КПЈ за Младеновац (Болеч, Зуце) а неки директно из Београда на прихватне пунктове на терену Окружног комитета КПЈ Аранђеловац.

Акције Космајске чете у месецу новембру

Почетком новембра у селу Бањи под иланином Венчац одржан је заједнички састанак Окружног комитета КПЈ Аранђеловац и штаба 1. шумадијског одреда на коме је био и командант Главног штаба Србије Радовије Јовановић Брандоња. У то време у простору планине Венчац налазио се и Одред. Разматрана је општа војнополитичка ситуација и с тим у вези дејства 1. шумадијског одреда. Закључено је да Одред настави разбијање квислиншког апарата власти по сеоским општинама и разоружавања стража по селима како би се у лошим временским приликама Одред у току зиме лакше кретао по терену и тиме отежао непријатељу да га стално прати и напада. У случају да се у томе не успе, предвиђала се могућност раздвајања Одреда у мање групе радн лакшег опстанка на терену.

У току новембра Космајска чета је углавном дејствовала на терену среза Орашког и Колубарског и неким селима Качерског и Космајског среза. На дан 11. новембра чета је онеспособила просторије рудника „Опленац“ и „Врбица“ и запленила 500 хиљада односно 310.000 динара. У селу Јеловику чета је 15. новембра запленила и поделила сељацима 5.000 кг пшенице реквириране за немачке војнике, а следећег дана је у суседном селу Гараши запленила и поделила народу 450 комада живине које су општинске власти одузеле сељацима и опремиле да предају окупатору. На дан 20. новембра 2. космајска чета је демолирала железничку станицу Штавице (срез Качерски) на прузи Београд—Чачак, због чега је саобраћај био у прекиду неколико дана јер су партизани истовремено разорили и пругу на неколико места као и скретнице.

Упутство Главног штаба Србије о устројству и обуци партизанских одреда

Овај значајан документ Главни штаб је донео новембра 1942, а његови важнији делови гласе:

Формација одреда.

Да би одред успешно решавао задатке и војне и политичке природе, потребно је да тако буде формиран да изгледа као један организам у коме сваки део обавља одређене функције. Зато је циљ формације да стварањем појединих делова у одреду организационо реши и обухвати све могуће задатке и проблеме који се пред њега постављају. Задаци војне и политичке природе различити су у разним етапама борбе, па зато и овај организам т.ј. формација мора бити такође различита у разним етапама да би успешно одговарала постављеним задацима. Зато формација не

може имати сталан изглед већ се прилагођава према приликама. Напр. обичан безначајан проблем добија у извесном периоду велики значај те је потребно да се његово решавање организационо реши стварањем потребног тела у јединици.

С друге стране постоје код одреда као специјалног колектива, тј. војне јединице извесни стални проблеми и основни задаци који диригују извесну сталност, односно основну структуру која се даље разграђава или упрошћава на основу величине проблема и задатака и сопствених могућности.

Зато бар за одређени период формација треба да буде таква да ће обухватити решавање свих проблема те етапе, те да не би било потребно вршити сваког часа крупније поправке. То је прилично штетно, јер се одређени делови не могу привући одмах да бескорисно врше своје функције, пошто зато треба времена, тј. искуства.

Формација има за циљ да изврши поделу рада у одреду где ће се за специјалне и компликоване функције одређивати за то одговорна тела...

Исто тако како је важна подела рада важан је и избор другова који ће ући у те делове који ће обављати специјално одговорне функције.

Зато се њиховом избору поклања најозбиљнија пажња, пошто су они стварно вође и представници одреда и јер ће од њихове способности и вредности зависити умногоме одред и његов утицај на народ.

I

Одред се састоји од штаба одреда, батаљона (или чета), омладинских батаљона (или чета), ударних јединица и специјалних јединица.

1) Штаб одреда дели се на командни део и помоћни део. Командни део штаба је **команда одреда**. Помоћни део **штаба** састављен је од обавештајног апарата, дела за везу, војног суда, интендантуре, санитета и агитпропа.

Штаб одреда је мозак целог организма одреда. Оваквом формацијом штаба, главни његов део, тј. команда одреда ослобађа се до могуће границе помоћних послова, којима руководи преко стручног-одређеног-људства за ове послове. Тако је команда у могућности да се посвети свом главном задатку и да управља тежиште свог рада онде где је то моментално најважније.

Командни део штаба састоји се од команданта, заменика команданта, политичког комесара, заменика полкома и начелника штаба.

Команда управља над целокупним радом и врши контролу над потчињеним органима. Одговоран је за војни и политички рад у одреду и на терену и стара се да се директиве које се добијају или дају правилно и савесно спроводе од стране нижих органа.

Команда одреда дели се на војни и политички део. Војни сачињавају командант, његов заменик и начелник штаба. Политички део — политички комесар и његов заменик.

Политички комесар је најодговорнији функционер. Његова је дужност да контролише и даје правилан смер и војном делу команде. У техничко стварање и извршење планова не меша се без нарочите потребе. Покретач је оружаних акција или даје за њих одобрење на предлог војног дела команде. Разуме се да је тежиште рада политкома на политичким питањима у одреду и народу. Његова је дужност да оспособи одред и сваког **појединца** да правилно представља и тумачи циљеве народноослободилачке борбе. Организује политички рад у одреду и политички рад одреда у народу. Обраћа нарочиту пажњу на рад помоћног дела штаба.

Заменик политкома (заменеује) у политичком и осталом раду политичког комесара у одреду и заменеује га у штабу, када је одсутан, у свим дужностима.

Командант одреда управља одредом по војним питањима и поред политкома најодговорнији је функционер у штабу одреда, а нарочито за војна питања. Стара се да се директиве по војним питањима што правилније спроведу. Припрема и изводи акције са одредом или појединим његовим деловима. Стара се о организацији војничког уздицања целокупног људства у одреду.

У свом раду помаже га заменик и начелник штаба. Командант изводи поделу послова тако да је у могућности да увек баци тежиште свога рада на моментално најважнија питања. Заменик команданта и начелник штаба служе му поред осталог и као саветодавна лица по свим војним питањима. Право одлуке је искључиво својина команданта. Не сме се дозволити гласање за одлуке, али је командант дужан да исправне закључке осталих спроведе у својој одлуци. Нарочито је дужан да правилно процени и уздиже војни кадар у одреду. Потребно је да код њега развије до максимума све потребне способности и особине. Од тих особина **иницијатива и самосталност** биле би као најпотребније у герилској борби. Зато командант не грео да руководи директно операцијама мањих јединица, нити да се сувише меша у њихово извођење, већ то раде старешине одређених јединица. Не сме дозволити да се код војних руководица развије војнички опортунизам, већ развија код њих **одлучност** до максимума.

Заменик команданта помаже и заменеује команданта у свим дужностима и постаје одговоран за додељени сектор рада.

Начелник штаба је административно и војно лице у команди. Руководи техником одреда. Организује плански рад на планском уздицању партизана. Служи као веза команде са нижим јединицама и одређеним помоћним службама...

Преноси сва наређења команде и зато је повезан са одредским куририма и куририма нижих јединица.

Помоћни део штаба руководи свим помоћним службама у одреду и по потреби ван њега. То су углавном: обавештајна служба, служба везе, служба санитетска, судска служба, интендантска служба, агитпропаганда.

Обавештајном службом у одреду треба да руководи политком или заменик политкома. Може узети за помоћника неко погодно лице.

Служба везе у одреду обухвата сва средства за везу која стоје штабу на расположењу и нижим јединицама...

Судска служба. Њу обавља у одреду **војни суд**. У њега улази командант, политички комесар и начелник. Суди војним и грађанским лицима за дела издаје, шпијунаже, дезертерства, злочина и крађе.

Интендантска служба снабдева одред свим потребама, углавном храном, одећом и обућом, оружјем и муницијом. Набавља или добија потребан материјал од позадинских служби. Руководилац ове службе у одреду је интендант одреда...

Санитетска служба. При штабу треба да постоји референт санитета. Треба да буде по могућности лекар. Служи као инструктивни орган санитетске службе у одреду и као снабдевачки орган за потребе санитета. Поред тога врши и лекарску праксу ако је лекар.

У исто време је референт за санитет на одређеној територији. Помаже и васпитава народ у духу хигијене а нарочито је одговоран за спречавање и сузбијање заразних болести на тој територији.

Агитпроп. Служи као тело за организовани политички рад у одреду и на терену.

Батаљони и омладински батаљони. Број батаљона у одреду зависи од географско-политичке поделе територије одреда и масовности самога одреда. За командовање најзгоднији је број од 3—4 батаљона. Ради што боље обуке и употребе у одреду се стварају омладински батаљони у који улази омладина.

Ударне јединице. Поред ових батаљона у одреду се стварају ударни батаљони или чете који служе као маневарска ударна снага одреда помоћу којих одред изводи најделикатније акције и преноси тежиште борбе на одређене тачке. Ове јединице морају бити узорне у сваком погледу а нарочито у погледу храбрости и дисциплине. Претежно су састављене од најбољих радника са најбољим сељацима. Оне ће касније послужити за стварање народно-ослободилачких ударних бригада. Омладински и ударни батаљони треба да имају стално бројно стање.

Специјалне јединице. У ове јединице спадају диверзоне групе, инжењерске јединице, а ако се дође до плена и коњица, артиљерија, моторизација.

Диверзионе групе, су мале групе, почев од тројке па до десетине, које врше ликвидацију шпијуна и петоколонаша на оним местима где одред не допире. У исто време служе за рушење комуникација и веза и других акција на одређеној територији коју одред не може да контролише услед различитих узрока. Ове су јединице наоружане одговарајућим оружјем (нарочито за блиску борбу), алатом и материјалом.

Батаљон — формиран је слично одреду. Састоји се од штаба батаљона, чета (и омладинских чета, ако ове нису у саставу омладинских батаљона), ударне чете и потребних специјалних јединица. **Штаб батаљона** формира се и као штаб одреда, само што нема војног суда ако није самосталан. Функције у команди одреда врши начелник штаба, а у команди батаљона ађутант команданта батаљона. Број чета у батаљону зависи од масовности и других услова. За командовање најзгоднији је број од 3—4 чете.

Чета — формира се искључиво од бораца. Састоји се од руководства и 3—4 вода. Унутар вода могу се формирати мање јединице за специјалну службу, сличну задацима диверзионих група и пионирских јединица, поред борачке дужности. Руководство чете се састоји од командног дела, обавештајног дела, дела за снабдевање, дела за везу, санитета и агитпропа. **Командни део чете** сачињавају: командир, заменик командира, политком и заменик политкома. Део за везу углавном чине курири. За везу са одредом, односно батаљоном, за везу са суседним јединицама, ако је чета самостална, и за унутрашњу везу. **Део за снабдевање** организује комесар: (одређује одговорног) за исхрану са помоћницима за одело, обућу, оружје и муницију. Набавке врши од батаљона и на терену. **Четни санитет** се састоји од 2 болничара и 4 носиоца рањеника који су борци а ову дужност врше према потреби. Ако је чета самостална треба да има и лекара. **Водови** су састављени од 3—4 десетине. У чети могу постојати привремено и омладински водови. Водом командује водник. **Десетина**

се састоји од 3—4 тројке. Најхрабрији и најспособнији партизани одређују се за вођу тројке. У састав десетине улази и пушкомитраљеска тројка и тројке за спец. службу. Ако чета оперише самостално, њена формација приближава се више формацији батаљона, пошто се пред њу постављају скоро исти задаци као и пред батаљон.

II

Војна обука

Пошто у партизански одред улазе људи са различитим војним знањем, а долази се појединачно или по групама, то је питање војне обуке доста тешко и компликовано. Зато војна обука мора бити планска и организована тако да се сваки поједини партизан у потпуности обучи потребним војним знањем. Војна обука је темељ сваке војне организације. У мирно време људи проводе често по више година на војној обуци. Међутим у партизанском одреду мора се извести обука за много краће време и у њу ће ући све што је партизанима потребно. И поред тежих услова, обука у партизанском одреду може и мора да да веће резултате него ли у кадру, јер је интересовање и сопствено искуство партизана далеко веће. Обука се изводи постепено тј. да се прво пређу оне гране војне вештине које су најпотребније у свакодневном животу и борбама, па све до спец. радњи. Она треба да обухвати углавном ове гране војне вештине:

I Група: 1) стројева обука, 2) борбена обука, 3) настава гађања, 4) опис у руковању оружјем, 5) служба обезбеђења и уопште стражарска служба.

II Група: 1) герилска тактика, 2) служба везе, 3) пољско утврђивање, 4) изучавање карактера и дејства разних родова оружја, 5) морална настава.

Првих пет предмета улазе у једну основну групу са којом треба добро да буде упознат сваки партизан, јер је она темељ војне обуке. Она се прво изучава. Најпотребније ствари из II групе прелазе се истовремено са I групом, док се II група у целости прелази тек у другом периоду наставе. Тако исто за сваки посебан предмет ствара се план за извођење наставе-обуке. Обука треба да буде добро изведена и са теоријске и практичне стране... Оба начина рада треба успешно спојити. Обично се у обуци науче извесни типови основних радњи. Партизан мора да постане мајстор да зна зашто се предузима таква радња а не нека друга, зато што ће се у борби обично наћи у различитим и новим ситуацијама, те да би се у њима могао снаћи... Тако сви партизани треба да прођу кроз овај курс војни...

И сваку оружану акцију, кад се зато има времена, треба тако припремити и искористити да поред осталог умногоме служи за подизање војног знања код партизана. Пре акције партизане треба добро извежбати у таквој врсти оружаног сукоба... Објашњења која треба да буду доста широка треба код партизана да развију што већи смисао за ове акције. То ће омогућити добре резултате у борби, а нарочито **идеолошку** везу. Овакав начин рада омогућиће да партизани искористе акцију до највећег степена за самостално стицање искуства у борби, јер се на тај начин много појачава њихово интересовање и разумевање за ток борбе. Разумљиво је (што су могућа) и разна тумачења у борби, јер су и способности за правилно оцењивање различите. Команда или војно руководство треба добро да простудира сваку акцију са гледишта војне вештине и изложи је партизанима. Оцена се **излаже** на четном састанку, треба да што више појача интересовање за све проблеме и изазове што живљу дискусију. Оцена и дискусија треба углавном да обухвате: процену ситуације, донету одлуку, издате заповести, вођење борбе од стране команде, из-

вршење заповести, рад нижих јединица, држање партизана у борби — закључци. При излагању корисно је и поједине моменте борбе и практично представити. Оцена треба да буде критична и самокритична. Команда мора да пронађе и изложи своје грешке. Самокритичност команде најбоље ће развити самокритичност партизана, а то је најбоља гаранција да васпитавање иде правильним путем. Команда треба да зна да су случајности у борби неизбежне. Често те случајности имају одлучну реч, што значи да кваре план на штету или корист. За ове случајности крива је већим делом сама команда, обично због слабог и једностраног плана. Уколико план буде бољи утолико ће и случајности бити сведене на најмању меру. И зато кад се те случајности појаве у вези са нижим јединицама или појединцима, не треба бацити сву тежину кривице на њих. Потребно је најпре испитати узрок ове појаве и пронаћи сопствену грешку. Признање сопствених грешака омогућиће стицање већег искуства и подићи ће ауторитет команде. Само дубока и свестрана критика и самокритика омогућиће брзо напредовање. Зато је потребно да команда појачава код партизана у што већој мери критичност и самокритичност.

III

Моралне особине:

Није само довољно познавати војничке ствари па да би се (било) добар борац. Потребно је да сваки партизан као и јединица располажу извесним особинама да би у потпуности одговорили својим борачким дужностима. То би углавном биле следеће: дисциплина, другарство, пожртвованост, конспиративност, храброст, иницијатива, издржљивост.

Бити дисциплинован значи извршавати сва добијена наређења с вољом, тачно и на време. Значи да је најбоља самодисциплина, пошто ће она загарантовати највеће резултате. Али треба зато да је партизански одред колектив у коме не ради свако што хоће и како хоће. Мора се одредити извесна линија преко које се не може даље корачати на штету тога колектива. Тај колектив устаје у одбрану својих интереса и принудно намеће појединцима услове под којима се мора радити у колективу. Зато се дисциплина мора поставити као закон, као услов без кога одред не може да постоји као војна јединица. Мора се бити дисциплинован без обзира да ли је код некога свест о извесним радњама мања или већа. Дужност је команде да степен дисциплине појача васпитањем до постизања самодисциплине, али никако се не сме дозволити погрешан пут који у тежњи да дође до самодисциплине даје у резултату недисциплину. То ће се десити ако се дозволи широко шетање по пољу дисциплине а не поставе се препреке преко којих се не може. То значи да питање одговорности треба да буде строго постављено. Одговорност је темељ дисциплине а дисциплина је снага јединице. Преступнике треба добро упознати са величином и карактером грешке и учинити све да се она не понови. Као што добрим друговима одаје признање похвалама итд. тако се и према друговима који греше поред осталих васпитних средстава примењују и казне. Казне треба увек да буду срачунате да би постигли одређени циљ, тј. користан ефекат на преступника и на целу јединицу. Оне су у већим случајевима последње васпитно средство. Никако казне не смеју постати једино васпитно средство. Нарочито је важно да се не оде у крајност па да се оне уопште не примењују. Зато је потребно ради што бољег постизања циља добре партизана награђивати а оне који греше кажњавати. Казне су судске и дисциплинске. Судске казне изриче војни суд, дисциплинску казну изричу команде и четно руководство. Дисциплинске казне су: укор, строги укор, прекоредна служба (сем стражарске), одузимање функције...

Дакле, у првом реду потребно је да се постави питање одговорности. Само ако се одговорност постави за сваки случај могу се очекивати добри резултати. Јер људи често греше и не знајући да греше, или не виде довољно праву величину своје грешке. Свака команда или старешина, па чак и најближи другови, криви су ако дисциплина код извесних јединица или појединаца није на одређеној висини. Партизане треба васпитавати тако да не буду равнодушни нити трпељиви према грешкама својих другова, већ да другарски утичу на њих да ове грешке исправе. На овај начин најлакше ће се одржати и развијати свесна дисциплина, тј. када се цела чета залаже да буде на што већој висини. Руководиоци треба да знају да се мора остварити гвоздена дисциплина. Нарочито је важно строго постављање одговорности за држање у борби. Сваки партизан треба да буде свестан да је у одред дошао да се бори оружјем против непријатеља и да је његова дужност да све од себе да би та борба нанела непријатељу што веће губитке. Стога се свако добијено наређење за време борбе мора извршити уз највеће залагање. Грешке учињене на бојном пољу мора на крају расправљати војни суд. Не извршавају се она наређења којима се врши издаја наше борбе...

Као што се види циљ дисциплине у нашим одредима није кочење људи у раду већ напротив пружа широке могућности за рад, али га каналише само у позитивном смислу.

Храброст је заједно са дисциплином најважнија особина. Сваки партизан треба да зна да од држања сваког појединца и постигнутих резултата зависи судбина и ток борбе. Сваки треба да дође у одред да се бори а не да се плаши те борбе. Кукавице, слаби борци живе само на штету одреда, на штету добрих другова. Они желе да се извуку а оставе груди својих најбољих другова саме изложене непријатељској ватри. Разумљиво је што се такви другови не могу трпити у одреду или бар не за дуже време. Они могу остати у одреду само на краће време, колико је потребно да им се пружс упутства да би поправили ово своје држање. На томе подизању треба у чети сви да сарађују. Сваки партизан треба да буде свестан да питање храбрости онога друга који је до њега јесте колективно, тј. да то није само питање односног друга, већ и његово који је уз њега, па према томе и целе јединице. Зато је и он дужан да се о њему стара, јер ако то не буде радио може да му се освети. Различити услови живота направили су и различите степене храбрости код разних људи. Зато је дужност команде да нарочиту пажњу посвети подизању ове особине. Она се подиже на свакој радњи па и најобичнијој. Сваки треба да буде свестан да се она само на тај начин систематски подиже. Док се сам партизан не залаже у довољној мери, успеха нема. Зато је дужност команде да сваког појединца покрене да ради на овом правцу и да се уздигне. Она образује и специјалну обуку за ове другове. Ако се не постигну жељени резултати, ови се другови удаљују на најцелисходнији начин из одреда. Ако неко испољава и свој кукавичлук за време борбе и при том нарочито штети предузету акцију, убија се на лицу места. Ако је штетни утицај мали, разоружава се и спроводи надлежном војном суду. Ако се код њега примети колебљивост, дужност је најближих другова да га охрабре. Старешине поред командовања и овоме треба да обрате нарочиту пажњу и да личним примером, вештим командовањем, бојним крицима и другим средствима храбре партизанске борбе. Партизан се не сме предати непријатељу сем у случају да нема више моћи да се убије, тј. када је рањен у обе руке па не може да изврши самоубиство. Када буде ухваћен, непријатељу ништа не признаје, јер је и најмање признање издајство. Његово држање мора да буде јуначко, без и најмањег показивања страха за свој живот. Исто тако сваки партизан треба да буде свестан да ће овако његово држање не само онемогућити непријатељу да дође до ма каквих

података о раду партизана, већ га тако херојско држање наших бораца и страховито деморалише. Осим тога сваки такав партизан треба да зна да ће кад-тад положити рачуна о своме држању пред народним борцима ако остане у животу.

Другарство, то је главна особина наше војске. Без обзира на функције сви су другови са истим правима и морају се осећати један према другом другови. То је персонификација будућег друштва које ће нашим друговима давати снаге за надчовечанске напоре. Друг који је командир, командант, то је докле има потребу да командује а после тога је као и сваки други партизан. Исто тако и само командовање мора да одише духом другарства, што разуме се, не сме да послужи као средство за слабљење дисциплине. Мора се сузбити најоштријим мерама мишљење и поступци руководећих другова да себи могу дозволити понекад неке ситније привилегије или недругарски однос према осталим друговима. Изговор да су то ситнице или да се не може избећи, показују само моралну нискост која се не може трпети ни по каквој цени код наших руководиоца па ма каквим способностима располагали. И најмања ситница имаће страховито штетног дејства. Зато наши руководиоци морају бити први на дужностима, последњи у правима. Ово другарство мора нарочито да се испоји за време борбе, кад неки друг западне у опасност. Сваки суседни друг дужан је да му по цену живота помогне. Ниједан рањен друг не сме се оставити непријатељу, а по могућности ни мртав.

Иницијатива. У борбама ће се често појављивати непредвиђене ситуације за које су издата наређења погрешна или уопште нису издата никаква наређења а потребно је брзо решавати. Онда се ради по сопственом нахођењу и на личну одговорност. Нарочито је потребно бити иницијативан онда када се нема веза са командом. Код иницијативе важно је да буде усмерена тако да најбоље одговори постављеним плановима. Зато треба увек добро познавати циљеве и планове више команде да би иницијатива била корисна. У противном она ће испасти штетна по општу ствар. Ова особина за партизанске руководиоце и партизане врло је важна баш због карактера нашег ратовања које је увек пуно нових момената.

Издржљивост, пожртвованост и конспиративност и друге потребне особине дају нашим јединицама потребну снагу много већу у раду, па их све треба неговати код партизана а нарочито код руководиоца. Ако све ове особине у себи сједине партизани, онда се може очекивати добар резултат, јер њиховим поседовањем стварна снага јединице постаје много већа. Оне су исто тако елементи стварне снаге јединице као што су и број људи и наоружање, а може се слободно рећи да је њихова важност сразмерно много већа од важности наоружања и борбе..." (Зборник ДП НОР Т1, К20, Д65)

„Ми 'оћемо слободу, а рат 'оће жртве".

Због све већег замаха Народноослободилачке борбе у округу младеновачком, активности војних десетина и акције Космајске чете на овом терену жандарми (недићевци) и Немци су у новембру и децембру 1942. године извршили блокаду и претресли више села по космајском, младеновачком, грочанском и врачарском срезу, хапсећи многобројне партизанске сараднике и симпатизере.

У космајском срезу похапшено је око 250 сељака, највише у селима Стојнику, Бабама, Губеревцу, Лисовићу, Рогачи, Ду-

Чини. У Дучини је био ухапшен и секретар Среског комитета СКОЈ-а за срез Космајски Љубомир Живаиовић Брка. У Парцанима приликом хапшења жандармима су пружили отпор Богосав Филиповић, члан Среског повереништва КПЈ за срез Космајски и још неколико комуниста и том приликом јуначки су изгинули.

Сви ухапшени су били притворени у затвор који се налазио у згради среоког начелства у Сопоту. У тој великој згради био је смештен и срески одред српске државне страже (недићевци) и друге среске установе. Сарадници хапшени од немачких снага и жандарма у Младеновцу били су затворени у среском затвору у Младеновцу.

Блокадама и хатпењима било је обухваћено и неколико села у грочанском срезу. Мали Пожаревац и овом приликом није био мимоиђен. И у њему је ухапшено више иартазанских сарадника које је проказао Живомир Марићевић Црвени (Шарга), немачки агент који је био убачен у партизанске редове да их шпијунира. Међу ухапшенима је био и Чедо Гајић, земљорадник из Малог Пожаревца, члаи среског повереништва Партије за срез грочански. О Чеди и његовом хапшењу његова ћерка А>убинка и његова супруга Радојка кажу:

Љубинка: „Мој огац је рано изгубио браћу. Остала су њихова малолетна деца којој је он био и стриц, и старалац и друг. Једно од те деце био је и мој брат од стрица Љубивоје (погинуо 1944., проглашен за народног хероја — напомена ДДБ), који је само три године млађи од мог оца, па су се они од детињства дружили. Заједно су расли, радили у пољу, чували стоку. Заједно су размишљали о животу и правди у друштву. Кад су се замочили, њих двојица су делили између себе све своје младалачке радости и туге.

Мој отац је волео много да чита, иако је био сељак. Кришом је састављао и песме. Уз то је лепо певао и свирао на фрули. Био је добричина...

Како је нас децу отац много волео, то нас је заједно са мајком гајио и уздизао. Био је нежан и прекомерно пажљив. Ми смо били једина деца у селу чији су се рођендани прослављали. Отац је то чинио скромно: подели нам по коју коцку шећера, док мајка спрема мало бољи ручак, повуче слављеника за уши, пољуби га, и ослободи за тај дан кућевних послова. Били смо најчистија и најуреднија деца у селу. Као што је волео нас тако је волео и четворо Л>убивојеве деце. Сви се међусобно пазили као да смо једна породица.

Ми деца смо нашим родитељима узвраћали љубав тиме што смо били најбољи ћаци у школи, без иједне четворке. О Светом Сави добијали смо најбоље декламације, а о Видовдану најбоље књиге. Наши родитељи били су најсрећнији кад ми читамо. За оне сеоске прилике то није било уобичајено.

Живели смо на селу, али наш живот није био без разоноде, захваљујући моме оцу и бата Љубивоју, који су били напредни људи. Припадали су покрету који се борио за бољи живот свих па и нас сељака. Мене су као девојчурка водили у позориште и биоскоп, у Београд. Највише сам нпак волела да читам, а бата Љубивоје, како смо га звали, имао је много књига.

Што се тиче мога оца, он се, од кад ја знам, бавио политиком. Прво је био у опозицији, а после се постепено приближавао радничком покрету. Ја мислим да су на њега утицали школовани

људи из нашег краја. То ието може да се каже и за Л>убивоја. Обојица су били активни у оснивању читаонице и народног универзитета. Отац је био један од организатора наше задруге.

Кад би наилазили избори мајка и ми деца смо радили у пољу, док је отац данима агитовао за своју странку. У почетку нисмо схватили зашто се он то бори. Стриц нам је једном рекао да он 'оће да код нас буде као код Руса па да сви једемо из истог казана. Кад смо то испричали оцу, он се само смијуљио и рекао да ће доћи бољи дани па ћемо видети за шта се борио.

Напад Немаца на Југославију затекао га је на војној вежби. Иако је рат трајао кратко он се задржао дуже од свих. Имао је чин потпоручника и било га је срамота да остави свој топ и војнике. Ипак, кад се све расуло, купио је своје оружје и дошао кући, сав утучен. Међутим, није се дао покорити. Није био од оних људи који се препуштају „судбини“. Он се са том судбином увек рвао. Па тако и сад.

Почели су одмах разговори са друговима, а посебно са бата Л>убивојем, који је већ био комуниста. Осетили смо да нешто смерају. Једном смо опазили како закопавају оружје. Тада су закопали и један сандук пун књига. На једној од њих била је Лењина слика.

Кад је Русија заратила почео је да се радује и да увек броји авионе који су летели на бомбардовање, а онда нам је говорио да ће то Руси све да пообарају. Иако није имао у почетку никаквих вести са фронта, он је у својој глави стално имао визију о руској победи и нашем ослобођењу.

Пошто је бата Љубивоје био члан Партије, сад су се улоге мало промениле. Мој отац га је у свему слушао. Код наших кућа почели су да долазе неки непознати људи. Отац нам је рекао да су то избеглице и да их бата Л>убивоје узима да му раде земљу.

Ми смо приметили да то нису били сељаци ни по разговору ни по рукама, и то смо рекли оцу. Онда нам је наредио да о томе више ни речи не проговоримо, и ми смо се правили да их не познајемо.

Једног дана моја сестра Нада дотрчи кући и исприча да су неки људи из Поповића причали код стрица да је срушена раљска ћуприја и да су њиховог учитеља чика Миће Марковића деца, отишла некуд, јер су комунисти. Кад је то отац чуо, наљутио се и први пут у животу истукао моју сестру. Дошао је и бата Л>убивоје и почели су да је испитују од кога је то чула. Казали су јој да је све то измишљено, али да је опасно да се некоме исприча.

Међутим, после два дана он и брат наиђу у кукурузу на Добривоја Милићевића Вучка, наоружаног. Он је био Бранков учитељ и мој брат му потрчи у сусрет и ослови га са „господине“. Учитељ се збуну и направи луд, па им каже да је он избеглица из Босне и да можда само личи на тог учитеља. Тражио је кућу Л>убивоја Гајића, коју су му деца показала. Кад су се вратили кући, нису ни реч помињали, да их не би опет саслушавали. Али, учитељ све исприча бата Л>убивоју, и онда опет почне испитивање зашто нису казали. На крају, кад су видели да се од нас не могу те ствари сакрити, све су нам рекли и научили како да се владамо: све да слушамо и памтимо, али само са родитељима о томе да причамо. И увек смо се, до краја рата, тога придржавали.

Постепено, наш отац, који се чврсто везао за устанак и партизане, упознавао је и нас децу и мајку са борбом. Казао нам је ко су партизани, а ко издајници. Причао нам је да је слобода близу и да ће оно за шта се он увек борио, да се испуни. Спремао се за одлазак у партизане, а нас је упућивао како да и ми помогнемо ту борбу.

У јесен и зиму 1941. године долазили су код нас партизани. Млади људи, школовани и лепи, са неким чудним именима: Трулеж, Дроња и други. Нисмо ни сањали да је међу њима учитељев син из Поповића — Дража. По цео дан су нешто читали и разго-

варали, а огац се правио да је у послу и чувао стражу. Те зиме другови су често иавраћали у наш скромни дом. Ми смо их дочекивали са радошћу, прали и крпили... Долазили су и касније и међу њима је сваки пут било нових.

У то време, ја сам се повезала са омладином у нашем селу коју је водила Витока Живановић. Држали смо састанке и доносили одлуке за организовану помоћ друговима. Поделили смо рејоне и прикупљали чарапе, веш и остало. Сав тај прилог доношен је нашој кући, где би га другарица Живка делила партизанима...

У јуну месецу 1942. наша чета је отишла за Рудник, у састав Шумадијског одреда. Знали смо сваког друга, било нам је жао што одлазе и желели смо да о њима увек нешто дознамо. Плашили смо се тужних вести...

У августу смо дознали за погибију друга Смаје. Много смо жалили за њим, жалио је и наш отац, јер то је био први Муслиман са којим смо се срели и заволели га, а певао је дивно босанске песме... Код раскрснице Шепшин — Дражањ, погинуо је крајем јуна, и друг Станко Љуботина.

Отац је био члан Среског комитета, имао је партијске обавезе и често био одсутан. Те код Вука у Сенају, код Шумца, стално на терену. Али, кад дође увек понешто дознамо.

У село су често долазили жандарми, тражили су Љубивоја, претурали по нашој кући називали нас комунистима, али никакав доказ нису пронашли. Међутим једног дана, од пет омладинаца које је Бурa одвео у партизане, двојица су побегла и предала се. Одмах су признали да их је Чеда превео до Космаја и тако једне ноћи полиција закуца на наша врата. Отац, као и обично није био код куће. Дигли су нашу мајку из кревета и отерали у Гроцку. У затвору је остала око 15 дана. Тамо су је мучили али она није проговорила. Та двојица дезертера стално су мењала исказе, па им ни полиција више није веровала. Мајку су пустили и ми смо живели на опрезу. Скоро да су престали са гоњењем и другови су опет, навраћали нашој Кући на опоравак.

У септембру или октобру месецу чета је дошла са Рудника, испоздрављали смо се и видели да има много нових другова — Топлица, Босанац, Џезвар, „Ујак“, Десимир. Међу њима је био и један кога су звали „Црвени“. Имао је велики црвени лишај скоро на целом образу. Време је било лепо и чета се одмарала у Лукиној шуми. Једнога дана мој отац, да би их почастии, закоље и испече назиме. Скували смо чорбу, направили салату, и са коњским колима отерали храну у шуму. Они су се тада пресвукли и сав прљав веш ставили на кола да га ми испаримо и оперемо. Тога, кога су звали „Црвени“, лепо смо прихватили, јер се приметило да га другови избегавају. Увек је био сам и уплашен...

Цео један дан отац је доносио воду, а сви смо ми ложили казан и прали веш. Осушили смо га, испеглали и порећали по клупи и патосу.

Тих дана смо дознали тужну вест да је Мића Стојковић Дроња био блокиран у једној кући, да се цео дан борио, али да је рањен и ухваћен. Плакали смо, било нам је жао друга, али, ипак, нисмо клонули духом. Морало се напред.

Пошто је чета требало да дође по веш који смо им припремили, то смо пронашли и неке бомбе и чутуре и ставили поред веша и чарапа. Све их је то чекало у нашој кући. Био је четврти октобар. Нестрпљиво смо их очекивали. Њих није било. Прође и девет сати увече, а њих нема па нема. Онда смо полегали. Отац у кош са кукурузом, а ми у собу. Заспали смо као никада до тада, јер када су близу другови, и ми смо били спокојнији.

Одједном неко је страховито залупао на врата. Разумели смо да су Немци. Врата су брзо била изваљена а у дворишту је све сијало — иглу да наћеш. У кући такође. Два Немца су чврсто држала нашег оца, а онај партизан „Црвени“ причао им је. Повели су нас на стрељање. У кући су имали свашта да виде. Били смо

немоћни, тучени, гурани. Извели су нас на пут и порерали. Немац је држао уперену машинку, а издајник је стално понављао: „Они су сви комунисти“.

Били смо неми. Одједном смо чули батине и јецај. Тукли су оца. Поломили су оклагију, штап. По кући су све полупали и порушили. После једног сата мало су се смирили и нас вратили у кућу. Отац је тражио: „Воде, децо воде"... Оставили су сав веш, само покупили оружје и отишли кући Луке Остојића, јер се „Црвени" и њега сетио.

Стајали смо без суза и без речи. Плашиди смо се да чета не наиђе на Гестапо, и пошто их је много било, могли су сви да изгину. Напољу су овце и свиње лутале пуштене. Кош сав разваљен, кукуруз расут по дворишту. Зимница побацана, шпорет полупан. Крв од оца попрскала зидове. Новац поцепан. Увукли смо се у један угао и ћутали. После поноћи чули смо опет дреку. Поново су се вратили, погледали нешто са батеријском лампом и отишли. Тада су одвели и Луку Остојића, нашег сарадника, сина богатог трговца Дише.

Око три сата ујутру неко дође опет и тихо повика: „Децо децо, мајко"... Пошто је све било поломљено, мајка навири и угледа Мила Трулежа, Јову, „Ујку", Десимира. Само нам рекоше да се хитно спремимо и да пођемо. Тако смо и учинили. Миловали су нас и тешили а ми смо тек тада почели да јецамо...

Одвели су нас у кућу близу Поповића код нашег сарадника Мишка и Обреније Грујић. Када смо дошли к себи дознали смо да је „Црвени" био убачен као шпијун међу партизане и да је када су га повели наши на стрељање, побегао и отишао право код Немаца. Са њима је дошао нашој кући. Чета то вече није ни свраћала зато што су знали да је он побегао, па су се плашили издаје. У ствари, ми смо тада из разговора другова научили да му је „Ујак" опростио живот приликом извршења смртне казне и пустио га да се сналази како зна. Ни сам није веровао да онакав глупак може да изда. Јова му је тада рекао: „Ујаче, ово је твоје дело..."

Ми смо код Мишка и Обреније били три дана са друговима, и када се све стишало вратили се у порушени дом. Сељаци су стоку прихватили. Код нас је било све пусто. Учинило ми се да ни птице нису више овуда летеле. Оца су спровели у Крагујевац, тукли га и мучили. Био се од батина повио до земље. Лукин отац нам је једном донео његов веш који је био сав крвав. Другови су на часак навраћали и склањали се. Тешили нас, али ми нисмо били клонули. Опет смо припремали преобуке за борбе. За веш су дошли Јанко Секулић и Попај. Испратили смо их до чете. Тада смо се у ствари и растали са Јанком и Попајем, јер смо ускоро дознали о њиховој погибији.

После три дана, једно јутро пред нашу кућу стиже Специјална полиција на челу са издајником „Црвеним". „Црвени" се обрати мајци, која је са Надом и Бранком била код куће, тражећи да му спреми онај партизански веш кога Немци нису однели и све оне ствари. Мајка се решила на све или ништа. Није се збунила, плунула га је у лице и крикнула на њега: „Бандите, ти да ме убијеш, прво си донео цак веша и запретио да оперем или ћеш ме убити, онда си дошао са друштвом и покупио веш. Довео си Немце да нас побију, а сад си довео и ове", показујући на полицију. Полицајац коме је ово дозлогрдило упита: „Да ли је овај бандит имао пушку када је донео веш?" Не сачекавши наш одговор издајник брже одговори: „Да, имао сам, али без затварача". Збунео се и није знао шта прича. Све наопако и по њега горе. Јер, прво, он веш није ни донео, а признаје да јесте, друго ми смо видели да полиција у њега слабо верује.

Упали су онда у кућу и покупили сваку стварчицу. Снег је падао и била је лапавица. Истерали су мајку босу и отерали је у затвор. Тукли су је, али она није ништа признала. После неколико дана

пустили су је кућн, гладну и сву поцепану од батина. Када Је пролазила поред општине, зауставили су је, и одмах обули и обукли. То је урадио Лека Живановић, тадањи председник, који је иначе био наш кум.

Целе 1943. године непријатељ, није давао мира нашој кући. Били су свакодневни претреси, мучења и малтретирања. Те године, тачније 23-ег марта, чули смо да нам је отац стрељан на Бањици. Лука, који је са њим отеран, пуштен је после шест месеци. Причао нам је о држању нашег оца. Када је поведен на стрељање, ишао је уздигнуте главе, иако Је једва ходао од батина и гладовања.

Ту вест дочекали смо са тугом, али стоички. Нисмо се дали поколебати. Укључили смо се у сарадњу са партизанима сви четвори. Борили смо се и за нашег оца. Космајски одред је свакодневно бивао све већи. Много је другова пало, али дух у нама нико није могао да сломије..."

Радојка: „Најстрашније ми је било кад су мога Чеду Немци, ухватили у јесен 1942. године..."

Чеда Је ухваћен оног дана кад је командир „Ујка" пустио „Шаргу", који Је био осуђен на стрељање. Тај „Шарга" је чудо правео. Звали су га још и „Црвени". Био је из Орашца и ириво име му је Бранко Марићевић. Био Је само три месеца у партизанима. Као да је дошао да их све похвата.

Кад су га партизани осудили на смрт као шпијуна и повели у Ропчево., у једној шуми он поче да моли „Ујку" да му оиростн живот, а после тога неће ни у Једну војску... Он га пусти, а овај право нашој кући у Пожаревац доведе Немце, јер је знао да то вече треба да дође чета код нас.

Чеду су извукли зи коша и испребијали. Мене и Бранка везали па извели у двориште, а Љубинка само у комбинезону, па се сруши на земљу кад виде крвавог оца. Њега су тукли пред нама од девет увече до два сата пред зору и то: мотиком, ашовом, будаком. Л он само јечи и ћути...

Онда нам све из куће покупише. Доведоше и Луку Остојића, код кога је „Шарга" био, и обојицу убацише у камион, па отераше у Крагујевац, а одатле у логор на Бањицу. Луку после шест месеци пустише, а мог Чеду стрељаше.

Кад им је отац отеран, моја деца девет дана не раде ништа. Скаменили се од туге. Ни мени није лако. Али јз се тпг'о „Ајде, сваки на свој пос'о! Мора да се ради и да се живи. Нема назад! Рат мора да се извојује. Ми 'оћемо слободу, а рат 'оћо жртве".

Све ухапшене агенти специјалне полиције и гестаповци саслушавали су по неколико дана у затворима у Крагујевцу, Младеновцу, Сопоту и Гроцкој, а затим их пребацили у Београд у затворе специјалне полиције где су настављена саслушања. После спроведене истраге мањи број су пустили а остале су затворили у концентрациони логор на Бањици.

Хапшењима и претресима су била обухваћена и нека села Врачарског среза где је ухапшено неколико чланова Партије и око 20 сарадника. Нешто касније, 7. октобра, ухапшена је и Загорка Зага Борић, политички радник на терену среза врачарског, а политички радник на терену истог ореза Живко Гавриловић „Гавра" успео је, иако рањен, да побегне, али је убрзо умро.

Због помагања партизана Немци су уз помоћ Љотићеваца 22. децембра у Камендолу стрељали 10 сељака, а сељаке становнике села Умчара због помагања партизана су казнили да

чувају железничку пругу на тај начин што је на сваких сто метара морао бити један стражар у времену од 1. новембра до 25. децембра.

Непријатељ није успео ни овим масовним хапшењем и репресалијама над становништвом Космаја и Подунавља да постигне жељени циљ, да похвата све комунисте и партизанске сараднике и уништи партизане и угуши Народноослободилачки покрет у Космају, који се после тешке ситуације у зиму и пролеће 1942. године почео поново ширити. Највећи број комуниста, скојеваца, чланова народноослободилачких одбора и других организација, оружаних сеоских десетина и група, партијских и политичких руководства по срезовима успело је да избегне налет непријатеља и настави са радом.

Покушај ослобођења затвореника у Сопоту

Крајем новембра Главни штаб Србије наредио је Првом шумадијском одреду да нападне непријатељске снаге у Сопоту и ослободи ухапшене сељаке и сараднике партизанске који су били затворени у згради среског начелства. Планом је предвиђено да се напад изврши у ноћи између 14. и 15. децембра 1942.

Командант Главног штаба Србије није био задовољан активношћу Првог шумадијског одреда, што се види из његовог писма које је децембра 1942, упутио секретару ПК КПЈ за Србију, у коме између осталог каже:

„При доласку на овај терен затекао сам овај одред (Први шумадијски) у потпуној дефанзиви што сам одмах исправио, а другове из штаба одреда узео на одговорност због учињених грешака, о чему сам ти већ писао ...

По моме мишљењу постоје довољни услови за држање иницијативе на нашој страни и за проширење наше борбе". (Зборник ДП НОР Т1. К20. д, 71.).

Уочи саме акције срески одред Српске државне страже јачине око 40 стражара (жандарма — недићеваца) у Сопоту добио је појачање. На дан 14. децембра из Београда је стигло 80 стражара (жандарма) ради помоћи око нових блокада села и хапшења. Жандарми су били смештени у згради среског начелства и у три кафане у варошици. Велики број ухапшених сељака није могао бити смештен само у среоки затвор већ их је око стотину било на првом спрату зграде среског начелства у сали за конференције, што штаб одреда није знао.

Планом напада било је предвиђено да Рудничка чета ватром блокира жандарме у зградама где су се налазили. За то време под заштитом ватре, Космајска чета је требало да упадне у зграду, скрши отпор жандарма или им онемогући излазак из њихових просторија и ослободи ухапшене сељаке. Заменик команданта Одреда Милосав Влајић са групом бораца Космајске чете продро је у зграду. Партизани су се јуначки тукли. Неустрашивошћу су се нарочито истакли пушкомитраљесци:

Паја Смедеревац, Бранко Параћ², Милан Чортан Мали и други борци. Влајић је упорно покушавао са групом бораца да савлада жандарме у згради начелства, а херој вечери био је Мића Словенац. После оштре двочасовне борбе, не успевши да скрши отпор жандарма и ослободи ухапшене селџаке Одред се морао повући. У борби је лакше рањено 2 партизана. Према непровереним подацима жандарми су имали 4 лакша и 2 тежа рањеника. Убрзо, после повлачења Одрода из Сопота, у варошицу је стигло неколико камиона са немачким војницима из Младеновца који су дошли у помоћ жандармима.

Сутрадан после покушаја Одрода да ослободи ухапшене селџаке жандарми (недићевци) су изврстан број селџака пустили, 4 стрељали на тргу у Сопоту а остале спровели у затворе специјалне полиције у Београду.

Ова акција, иако постављени задатак није извршен, од народа Космаја је добро примљена и била је велика морална и политичка подршка ухапшенима и свим сарадницима покрета, а изненађеном непријатељу је показала и војну снагу Одрода и способност за такве акције. Дуго се причало по Сопоту и околини и у непријатељским редовима да је у нападу учествовало преко 500 партизана наоружаних са око 50 митраљеза, иако у Одреду није тада било више од 100 људи и 10 митраљеза.

Рушење пруге у Угриновцима, акције у Младеновцу и Ковачевцу, борба у Влашкој — јануарски предах

Из Сопота Одред се пребацио у Шумадију где је 19. децембра ноћу у селу Угриновци (срез качерски) минирао железничку пругу узаног колосека Београд—Чачак. Уместо очекиваног немачког транспорта наишао је теретни воз са шљунком. Локомотива и неколико вагона је оштећено а саобраћај је био у прекиду неколико дана.

Ноћу између 24. и 25. децембра 1942, диверзантска група одреда (минерска четворка) и оружане десетине села Ковачевца, деценирали су железничку станицу Ковачевац, попалили вагоне и експлозивом разорили скретнице и делове пруге. Истог дана ухаћен је од партизана и председник општине у Ковачевцу и због сарадње са окупатором осућен на смрт и стрељан.

У својим сећањима на овај догађај Кика Дамњановић-Марковић, тада члан Окружног повереништва КПЈ за округ младеновачки каже:

„Децембра 1942. уочи самог католичког Божића, у Младеновцу се догодило нешто што је изазвало много узбуђења и међу грађанима и међу нама партизанима.

Била сам у Ковачевцу, у кући опанчара Борислава Трифуновића „Зрињског“. Негде око подне упозорио ме домаћин да „неки народ“ у масама иде путем поред његове куће. Погледала сам кроз прозор и угледала све позната лица мојих Младеновчана. Послала сам Зрињског да их пита куда иду. Брзо се вратио и

рекао да беже од немачке одмазде, јер да сам наводно ја упала у Младеновац и побила неке немачке официре. Насмејао се тек на крају, пошто је мени најозбиљније то саопштио, као да је и сам пре тога поверовао у ту причу...

Но, без обзира на то ко је убио Немце и зашто, у трену сам схватила да ситуацију треба искористити.

Тога дана самном су били у Ковачевцу и Мома Стефановић, Душан Бурђевић Џуца и Петар Јока Бановац, који је баш тада преузео од мене дужност секретара Среског поверенства Младеновац, док сам ја прешла на рад у Окружно поверенство.

Одлучили смо одмах да насталу ситуацију, која је изазвала општу гужву, искористимо за неке акције. У селу је била диверзантска група наших бораца. Са њима и групом ковачевачких скојеваца те вечери дигли смо у ваздух скретнице, попалили вагоне и демолирали железничку станицу у Ковачевцу. Саобраћај на овој главној прузи био дан-два обустављен.

„Пре тога Мома Стефановић и Џуца успели су да дођу до Миленка Глишића, окупаторског председника општине, који је управљао селом из Младеновца, пошто је са сељацима био у сталном сукобу претећи хапшењем, логором, стрељањем. Тога дана побегао је из Младеновца због страха од одмазде иако је био у служби окупатора. Своју ревност непријатељу платио је главом.

Догађаји на католички Божић 1942. имао је огромног одјека у народу. Остала је само загонетка које била жена која је убила два немачка официра и Пећанчевог војводу Војиновића, како смо сутрадан обавештени. Жена, пошто је била опкољена, извршила је самоубиство. Од сељака који су ушли у Младеновац чула сам да је то учинила Милица Дамњановић Живка члан Окружног поверенства Партије за округ младеновачки „на своју руку, због драме у личном животу“. (Кика ДМ, нав. д. стр. 42—43).

Командант југоистока, послао је из Солуна 25. 12. 1942. у Берлин телеграм следеће садржине:

„Србија: у Младеновцу 50 кт ј. ист. од Београда, због оштећења шинских уређаја, главна пруга Београд—Солун, 24 часа затворена; саобраћај ће заобилазним путем бити одржаван.“ (Ратни дневник немачке Врховне команде, књ. II; издавач: Бернхард и Графа, Франкфурт на Мајни, 1963, стр. 1187).

*

Дамњановић Николе Живка, иартизанско име Милица, рођена је у сиромашној породици 1919. године у селу Врбовцу, срез подунавски — Смедерево; студирала је на правном факултету у Београду; члан КПЈ постала је 1939, у Бупрњи где је живела са родитељима; пред рат је била удата.

Априла 1941, Живка је постала члан Среског комитета КПЈ за срез раванички — Нуприја; у лето исте године, постављена је за партијског руководиоца Параћинско-нупријске чете Поморавског партизанског одреда. Када је устанак у том крају запао у тешкоће, она је прешла на политички рад у великоорашки срез, а после повлачења 2. шумадијског одреда с тог терена, Живка губи партиску везу и долази у свој родни крај где успоставља везу са секретаром Среског поверенства КПЈ за срез подунавски Јуретом Сарићем и чланом истог руководства Јованом Крајишником. Преко њих она обавештава Покрајински комитет КПЈ за Србију о разлозима доласка на овај терен. Почетком 1942, ПК даје сагласност да Живка постане члан СП КПЈ за срез подунавски.

Крајем лета 1942. године, Живка постаје секретар СП КПЈ за срез подунавски и члан Окружног поверенства КПЈ за округ младеновачки чији су чланови били: Мирослав Јовановић, Јован Крајишник, Божидарка Дамњановић Кика и Драгослав Дража Марковић, а секретар Јуре Сарић.

Ради одржавања састанка Окружног поверенства КПЈ, његови чланови су неутврђеног датума новембра 1942. дошли у село Дубону у срезу младеновачком и сви се окупили у кући земљорадника Александра Хајдук-Вељковића, сарадника НОП и ту заноћили.

Ујутру, тек што се свануло, чланови ОП су изашли у другу просторију, сем Живке и Јована Крајишника, одакле су се убрзо чула два револверска пуцња. Чланови ОП су утрчали у собу где им је Живка, држећи револвер у руци, рекла да је убила Крајишника и предала им оружје. У собу је, сав уплахирен утрчао и домаћин коме су чланови ОП рекли да је Живка нехотице опалила револвер и убила Јована Крајишника, али је он одлучно рекао да га је Живка убила, да се то није десило случајно јер су се чула два пуцња. Стидећи се тога што се десило, чланови ОП су спонтано реаговали и скривајући истину, упорно убеђивали домаћина да је посреди несрећни случај и да се чуо само један пуцањ.

Живка је рекла да не може да говори већ ће да напише изјаву и објасни разлоге убиства, што је одмах и учинила. Планирани састанак ОП није одржан, али је договорено да се образује партијска комисија, да у њој буду Јуре и Дража, да се Живка има сматрати ухапшеном и да је они чувају да се нигде не удаљава, да се одмах обавести ПК и цео случај што пре испита и заврши а о одлуци ПК упознају сви чланови Окружног поверенства.

Потом је секретар ОП Јуре Сарић упознао чланове ОП како је Живка изјавила да је са Крајишником била у интимним односима, да је тај однос прекинула када је сазнала да је он ожењен и да има децу и о томе је хтела да упозна ОП, са чиме се Крајишник није сложио због чега се она наљутила и убила га.

За чланове ОП и Живкина изјава и Сарићево објашњење били чудни и неверљиви, и они су, огорчени са гнушањем осудили Живкин поступак као неприхватљив начин решавања међусобних личних односа, поготово међу комунистима, а који је био неочекиван и због тога што је она већ била удавана. Убиство је пренебрегло чланове ОП и због тога што је Јован Крајишник, дрводељски радник, рођен 1911, у селу Доњи Рибник, срез Кључ у Босни, предатни члан КПЈ и Месног комитета КПЈ у Смедереву, био познат као добар друг, примеран комуниста и један од организатора устанка у смедеревском крају.

Живкина изјава и њена саслушања послата су ПК у Београд који је одлучио да се Живка смени са свих функција, искључи из КПЈ и осудио је на смрт.

Међутим, остали чланови ОП тада нису знали да је Живка тада била у интимном односу и са секретаром ОП Јуретом Сарићем, који јој је без знања Драже, као члана партијске комисије, саопштио одлуку ПК и давши јој револвер с њом се договорио да је пусти да оде у Младеновац и изврши неку акцију која би могла довести до промене одлуке Покрајинског комитета.

Тако је Живка без знања и одобрења Партије отишла у Младеновац и извршила акцију, којом је приликом и погинула, а сви чланови Окружног поверенства су сматрали да је она побегла члановима партијске комисије, наравно сем Јурета, али се и он држао као да га је то изненадило. Када се то сазнало, Сарић је партијски кажњен и послат у Прву шумадијску бригаду.

Све одлуке Покрајинског комитета КПЈ за Србију у вези овог случаја прихватило је Окружно поверенство КПЈ за округ младеновачки.

И после Живкине погибије у Младеновцу, ПК није променио своју одлуку о њеном кажњавању, а то званично није ни по ослобођењу учинио ни Централни комитет КПЈ за Србију.

Међутим, после рата, Живка је стицајем разних околности, на одређен начин рехабилитована: у Сењу код Параћина једна школа носи њено име, а ту се налази и њена биста; пионирски

одред Једне школе у Словенији која одржава везе са школом у Сењу носи њено име; о њој се само позитивно пише и говори; тако је, између осталог, у београдској „Експрес политици“ 1978, и „Вечерњим новостима“ од новембра 1982. излазио о Живки фељтон чији је аутор Менсур Сеферовић настојао да већ дотле стварно извршену рехабилитацију Живке учврсти и оправда, односно да је потпуно рехабилитује, чак и на рачун части и угледа Јована Крајишника, истакнутог револуционара, кога је смрт претекла да каже своју истину о његовом односу са Живком, без чега прави разлози убиства остају непотпуно утврђени; Сеферовић је у фељтону ишао чак дотле да је оспоравао право ПК доношење одлуке о њеном кажњавању због тога што ПК исту није донео у пуном саставу.

Својим поступцима у вези са овим убиством, који су супротни партизанском моралу, Живка је нанела политичку штету Народно-ослободилачком покрету у овом крају.

Већина комуниста који су били упознати са овим догађајем дисциплиновано су поштовали став Партије да се о њему не пише, не говори и не иступа у јавности. Али, и поред тога, поједине особе намерно или из недовољног познавања овог случаја, упорно су настојале и успеле да Живку Дамњановић рехабилитују. И док се тако осуђени убица афирмисао, због поштовања одлуке Партије да се о овом случају не говори, Јован Крајишник остао је углавном у сенци овог догађаја, неоправдано заборављен, што је веома неправедно. (Напомсна писца).

У извештају штаба немачке 704. дивизије од 31. децембра 1942, упућеног командујућем генералу и заповеднику Србије, о овом догађају пише:

„Двадесет четвртог децембра 1942. у 14,30 час. у Младеновцу, потпоручник Кониг, ађутант II батаљона 724 гренадирског пука, и санитетски потпоручник др. Енгелхардт, батаљонски лекар II батаљона 724 пука, ватреним оружјем нападнути једне жене, вероватно комунисткиње, и тешко рањени (зрно кроз плућа и трбух); одмах пренети у војну болницу Београд. Неки ранији четнички вођа је покушао да ухапси ту жену, убијен је од исте, потом је и она сама извршила самоубиство.“ (Зборник ДП НОР Т1, К4, стр. 284).

Због акције у Младеновцу и Ковачевцу, немачки Командујући генерал и Заповедник Србије наредио је да се из бањичког логора у Београду дотера у Младеновац и стреља 40 логораша.

Да би ефекат стрељања био што више застрашујући, Немци и жандарми су блокирали Младеновац и потерали многе грађане, нарочито оне који су се нашли на пијаци, где је било много сељака из околних села, да присуствују стрељању. Међу тим грађанима Немци су такође издвојили десет људи и стрељали их заједно са дотераним логорашима са Бањице.

Стављајући под своју заштиту квислиншку управу и војску, командујући генерал и заповедник Србије прописао је специјалну Уредбу по којој се свако убиство или рањавање припадника квислиншких одреда или чиновника Управног апарата, кажњавало почев од 22. новембра 1942. стрељањем десет, односно пет, а сваки акт саботаже, стрељањем сто талаца.

После краћег времена, цитирана уредба је добила допуну по којој је, почев од 1. децембра 1942, забрањено хапшење квислиншких чиновника као талаца.

Крајем децембра 1942, командујући генерал и војни заповедник генерал Паул Бадер је обавестио Недићеву владу да припадници њене „оружане силе“, полиције и управе сами предлажу и по немачком одобрењу сами извршавају одмазде при губитку неког из својих редова у борби против припадника НОП-а, под условом да о томе обавештавају немачке надлежне власти". (Х АВИИ, НА, 27-5/5, Писмо Гајтнера, шефа оперативног штаба војноуправног команданта Србије Недићу, од 25. XII 1942).

У Саопштењу Војног заповедника Србије којим је оглашена ова одмазда, између осталог пише, да ће „уколико оба официра подлегну својим повредама, бити стрељано још педесет лица која су већ ухапшена". (Види књ. Светомир Костадиновић Станко: „На-домак Београда" стр. 43).

*

Из Угриноваца Оред се пребацио у простор Рудника где се задржао неколико дана, а затим је 24. децембра извршио ноћни напад на жандармеријску станицу (станицу Српске државне страже) у селу Чумићу (срез крагујевачки). У овом неуспелом нападу, јер станица није заузета, погинуо је Милан Чортан Мали, прослављени пушкомитралезац Првог шумадијског одреда.

*

Из Чумића Одред се пребацио у реон Букуље а одатле је дошао у Даросаву. У изненадном сукобу са жандармима из жандармеријске станице у овом месту, дана 29. децембра 1942. погинуо је заменик командира Космајске чете Јанко Секулић, а два борца су рањена.

Ево шта је о себи, о свом сину Јанку и његовом одласку у партизане, погибији и сахрани, рекао Драга Секулић, земљорадник из Поповића:

„Имам две споменнице — албанску и Партизанску. 'Оћу одма' то да кажем да се представим. Немам шта да се стидим, поносим се тиме. У политичком погледу сви ми Секулићи били смо напредни људи ...

Године 1941, после пропасти, ја сам врло брзо сазнао да се припрема устанак. А онда су ме Дража и мој син Јанко — који је тада био матурант гимназије — увели у активну сарадњу са партизанима. Прикупљао сам оружје, прихватао, заједно са Јанком и мојим синовцима, комунисте за Одред који су стизали из Београда и других места, смештао их, крио и хранио.

Августа месеца 1941. отишли су у партизане три младића из наше фамилије: мој Јанко, Миланов Предраг и Тадијин Милентије. Били су приближних година. Прва двојица су учили школу, а трећи је завршио занат.

Нама родитељима нису рекли да ће отићи. То су учинили тајно. Бојали су се да их не задржимо. Ја сам био много погођен. Било ми је тешко због сина. Он није знао, а ја јесам, — шта је то рат. А био ми је прво и најмилије дете. Заборавио сам, у ствари, да сам ја, још млађи, кренуо са војском за Албанију 1915... Био сам и увређен што мој син нема поверења у мене,

него мора на така начин да оде. Кад је пошао одвео је и нашу кобилу за Парцане. Требало је нешто да понесу. И ја сам, да би сакрио главну муку, сву грдњу свалио на то. Овако моје држање није се допало ни мом сину ни Дражи, ни осталим друговима.

Ја сам 1942. постао члан илегалног народноослободилачког одбора. Те године, фебруара месеца, погинула су оба моја синовца, Милентије и Предраг, код Ужица, када се Космајски одред враћао из Санцака.

Стрепео сам за Јанка. Само сам чек'о кад ће ми стићи црни глас. И он стиже. Децембра 1942. погинуо је и мој Јанко у Даросави. Пренео сам га после двадесет дана. Са'рана му је била к'о ником. Народа, од наше куће до Несторовца, као да није партизан, и да није окупација...

Било ми је много тешко, али опет сам се тешио да им није жив пао у руке. Много би га намучили, јер не би ни реч казао. И ја сам му говорио:

— Не дај да те живог увате, убиј се! Немој да на нашу кућу показују прстом!

Ја сам увек носио ушивено у моје сељачко одело, парче соде. Не знам 'оћу ли издржати ако ме ухвате, па бол'е да се отрујем".

*

После ове борбе у Даросави чете су се раздвојиле. Рудничка чета је отишла према Качеру а Космајска је дошла у младеновачки срез. Обавештени да се Космајска чета налази у селу Влашка жандарми и љотићевци су успели да из Младеновца неопажено дођу у село и изненада нападну чету. Борба је била оштра. Пробијајући се кроз непријатељски обруч, партизани су убили у току борбе једног а два жандарма ранили. Том приликом је погинуо и председник општине Влашка које је и довео непријатељске снаге да нападну чету. Партизани су запленили две пушке, један револвер и нешто муниције.

Остатак дана Космајска чета је провела у простору између Влашке, Шепшина и Малог Пожаревца. У току ноћи приликом пребацивања преко железничке пруге Београд—Ниш, чета се сукобила са једним одељењем жандарма који је обилазио пругу. После краћег препуцавања жандарми су побегли за Младеновац а чета је продужила према Шумадији.

*

По налогу Главног штаба Србије и шумадијски одред се у месецу јануару кретао у простору планинских масива Рудника, Букуље и Космаја. Док се Рудничка чета кретала углавном између Рудника и Букуље, Космајска чета је крстарила између Букуље и Космаја, по сељима Велика Иванча, Раниловић, Мисача, Орашац, Даросава, Буковик, Венчани, Гараши, Јеловик.

Због лоших временских прилика одлучено је да се учини кратак предах ради сређивања стања у четама, побољшање хигијене и организовању војне и политичке наставе. Уз помоћ политичких радника и сарадника мање групе бораца су по селима скупљале оружје и муницију.

Извештај штаба Првог шумадијског одреда о активности Одрета, стању у њему и приликама на терену

Извештавајући 14. јануара 1943. Главни штаб Народно-ослободилачких партизанских одреда за Србију, о извршеним акцијама, стању у Одреду и приликама на терену, штаб 1 шумадијског одреда је писао:

Непријатељ. На територији овог одреда број окупаторских снага се сталио мења. До почетка јануара месеца ов. године на нашем терену били су само Немци. Седмог јануара дошли су у Тополу Бугари око 600 а Немаца је остало врло мало. У осталим местима до сада нисмо могли прибавити податке о јачини непријатеља. Њихове главне снаге налазе се у Тополи, Аранђеловцу, Младеновцу, Крагујевцу и Горњем Милановцу.

Немачке снаге су у квалитетном погледу доста слабе. Већином су то Немци из Баната. Наоружање им је добро, у већини аутоматско оружје. Морал доста слаб. Ове трупе снабдевале су се организовано преко општина или тренутном пљачком села.

Бројно стање и састав окупаторских слугу у последње време се знатно изменило. Сви четнички одреди су разоружани од стране окупатора, тако да су на овом терену остали само жандарми чиј се број у Космају повећао, а на осталом терену смањено. (Мисли се на четничке одреде војводе Косте Пећанца — напомена ДДБ). Током новембра и децембра у Космају је владала велика реакција. У сваком селу налазило се је по 20—30 жандарма. Данас се број њихов смањено, али су зато на тај терен место њих дошли љотићевци, који за сада осигуравају главну пругу (железничку). На осталој територији број окупаторских слугу је мањи и то: Топола око 40, Аранђеловац 40, Младеновац око 100, Љиг око 30, Белановици 30, Лазаревац 20, Рача 20, Чумић 15, Даросава 15, Мисача (Мајдан) 20, Страгари 20, Шаторња 15. У сваком овом месту има још и до 15—20 наоружаних сељака. Морал код жандарма је врло слаб. Сви они су везани за Дражу Михаиловића. На терену су доста неактивни.

Окупатор због опасности устанка у Србији свакодневно повећава терор. Систем таоца и шпијунска служба недовољни су да одврате народ од Народноослободилачке борбе, зато се у последње време терор повећава масовним хапшењем сељака као и стрељањем. Али све ове мере нису довољне да окупатор постигне циљ, зато ових дана Недић покушава да образује такозване ударне одреде; има изгледа да ће реакција и на овом терену прећи у офанзиву. Односи међу окупаторским бандама доста су олабавили, нема више изгледа да би они бар за сада могли достићи онај степен повезаности као прошле године.

Што се тиче организације Драже Михаиловића она се у свим крајевима налази у специјалној форми, тако да за масе представља праву загонетку. Тактика коју сада окупатор спроводи према дражиновцима тешко се може данас убедљиво објаснити сељачким масама. Дражини одреди који су постојали на овој територији после неколико потера углавном су се распали. Мањи делови или појединци крију се по селима Рудника, једна група око Космаја а неки у Лепеничком срезу. Оно што је окупатор желео прилично је и постигао, наиме, веровање извесног дела сељака да се Дража бори против окупатора. Ово веровање нарочито подржавају англофили... Изгледа да Дражина организација због слабих страна на овом терену не ради јавно ништа против нас, али тајно још увек спроводи своју тактику убијајући присталице народноослободилачке борбе ...

Народ: Политичка и национална свесност народа на терену овог Одрета је на завидној висини. Иако је данас директно учешће у народноослободилачкој борби незнатно, (ова оцена не стоји када је у питању народ округа младеновачког (београдског) поготово то не важи за младеновачки, космајски, грочански и подунавски срез — напомена АДБ), огромне симпатије народа су на нашој страни. Страшан терор и пљачка окупатора и њихових слугу приближују масе нашем покрету.

Ако упоредимо расположење народа од прошле године са овогодишњим, онда можемо са сигурношћу да тврдимо да су народне симпатије према нашем покрету нагло порасле. Морамо признати да је реакција ипак успела да један део народа заведе, нарочито оне крајеве где је наш утицај мали... Пљачка окупатора и неродица приближила је и изједначила стање сељака, тако да се многи имућни сељаци налазе на нашој страни и активно нас помажу (нарочито у округу младеновачком — напомена ДДБ). Приликом ликвидације петоколонаша настају коментари по читавој околини, у свим случајевима до сада народ је ове поступке одобравао, може се рећи ликовало.

И поред симпатија које код народа уживамо, страх од терора у многоме кочи наш рад, јер за сваку подршку коју нам народ пружа непрекидно страхује од репресалија непријатеља.

И поред тога што је наш Одред политички активан, покушај мобилизације сељачких маса остао је безуспешан. У том погледу и под оваквим околностима за сада не можемо рачунати на неко појачање. За сељаке важан строго правило да се врло тешко покрећу у борбу.

Случај у Космајском срезу, где су сељаци услед терора окупатора побегли од кућа да би се спасли хапшења, али нису хтели ићи у Одред, најбоље то потврђује. Свакако да је овде главни разлог зима.

Терен: Сматрамо да је терен овог Одрета добро познат те није потребно да га уопште описујемо. Терен је доста повољан за герилско ратовање али му је негативна страна у томе што има доста путева за брзу концентрацију непријатеља у свим правцима. Велика и разбацана села, нарочито око Рудника и Качера погодна су за маскирано кретање чета, што умногоме олакшава акције и зими, наравно под условом што мањег снега.

Наш Одред: Наш Одред укупно 58 бораца и то: две чете (Рудничка 20, Космајска 22), две минерске (четворке) по четири борца, једна ударна тројка и једна двојка и Штаб Одрета од тројице. Наоружање: 10 пушкомитраљеза (збројовке), пушака 50, 3 машингевера, 14 пиштоља, бомби 15. Пушчаних метака 3.200, за једну машингеверу 32, једна са 9, а једна без муниције. Резервних пушака 28. Морал Одрета с обзиром на околности под којима живи врло добар је. Социјални састав одрета: 34 радника, 9 сељака, 14 интелектуалаца и 1 активни наредник.

Војничка способност бораца доста је добра. Две трећине бораца рукују аутоматским оружјем којим Одред располаже. Имају довољно рутине за герилски начин ратовања. Командна способност просечна. Сви борци су оспособљени за самостално објашњење народноослободилачке борбе.

Обавештајну службу углавном врши партијска организација а и сам штаб и четна руководства преко поверљивих сарадника НОП-а по селима.

Служба везе је код Одрета доста слабо организована, услед недостатка способних и поверљивих курира, па због тога Одред има доста потешкоћа. Штаб Одрета за сада има свега два седишта, док чете имају довољан број пунктова као и помоћне јединице. Услед недостатка способних курира штаб Одрета се до сада већином кретао са четама. Један штабни курир до сада је био непрекидно запослен за везу са Космајем... Предузете су мере за

успостављање новог канала са Београдом... Што се тиче везе са теренцима Космаја она се врши преко нашег курира, али је иста веома лабава кривицом теренаца. Потребно би било да и ови другови одреде једно одговарајуће лице које ће одржавати сталну везу са Одредом. (У неким извештајима Среско повереништво КПЈ за Космај указује се да за слабу везу одговорност сноси одредски курир — напомена ДДБ).

Интендантски извештај: Пошто је интендант штаба одређен на другу дужност, за политичког комесара једне чете, његову дужност обавља штаб Одрета. Што се тиче одела, Одред је успео да се у разним акцијама прилично снабде. Најгоре стојимо са вешом... Што се тиче обуће, данас много боље стојимо него прошла два месеца. Извршена је оправка обуће и направљено неколико пари нових опанака. Поручено је и плаћено у Космају, 10 пари опанака. Борци за сада имају два пара чарапа, а рукавице имају само пушкомитраљесци. Снабдевање бораца са пелеринама нисмо могли извршити услед недостатка материјала нити за то сада има изгледа. Од резервног одела имамо само једно цивилно са зимским капутот који смо оставили за специјалне сврхе.

Услед недостатка новчаних средстава Одред се храни код сељака без новчане накнаде. Издавање признаница није ни мало популарно јер се овај систем профанисао још прошле године како од стране наше тако и од стране четника.

Другови из Окружног комитета Ар. (Аранђеловац) обећавају да ће успети да прикупе извесне резерве хране, док другови из Космаја изгледа по том питању нису ништа учинили иако су за то имали могућности. (Ова оцена за политичко руководство у Космају није тачна — напомена ДДБ).

У погледу муниције исто тако стојимо веома слабо, резерве су се налазиле на терену Космаја, око 10.000 метака, упропашћене су од влаге... услед нехата тамошњих теренаца који нису водили довољно рачуна о чувању муниције (и ова оцена не стоји, Штаб није има тачне информације када је о овоме писао — напомена ДДБ). Штаб Одрета поставио је проблем муниције на прво место и ставио у дужност свим борцима у Одреду да по селима скупља сваки метак, наравно водећи рачуна о конспирацији... Највише муниције има на терену Космаја... и када би другови са овог терена озбиљно схватили ово питање, као и остале потребе Одрета, могли би доста учинити.

Санитетски извештај: Један од најтежих проблема за Одред је лечење и смештај болесника и рањеника. Питање болница није никако решено. Рањени или болесни другови смештају се по селима у куће сељака симпатизера са великим ризицима за њихов живот. До сада смо у том погледу доста срећно пролазили. Данас Одред има пет болесних бораца од којих су двојица болесни, један теже од реуме, а други убој од цокула, тројица другова су рањени, од којих један теже, чнје оздрављење неће скоро уследити.

Главну дужност болничара V Одреду врши лруг Никола Накарада, који нарочито у преврњању рањеника и давању прве помоћи показује одличне успехе и заслужује сваку похвалу. У том погледу не изостаје иза стручног лекара. За поједине случајеве Одред користи једног лекара на терену. Свака чета има по једног обученог болничара. Санитетског материјала имамо прилично. Од једног сељака добили смо на поклон један килограм јода у кристалу што данас представља огромну вредност. Потребно би било да се набави алкохол за овај јод.

Поред свих настојања да се хигијена и здравље бораца што боље сачува у том погледу немамо довољно успеха. Недостатак веша не даје могућност пресвлачења бораца, те и поред честог прања борци имају вашке. Услед слабе обуће и сталног пешачења борци често побољевају.

Војни суд који је формиран при штабу Одред умножио је специјални формулар пресуда које се испуњавају приликом ликвидације петоколониша. До сада је овај суд осудно на смрт 29. лица. Све казне извршене су стрељањем.

Извештај о политичком раду: Одред је поставио посеби задатак да на свом терену обавести све сељаке о циљевима НОБ, о унутрашњој и спољној ситуацији. Нарочити задатак Одред је поставио да раскринка окупатора и издајника НОБ — специјалне организације Драже Мнхаиловића. За ову сврху Одред је користио све прогласе и публикације као и легке и листове архивног штаба, ЦК КПЈ, ПК КПЈ за Србију, као и ОК Ар. (Аранђеловац), када их имамо — од 22. децембра 1942. године радио не ради, па нам је то велики недостатак — из којих сељаци сазнају општу ситуацију. Чеге као и посебне јединице Одред крепући се ио терену врше широки политички утицај појединачним разговорима са сељацима или на ужим конференцијама у појединим засеокима. У неким селима чете приређују и приредбе у којима учествују сељаци, нарочито омладинци и омладинке.

Рад: Штаб Одред је донео план да врши следеће акције: рушење железничких пруга, напади на возове, рушење железничких станица, кидање телефонских линија, напад на живу окупаторску силу ван насељених места, напад на жандармеријске станице и ликвидирање петоколониша. За нападе већих размера одређиване су чете или Одред а за мање акције специјалне јединице — ударне или минерске тројке или четворке...

За време извођења акција морал код наших бораца је био добар. У акцијама у Сопоту и Чумићу нарочито су се истакли другови: Мића (Иван Зафред, Мића Словенац, металски радник из Старе Сушице, Постојна, Словенија, у партизанима од 1941, погинуо као командир 1. чете Космајског одред 3. јуна 1943. у Неменикућама под Космајем, проглашен за народног хероја — напомена писца), Миша (Гавриловић Михаило Миша, металски радник из Земуна, члан КПЈ од пре рата, 1943. био командант Космајског одред, сада носилац „Партизанске споменице 1941" и генерал мајор ЈНА у пензији — напомена п.), Стојан (Дракулић Милан Стојан — нап. п.), Керамичар (Матић — Керамичар, погинуо у пролеће 1943. као пушкомитраљезац у борби са четницима Драже Михаиловића на Руднику — нап. п.), Добрица (Ковач Добрица, погинуо 11. септембра 1943. године у Орашцу засеок Гајеви у борби са четницима Драже Михаиловића — нап. п.), Бранко (Маћешић Бранко, сада носилац „Партизанске споменице 1941." — нап. п.), Накарада (Петровић инж. агрономије Владимир Браца. Ступио у космајске партизане у пролеће 1942. године. Дошао из Баната после разбијања Јужнобанатског одред. У партизанима је добио надимак Накарада. Погинуо као борац 1. шумадијске бригаде у Пријеполу 4. децембра 1943. године — нап. п.) и Кирчо (Кирчо, књижевни радник из Београда, Македонац, био интендант рудничке чете, погинуо у борби са четницима Драже Михаиловића на Руднику у пролеће 1943. године — нап. п.). Исто тако и ударна четворка другови: Паја, Врчинац, Параћ и Мића са успехом су до сада извршили све постављене задатке...

Што се тиче плана даљи рад Одред, како војног тако и политичког, остаје углавном исти уколико то прилике и ситуација буду дозвољавале. Како су у последње време огаптинске управе поново отпочеле са радом под притиском окупатора и његових слугу, Одред ће морати поново да предузме акције у циљу спречавања даљег рада општине.

Предлози и примедбе: Главном штабу...

1. Да се штабу Одред даду одрешене руке у погледу реквизиције приватне имовине петоколониша која је већином стечена

пљачком, па је ни у ком случају не би требало изузимати од реквизиције;

2. да се Одреду уколико за то постоји могућност додели новчана помоћ;

3. да се скрене пажња партијским организацијама на терену нарочито организацијама на Космају, да најозбиљније схвате потребе Одрета и да истом излази у сусрет у сваком погледу у границама могућности...;

4. да се Одред снабдева по могућности са више партијског материјала него до сада, нарочито Историју СКП (б) до које Одред има само један примерак." (Зборник ДП НОР Т1, д4)

Судећи и по неким другим извештајима штаба 1. шумадијског одрета и његовог само повремениог боравка на терену Космаја (округа младеновачког) као и целог Одрета који је претежно вршио акције на терену аранђеловачког округа тј. Шумадије, штаб није имао добре везе са политичко-партијским руководством у Космају нити је био довољно упознат са њиховим радом и развојем НОБ у округу младеновачком са ког терена је Одред и до тада и касније имао највећи прилив у људству и помоћ у оружју, муницији, одећи, обући, храни и другом. Јер да је то знао вероватно не би могао овако да пише. Зато изнете премедбе у овом извештају не одговарају стварном стању на терену. На основу оваквих извештаја и Главни штаб Србије, односно његов командант и комесар су стекли такво мишљење. То се види из писма политичког комесара Главног штаба Србије које је 29. јануара 1943, упутио команданту Главног штаба у коме се говори о задацима штаба на оживљавању партизанских јединица и акција у Србији, где се, између осталог каже:

„Најважнији задатак пред нама је, стварање јаким партизанских одрета у Србији и наша офанзива. То се утолико озбиљније поставља, јер је непријатељ бацио велике снаге из Србије у Босну, а и ситуација на ист.(очном) фронту је таква, да су услови за наш рад огромни...

Стварање групних команди данас се не поставља, већ стварање батаљона и бригада...

Први шум.(адијски) је нешто замро — не чује се. Активирај га што пре и нека очисти терен од жандармеријских станица, које су према извештајима које смо добили, бројчано врло слабе. То ће још више деморалисати те банде, учврстити одред, омогућити прилив у одред, а ми доћи до оружја.

Питање односа ОК (Окружног комитета Аранђеловац) и Штаба (Првог шумадијског одрета) поставили смо правилно друговима, те се убудуће неће дешавати сличне несугласице. Штаб је одговоран Главном штабу за свој рад и од њега добија директиве, а ОК преко парт. организације те директиве мора да спроводи, што не искључује нужну сагласност и узајамно саветовање ОК и штаба.

Биће исправљен код ОК Млад.(еновац) њихов неправиан став према одреду.

Другови су сагласни да се Штаб Првог шумадијског одрета казни, али не да се то и писмено саопшти осталим штабовима." (Зборник ДП НОР Т1, К20, Д74)

Даљи развој народноослободилачке борбе у округу младеновачком (београдском)

Крајем 1942. и почетком 1943., на Источном фронту, главном ратишту Другог светског рата, Црвена армија је окружила немачку 6. армију и делове 4. оклопне армије у Стаљинграду, разбила блокаду Лењинграда и присилила на повлачење немачке трупе из окуке Дона и Кавказа. На Афричком фронту, после битке код Ел Аламеина која је завршена 4. новембра, англоамеричке снаге су истерале немачко-италијанске трупе из Египта и заузеле Либију, чиме су трупе осовине биле доведене у безнадежан положај у Африци. Тако је почетком 1943. после тешког немачког пораза код Стаљинграда и успешне англо-америчке офанзиве у Африци стратегијска иницијатива потпуно прешла у руке антихитлеровске коалиције.

На југословенском ратишту војнополитичка ситуација је била све повољнија. Наредбама Врховног команданта од новембра 1942. формиране су дивизије и корпуси као више тактичке и оперативне јединице чиме је створена Народноослободилачка војска Југославије. Због тога је Врховни штаб Народноослободилачке партизанске и добровољачке војске Југославије узео нов назив: Врховни штаб Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије. Крајем новембра у ослобођеном Бихаћу одржано је и Прво заседање Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије. Стварањем Народноослободилачке војске и АВНОЈ-а завршен је један период у развоју Народноослободилачког рата и револуције. И док је у првој половини 1942. дошло до осеке НОБ у источној Босни, Санџаку, Црној Гори и Херцеговини, а још раније у Србији, дотле је у другој половини 1942. године пренето тежиште борбе у западне крајеве Југославије и постигнути су огромни војно-политички успеси од општег југословенског значаја. Водећи борбу за масе и сузбијајући појачану активност снага контрареволуције, углавном четника Драже Михаиловића, Мачекових присталица и усташа, ЦК КПЈ и Врховни штаб су настојали да на линији борбе против окупатора и његових помагача ангажује што шире снаге и створе борбено братство и јединство свих народа и народности Југославије. Овај свестрани рад ЦК и Врховног штаба током 1942. године на даљем јачању Народноослободилачке борбе уродили су крупним резултатима чију синтезу представља стварање Народноослободилачке војске и АВНОЈ-а.

Војно-политичку ситуацију у Србији у другој половини 1942. године карактерисала су даља настојања окупатора да уништи партизанске снаге и да до максимума искористи привредно-економска богатства. Иако је непријатељ успео да током Прве офанзиве и каснијим дејствима разбије неке партизанске јединице и нанесе партизанима у Србији велике губитке, крајем 1942. године у Србији су дејствовали следећи партизански одреди: Јастребачки, Јабланичко-пасјачки, Кукавички (Леско-

вачки), Расаииски, Црнотравски, Нишавски, Озренски, Књажевачко-бољевачки, Пожаревачки и 1. шумадијски одред као здружена формација Космајских и шумадијских партизана.

На терену Окружног повереништва КПЈ Младеновца где је у другој половини 1942. године било преко 100 чланова КПЈ, постојали су повољни услови који су омогућавали даље развијање и јачање народноослободилачке борбе. На територији среза младеновачког, политички рад био је масован, створене су у већини села организације и врло активно деловале као и многе војне десетине. Тако је из дана у дан проширивана политичко-организациона основа НОП и јачала народноослободилачка борба у овом крају.

У срезу Космајском Среско повереништво КПЈ за срез космајски успело је да крајем 1942. године обухвати политичким радом скоро сва села у овом и неколико села у Посавском срезу, укључујући тако све већи број људи, жена и омладине у НОБ-у. У извесном броју села постојали су народноослободилачки одбори, омладинске организације и активи жена. На терену је било око 20 чланова КПЈ и кандидата и око 40 скојеваца. Масовним хапшењем у новембру и децембру био је задат јак ударац НОП у овом срезу.

Слична је ситуација била у срезу Грочанском где је Среско повереништво КПЈ руководило НОБ која се све повољније развијала и радило се на обнављању, стварању нових и јачању постојећих организација и упоришта на терену. У овом срезу се и тада нарочито истицало село Мали Пожаревац, Врчин, Умчари, Камендол, Дражањ, Брестовик.

Врло повољне прилике су биле и у Подунавском срезу а јака партијска организација којом је руководио Месни комитет постојала је и у Смедереву, па је тако и у овом крају НОБ узимао све више маха.

Крајем 1942. године Окружно повереништво КПЈ за округ Младеновачки упутио је неколико политичких (партијских) радника у срез јасенички и срез орашки (великоорашки) са задатком да помогну друговима који су радили на обнављању организација и народноослободилачког покрета у овом крају. После тога времена брзо су обновљена и створена нова упоришта и организације, нарочито у јасеничком срезу, а Азања и Селевац била су села која су у то време најмасовније помагала партизанае.

Упад у Белановицу

После јануарског предаха 1. шумадијски одред је почетком месеца фебруара кренуо у веће акције. На то га је упућивала и наредба Главног штаба Србије издата свим партизанским одредима у Србији да појачају своју активност како би везали јаче непријатељске снаге у овом простору и олакшали вођење борбе главнини снага НОВ и ПОЈ у Босни где је била почела Четврта непријатељска офанзива.

На дан 10. фебруара одред (рудничка и коемајска чета) је у селу Славковица (срез колубарски — Мионица) округ ваљевски запленио намирнице реквириране од сељака за немачку војску и 4.000 динара и спалило општинску архиву и мобилизационе спискове омладинаца предвиђених од Недићеве владе да се узму у такозвану националну стражу. Исте ноћи Одред је у каменолому у Славковици запленио 60 к§ експлозива.

Са запленим експлозивом Одред је следеће ноћи између 10. и 11. фебруара извршио диверзију на железничким станицама Кадина Лука (срез колубарски — округ ваљевски), Штавица и Угриновци (срез качерски — округ крагујевачки), на прузи Београд—Горњи Милановац—Чачак. Том приликом телефонске линије су искидане, жице уклоњене и велики део бандера посечен.

Први вод Космајске чете извршио је диверзију на железничкој станици Угриновци, где је разорена пруга скретнице и уништени апарати у станици, а други вод је онеспособио железничку станицу у Штавици и дигао у ваздух скретнице и железничку пругу на неколико места. Заплењена је већа количина писаћег и другог материјала и нешто одеће.

Из Качера, после ове акције, Космајска чета се пребацила у Космај где се кретала неколико дана палећи општинске архиве у појединим селима.

Ноћу 21. фебруара 1. шумадијски одред (Рудничка и Космајска чета) извршио је упад у Белановицу, среско место среза Качерског. Жандарми нису смели изаћи из касарне у којој су били смештени, али су се бранили јаком ватром и Одред није успео ни после више часова борбе да скрши њихов отпор. Борба је трајала од 23 часа до пред зору следећег дана. Партизани су ушли у зграду срееког начелства и попалили архиву и зграду демолирали. Ухваћено је и стрељано неколико сарадника окупатора, међу којима и заменик срееког начелника и општински кмет. Заплењено је 50.000 динара, нешто оружја и одеће. Одред није имао губитака.

Овај напад партизана на Белановицу имао је велики одјек у Качеру. Око 300 бугарских и немачких војника после ове акције са жандармима је неколико дана вршило безуспешне претресе терена и потере за партизанима.

Формирање грочанскоподунавске чете

Ради извођења чешћих акција на терену Космаја из Космајске чете је, на захтев Окружног повереништва КПЈ Младеновац, крајем јануара издвојена једна десетина са командиром чете Миодрагом Николићем Попајем. У току фебруара, уз помоћ политичких радника, оружаних група и сарадника, на терену десетина је прошла кроз више села Младеновачког, Грочанског, Јасеничког и Космајског среза и извршила више

мањих акција. За то време десетини се придружило око 25 нових бораца из Грочанског среза (села Мали Пожаревац, Врчин, Камендол итд.). После 1941. године ово је прво масовно ступање у партизана не само у овим местима него и у овим крајевима, што је било веома значајно и имало добар политички ефекат. Сви новопридошли су имали пушке а десетина је поред извесне количине муниције прибавила и два пушко-митраљеа.

Средином фебруара 1943. десетина се пребацила у срез орашачки. У селу Орашцу — засеку Гајеви, 17. фебруара од те десетине формирана је грочанскоподоунавска чета. За њеног командира постављен је Миодраг Николић, Попај, сељак из Малог Пожареваца (срез грочански), за политичког комесара Раја Ивановић Мића, радник из Крагујевца а за заменика командира постављен је Добривоје Милићевић Вучко, учитељ из Дрaжња (срез грочански). Стварање Грочанскоподоунавске чете од новопридошлих бораца из округа младеновачког, и то у зимско време када је прилив људства, обично мањи, представљао је још један велики успех Народноослободилачког покрета у округу младеновачком.

Први задатак Грочанскоподоунавске чете био је да ноћу између 17. и 18. фебруара нападне на жандармеријску станицу у селу Белосавци (срез опленачки). Тог дана, 17. фебруара крај Белосаваца је прошао командир ударне тројке 1. шумадијског одреда, Паја Смедеревац. Не знајући за планирани напад чете он је рекао сељацима које је срео да иду и јаве жандармима да ће их напасти у току ноћи. Сељаци су то јавили жандармима и они су напустили станицу и отишли у Тополу. Тако чета није извршила задатак.

Следеће ноћи између 18. и 19. фебруара Грочанскоподоунавска чета је у пределу Жутог оглавка, са војним десетинама из Даросаве и Раниловића исекала телефонске линије и стубове. Наредне ноћи чета је онеспособила рудник угља у Мисачи и Орашцу. Заплењено је више каишева са машина и 60 к\$ карбита. Команда-нт Главног штаба НОПО Србије који је тих дана био на терену где се Одред кретао наредио је да се напад понови и ликвидира жандармеријска сташа у Мисачи. Напад је обновљен следеће ноћи али су жандарми пружили јак отпор који чета није могла да савлада па се морала повући. У току борбе тешко је рањен и убрзо умро партизан Урош Туцаковић Лала, стари партизан из Меленаца. Лала је после разбијања партизанског одреда у Банату у коме је био 1941. године прешао у Смедерево а затим ступио у Космајске партизанае.

Из Мисаче, Грочанскоподоунавска чета се пребацила у Даросаву где се састала са осталим четама Одредa. Због несташнице експлозива ноћу између 24. и 25. фебруара Одред је у Рудовцима оштетио инсталације у руднику и запленио 400 к\$ експлозива (динамита) и извесну количину каписли и пггapiћа а затим се вратио у простор Даросаве и Венчана.

Сутрадан је штаб Одрета одлучио да се у ноћи између 25. и 26. фебруара изврше истовремено две акције у Барошевцу и Венчанима.

Извршене су и извеоне промене у командном кадру а десетак бораца из Грочанскоподунавске чете прекомандовао је у Космајску и Рудничку чету. За новог команданта Грочанско-подунавске чете постављен је Милан Живковић Ујак, за политичког комесара Драгутин Павличић Крцун, а за заменика командира Богомир Боја Азањац. Дотадашњи заменик командира Милићевић Добривоје Вучко био је рањен за време акције у Мисачи, па је ради лечења остао на терену Колубарског среза. Дотадашњи командир Грочанскоподунавске чете постављен је за командира Космајске чете а за политичког комесара Стјепан Абрић Стева Курир. Дотадашњи комесар Космајске чете Љубивоје Гајић, родом из Малог Пожаревца, срез грочански, повучен је одлуком Окружног комитета КПЈ Аранђеловац на партијски рад у качерски срез.

(Изгледа да су приликом преформирања чете добиле називе: 1. рудничка, 2. грочанскоподунавска и 3. космајска чета, али има података који указују да су чете имале и друге бројеве па зато овде те бројеве не пишемо. Нап. писца.)

Акције у Барошевцу и Венчанима

После извршених припрема, Рудничка и Космајска чета су са командантом Одрета, из Каменице, засеока Венчана, кренуле у Барошевац са задатком да нападну и ликвидирају јединицу љотићеваца јачине око 40 људи а Грочанскоподунавска чета са замеником команданта Одрета да ликвидира жандармеријску станицу у Венчанима.

У Барошевцу је био један вод 2. чете 1. добровољачког батаљона СДК. Штаб батаљона је био у Ваљеву, а команда чете са једним водом у Лајковцу. Командир чете био је капетан Ратко Обрадовић, који је после ослобођења побегао из Југославије у Немачку где је касније убијен. Вод љотићеваца који су партизани напали упућен је из Лајковца у Лазаревац 27. јануара 1943. а 9. фебруара је пребачен у Барошевац „због појачане активности у том крају“. Командир вода је био поручник Томаш Милић, који је приликом ослобођења Југославије побегао у Немачку.

Рудничка и Космајска чета су увече 25. фебруара кренуле за Барошевац где су стигле нешто пре пола ноћи. Планом напада је било предвиђено да два омладинца, члана СКОЈ-а из села прићу стражару — љотићевцу и задаве га, после чега би партизани опколили зграду у којој су били љотићевци и похватили их на спавању пре изласка месеца. Међутим, акција се од почетка није одвијала према предвиђеном плану. Стражар није ликвидиран а остали љотићевци уместо да спавају, пробуђени лавезом паса изашли су напоље и заузели положај око зграде, око које су од ђакова са песком и другог материјала изградили митраљеска гнезда и утврђења ради одбране

од евентуалног партизанског напада. Тако су уместо да их изненаде, партизани наишли на јак отпор љотићеваца. Командант Одрета је одлучио да се и под таквим условима настави са извођењем акције. Наредено је да неколико ударних група убаце експлозив у зграду али у том нису успеле. Добро заклоњеном и утврђеном непријатељу, партизанска ватра није могла да нанесе губитке и присили га на предају. У то је изашао месец што је партизанима још више отежало положај. Командант је одлучио да се изврши јуриш. Међутим, пребацивање по терену обасјаном месецином, под убитачном митраљеском ватром морало се вршити опрезно и спретно, да би се избегли губици. Пребацујући се од групе до групе бораца да би им лично објаснио задатак, док је прелазио преко једне чистине погођен је и на месту остао мртав, неустрашиви и омиљени командант Првог шумадијског Одрета Милорад Лабудовић Лабуд.³ Група бораца је покушала да приђе мртвом команданту и изнесе га са попришта борбе али у томе није успела. Други покушај је учињен на тај начин нго је један партизан допузао и ужетом везао леш са намером да се тако извуче ван домаћаја непријатељске ватре. Међутим, и то није успело јер је непријатељски рафал пресекао уже. Многим партизанима је одећа била прорешетана непријатељским куршумима, а заменику командира Коомајске чете Аци митраљески рафал је одсекао врх шубаре. Оценивши да више нема изгледа да акција успе, командири су наредили да се чете повуку.

Грочанскоподоунавска чета је нешто пре поноћи између 25. и 26. фебруара напала жандармеријску станицу у Венчанима. Жандарми су пружали отпор док партизани нису убацили експлозив у зграду где су се налазили. Два жандарма су погинула а четворица рањена. Остали су разоружани и пуштени, а рањеницима је указана лекарска помоћ. Заплењено је око 30 пушака, један лаки митраљез, извесна количина муниције и нешто одеће и обуће.

Исте ноћи све три чете су се састале у Даросави. Партизане је тешко погодила погибија неустрашивог команданта Првог шумадијског одреда Милорада Лабудовића Лабуда, о коме је народ Шумадије испевао песме. Докиост команданта Првог шумадијског одреда, по наређењу команданта Главног штаба Србије, тада је преузео да врши заменик команданта Милосав Влајић.

Из Даросаве Рудничка чета се упутила према Качеру а Космајска и Грочанско-подоунавска према Космају.

Акције космајске и грочанскоподоунавске чете крајем фебруара и почетком марта у округу младеновачком (београдском)

У покрету из Даросаве према Космају, у пролазу кроз Рогачу Космајска и Грочанскоподоунавска чета напале су жандармеријску станицу у Рогачи. Жандарми нису били изнена-

ђени и пружили су јак отпор. Борба је трајала око два часа. И када се очекивало да се жандарми предају, четнички одред Свете Ракића, војводе космајског стигао је из Сопота и напао партизане с лећа, због чега су морали да прекину даљи напад.

Грочанскоподунавска чета је прешла на терен источно од жел. пруге Београд—Ниш где је извршила неколико акција. Уз помоћ и по налогу среских поверенстава у младеновачком, грочанском и подунавском срезу у многим местима су попаљене општинске архиве у чему су чети помагале сеоске војне десетине у селима где су постојале.

Космајска чета која је остала на терену космајског среза је по налогу среског поверенства партије и помоћ сеоских војних десетина и сарадника такође попалила више општинских зграда и архива.

После ових акција које су чете подељене у мање групе истовремено у току једне ноћи вршиле у више села, обе чете су дошле у Дубону. Са њима је била и диверзантска група. Уз помоћ среског поверенства партије за срез младеновачки извршен је план акције за диверзију на жел. станици у Влашком пољу чему су партизанима помогли бројни припадници војних десетина из Дубоне, Шепшина и других места.

У извештају окружног начелства округа београдског упућеног 15. марта 1942. шефу Српске државне безбедности, између осталог се каже:

„Првог марта око 1 час једна комунистичка банда у јачини од око тридесет људи извршила је напад на општинску зграду у Бељини. Зграда је демолирана а сва архива спаљена. Затим су отишли бандити у стан председника општине Радомира Милановића, насилно упали у кућу и убили га из пушке, пошто је по којни Радомир био без икакве заштите и оружја.

Првог марта једна партизанска банда насилно је ушла у општинску зграду у селу Сибници и запалила све хартије и књиге, а затим са запаљеним средствима упалила и саму зграду, која је у току ноћи изгорела до темеља са целокупним намештајем и архивом. По извршеном делу удаљили су се у непознатом правцу.

Око 2 часа по поноћи око 15 наоружаних људи спалили су целокупну општинску архиву општине Неменикуће. Жртава није било.

Ноћу између 1. и 2. марта између 1 и 2 часа по поноћи око 20 партизана демолирали су експлозивом општинску зграду и спалили целокупну општинску архиву у општини Буринци.

Око поноћи 1/2. марта 12 наоружаних људи запалило је општинску зграду и архиву општине Бабе. Зграда је до темеља изгорела. Жртава није било.

Ноћас око 12 часова између 1. и 2. марта једна банда од 20 лица упалила је општинску зграду и архиву у општини Стојник. Зграда је до темеља изгорела.

Другог марта око 2 часа по поноћи око 10 наоружаних лица упалили су општинску зграду и архиву у општини Губеревац. Зграда је до темеља изгорела.

Ноћу између 1. и 2. марта око 12 часова једна банда од 12 наоружаних лица убацила је већу количину експлозива у општинску зграду општине Дучина. Зграда је порушена и у њој је све уништено. Жртава није било.

До овог часа у срезу космајском спаљено је девет општина. У младеновачком срезу:

Ноћу између 1. и 2. марта око 1 сат запаљена је општинска зграда и архива у општини Велика Крсна.

Ноћу између 1/2. марта спаљене су архиве у Ковачевцу, Дубони и Сенаји.

Ноћу између 3. и 4. марта запаљена је архива и општинска зграда у селу Кораћици, Пружатовцу и Рајковцу. Партизана је било 5—6.

Ноћу између 3. и 4. марта од стране комуниста запаљене су општине у селу Младеновцу и Америћу. Зграде су изгореле до темеља са намештајом и архивом.

Ноћу између 4. и 5. марта око 24 часа од стране партизана запаљена је општинска зграда у Јагњилу, која је изгорела до темеља заједно са архивом и целокупним намештајем.

Ноћу између 4. и 5. марта од стране партизана упаљена је општинска архива у селу Шепшину. Сав намештај и архива су изгорели.

Ноћу између 4. и 5. марта од стране партизана излепљене су плакате на општ. згради у Вел. Иванчи у којима се саопштава од стране партизана да општинске управе престану са радом.

Ноћу између 2. и 3. марта око 0,30 час. 15 партизана упало је у село Ландол и запалили општинску зграду која је са целокупном архивом и намештајем до темеља изгорела.

Ноћу између 4. и 5. марта једна партизанска група од 12 људи напала је општинску зграду у Селевцу, среза јасеничког, опљачкала касу са 100.000 динара, спалила општинску архиву и сав намештај полупала.

Ноћу између 5. и 6. марта око 1 час по поноћи једна група партизана од 30 на броју напала је жељ. станицу Влашко Поље и на улазној и излазној скретници дигла експлозивом срце у тежини 650 кш.

Железничка станица је сва демолирана, из касе су узели 18.000 динара, касу закључали и собом кључеве однели. Партизани су били обучени у сељачка одела а на главама су имали шајкаче. Били су наоружани пушкама и бомбама као и справама за сечење телеграфских и телефонских линија. Намеравали су да и зграду дигну у ваздух али с обзиром да је у згради становало жељ. особље одустали су од намере. Саобраћај је прекинут, али ће исти у току дана бити успостављен.

Петог марта око 19 часова убијен је пред општинском зградом Јанко Вујић из Врчина, ср. грочанског, који је 3. о. м. побегао из затвора среза грочанског, јер је био осумњичен као разбојник.

Поред леша нађен је плакат који су лепљени по општинама на чијој је полеђини написао „Пљачкаш Вујић — партизански одред важи за сваког.“

Ноћу између 5. и 6. марта једна група комуниста у јачини од 10 људи запалила је архиву, општинску зграду и општинску кафану у селу Влашка. Зграда је изгорела до темеља.

Ноћу 5. марта око 9 часова увече комунистичка наоружана банда око 20—30 људи запалила је општинску архиву и зграду која је до темеља изгорела у селу Поповићу.

У ноћи између 8. и 9. марта од стране непознатих лица партизана упаљена је општинска зграда општине Добродол. Према казивању сељака било је око 80 нападача.

Пошто су запалили општину партизани су се јавили председнику општине, саопштили му шта су учинили и оставили му рок од 5 дана да поднесе оставку на дужност председника општине, јер ће га у противном убити.

Пре него што су отишли оставили су један летак I Партизанског Шумадијског одреда „Милан Благојевић“ и један проглас „Народима Југославије“ из 1942. год.

У ноћи између 7. и 8. марта 1942, непозната лица излепила су познате комунистичке плакате „Партизанског одреда Милан Благојевић“ и то: у Петријеву 3 плакага, и то једна на самој општинској згради и то на капијама приватних кућа, у Удовицама 2 плакате једна на кафани а друга на дрвету, у Сеони 3 плаката и то сва три на општинској згради, у Раљи на општинској згради, у Радинцу на општинској згради и у Суводолу на општин. згради. Вођеним извиђајима од стране среског начелника извршиоци овога лепљења плаката до сада нису могли бити пронађени.

Ноћу између 8. и 9. марта т. г. једна група комуниста у јачини 60—100 људи запалила је књиге, архиву, намештај као и саму општинску зграду у селу Добродолу, среза подунавског.

Ноћу између 10. и 11. о. м. око 12 часова 15—20 партизана наоружаних пушкама и аутоматским оружјем упали су у село Бадљевицу, среза подунавског и запалили зграду општинске управе. Зграда је изгорела до темеља.

Ноћу између 12. и 13. марта 1942, око 12 часова напали су партизани на две групе у јачини по 15 људи варош Гроцку. Борба је трајала око 12 часова ноћу па до 3 часа ујутру. Погинуо је један жандарм, један је тешко рањен а исто тако лакше је рањен командир станице у Гроцкој. По траговима крви изгледа да је један од партизана рањен.

У извештају штаба одреда од 25. марта 1942, пише да је напад на Гроцку извршен 12. марта, па пошто се не види да ли је то било у ноћи између 11. и 12. или 12. и 13. марта овде је узето да је то било ноћу између 12. и 13. марта 1942. Извештај штаба одреда је објављен у Зборнику Т1, К20, Д81.

Ноћу између 13. и 14. марта око 23 часа 40—50 партизана упало је у село Брестовик, среза грочанског и упалило општинску зграду. Пре паљевине узели су из општинске касе од око 80.000 динара.

Партизани су напустили село око 1 час по поноћи одакле су се упутили у село Камендол, опет среза грочанског, где су такође упалили општинску архиву и упалили зграду до темеља. Пре паљевине узели су из касе 1.000 динара у готовом новцу и 500 динара у таксеним маркама као и кључеве од касе." (Зборник Т1, К21, Д55)

После акције у Бељини, којом приликом је као народни непријатељ стрељан председник општине, срески начелтгак у Сопоту, успео је да издејствује извршење одмазде. На његов захтев из Београда је дотерано десет сарадника Народноослободилачког покрета који су раније били похапшени и отерани у бањички концентрациони логор. Све су то били људи са овог терена, а жандарми су их стрељали на друму код школе у Бељини. (Д. Димитријевић Бели: Космај у НОБ-у, стр. 202).

Ове бројне акције су биле разлог да Билтену МУП Недићеве владе за месец март 1942. пише:

„Београдски округ. Опште стање јавне безбедности веома незадовољавајуће услед појачане комунистичко-партизанске акције, која је узела већу размену на територији свих срезова.

Комунистичка акција и током протеклог месеца у целој земљи задржала је исти интензитет као и у месецу фебруар\.. Појачала се у већој мери у београдском округу." (Зборник Т1, К21, Д59)

После напада на Гроцку и акције у Брестовику и Камендолу, дошло је до хапшења већег броја људи у појединим ме-

стима у грочанском срезу за које се посумњало да су у овим акцијама учествовали или их помагали, и после краћег саслушавања у Гроцкој похватане партизанске сараднике спроводили су у Београд.

Међу ухапшенима је био и Живан Митровић из Бегалице, рођен 1920, по занимању земљорадник, који о томе каже:

„Када сам пуштен из затвора због тога што сам био у партизанима 1941. наставио сам поново мој рад за партизана, који је трајао све до марта 1943, када је извршен напад на жандармеријску станицу у Гроцкој. У овом нападу учествовали су сви сељаци из околних села, Брестовика и других. Ја мислим да је то било између 20. и 25. марта 1943. Мене је тада ухапсила Специјална полиција која је за овај задатак посебно дошла из Београда, а том екипом за хапшење руководио је београдски агент Сремчевић. Ухватили су ме ноћу 6. априла, ја сам дошао код мајке и ту су ме ухватили.

Седмог априла ујутру ја сам већ био спроведен у Гроцку и ту сам остао све до 11. априла. Сећам се да су тада са мном били похапшени још и Павловић Бура, Станковић Сава, Мијаиловић Љуба, Мијатовић Миленко, Јанковић Радисав, Велимировић Радисав и Симеуновић Драга. Укупно је било похапшено нас осморо сељака из Бегалице. Са нама је такође био ухапшен и неки Јовановић Живан, али је он био грешком ухапшен и врло брзо је био пуштен на слободу, јер код нас у селу има више Живана Јовановића, а он није био онај кога су ови агенти из Специјалне полиције тражили, већ други, и цабе је добио батине.

Као што сам рекао, сви смо дотерани у Гроцку, ту смо били у затвору, саслушавани и остали смо ту све до 11. априла.

Приликом саслушавања у Гроцкој приметио сам да су дотерани многи људи из других села. Ја мислим да је укупно дотерано још око 20 људи и то су били сељаци Брестовика, Камендола и Заклопаче.

Истог дана увече отпочело је саслушавање. Мене и неког Караклајића саслушавао је Сремчевић. Овај Караклајић је био из Брестовика, то се сећам. За време тог саслушавања нас су ужасно тукли. Сећам се да су за време тог саслушања, ради тучења, била састављена два писаћа стола па су нас везали између ногу и руку и тада кроз нас протурили штап. Тако су нас после, с тим штапом, обесили преко стола, односно штап је био ослоњен између два стола, и тако смо тучени и вртили су нас у круг. Но, ја сам био страшно тучен, али нисам био толико тучен колико Караклајић. Караклајић је ту и издахнуо под батинама, на столу висећи. Међутим, он баш није имао никакве везе са партизанима и цабе је тучен и цабе је и умро под батинама. То је био дечак који је имао 15, једва 16 година. У ствари, они су нас прво били истукли до несвести. Кад смо се оствестили, онда су нас били оставили ту на столу. Ја сам се касније оствестио и видео да висим на столу, а уопште нисам знао колико дуго сам висио. Такође сам приметио да Караклајић никако не долази свести, чак да се и не миче. И ја сам био у врло шашавом стању, али сам могао да разаберам шта се око мене ради. Сећам се кроз сан да је том приликом у собу упао агент Сремчевић са још неколико жандарма и да су нас пипали. Том приликом Сремчевић је рекао: „Изгледа да су ови обојица помрли“. Мада још нисам био мртав и налазио сам се у полусвесном стању, још нисам се потпуно оствестио. Сремчевић је рекао да нас треба обојицу бацити у Дунав. Међутим, да ли сам ја мрднуо прстом да им покажем да сам жив или главом, тачно не знам, главно се сећам да је неко од жандарма рекао — „овај је још жив“, и после тога су ме однели у ћелију и оставили •

код осталих Бегаљичаиа, а овога су Караклајића заиста бацили у Дунав, па су га после два три сата нашли негде низ Дунав, испод Гроцке, где га је избацила вода на обалу.

Сутрадан су агенти говорили да ће нас све да пострелају. То су говорили и жандарми. То су нам саопштили одмах ујутру, чим су упали у собу и рекли су да нико не мрдне, и да се напољу већ копа рака. Сећам се да су ту на вратима наметили пушкомитраљез, и да су често пута постављали питање да ли је рака већ ископана и зашто још није ископана. Међутим, они су нас са овим само плашили и терали нас уза зид да стојимо мирно са уздигнутим рукама и нико није смео да се мрдне. Пронашли су неки специјални положај који је за нас све редом, онако премлаћене био врло тежак, и стално нам се мутило у глави. Нико од нас није смео да се окрене. Сећам се да се тада међу нама налазио и неки старији човек, чак и, чича, неки Сава Станковић, који је био стари ратник и борац са Солунског фронта. Он није хтео никако да буде леђима окренут и свађао је се са стражарима. Добро се сећам, он је мало замуцкивао, и кад се окренуо, да је рекао: „Ха, миле, ха, дајте да попушимо ове цигарете, ха да их не попуши ова банда, ха, кад нас побију“. Исправљам се, ово је рекао један чича, али то није био Сава Станковић, већ неки други, а Сава Станковић се, када су стражари повикали, окренуо и рекао им у лице, јер су они претили да ће убити сваког ко се окрене: „Убијајте ме, и убијте ме, али кад ме убијате, убијајте ме у груди, како сам гинуо на Солунском фронту“. На то су жандарми рекли да се окрене и почели су да га туку. Овај чича Станковић је на њих викао: „Нећу да се окренем, ја сам и на Солунском фронт^у гинуо само с грудима и ако већ сада треба да погинем, хоћу такоће да погинем с груди, а не с леђа“. Тада су жандарми — стражари почели још јаче да га туку, али се чича никако није хтео да окрене. Том приликом га је замолио један од ових старијих стражара, кога је он познавао, да се пошто-пото окрене на другу страну.

Сећам се такоће да је услед овог тешког положаја од стајања пао у несвест Драга Симеуновић. Међутим, жандарми су говорили да он симулира несвестицу и почели су са хартијом да му пале прсте на рукама да виде да ли стварно симулира или не. Када су видели да се овај уопште не враћа свести, оставили су га. Симеуновић Драга такоће није био ништа крив, и њега су после жестоких батина пустили на слободу.

Ту су нас држали, после пада у несвест овога, још једно сат, можда сат и по, чиними се да је још неко пао у несвест, а све су међусобно говорили, само док се ископа рака, међутим, после тога су се повукли, затворили врата за собом и све нас оставили на миру.

Једанаестог априла 1943. све су нас потрпали у лађу и лаћом нас спровели у Београд. Ту је било нас укупно 16 а 17-ти је био неки Благоје Јовановић, жандарм у Гроцкој, који је заједно са нама ишао за Београд као спроводник. Међутим, списак нас који смо за Београд били спровођени био је направљен на укупно нас 17. од којих је седамнаести био тај Благоје Јовановић. Он је у то време био већ око месец дана у жандармерији, имао је униформу жандарма и спроводио нас као спроводник са оружјем.

За то време док сам се налазио на лађи ја сам седео са некаквим Радисавом Јанковићем. Седели смо заједно између машине и оцака и сећам се да смо, и поред тога што смо били претучени и изнемогли, певали неке песме. А то је неки Богољуб Радосављевић, родом из Бегаљице, а који је такоће путовао за Београд, али као обичан путник, био замолио једног жандарма, да нам да по једну чашу вина. Сећам се да је жандарм то дозволио и ми смо то вино попили. Разуме се, после тога смо могли још боље да певамо. Певали смо све до Београда. Кад смо стигли

у Београд, искрцали су нас са брода. На пристаништу нас је сачекала још једна група жандарма и одатле су нас спровели у логор на Бањици. Ту су и жандарму Благоју Јовановићу све одузели и стрпали га у логор заједно са нама.

Док су нас спроводили пешице кроз Београд, неки грађани су питали зашто нас спроводе а жандарми су им одговарали да смо учествовали у нападу на Гроцку и да смо том приликом од њих похватани. Са тим Благојем нас је спроводило укупно 15 жандарма.

У логору смо били смештени у собу 65, где смо били око месец и по дана а затим су нас спровели у Специјалну полицију на Обилићевом венцу. Прво су стрпали мене, Јиленка, Буру и Саву Станковића.

Када смо стигли на Обилићев венац, у Специјалну полицију, нас су већ ту на улици, а такође и по целом ходнику, сачекали агенти. Био је на сваког од нас по један агент који нас је спроводио, и целим путем, све до мансарде, су нас тукли. Сећам се да су нас терали уз неке степенице и да су стално викали „брже“, „брже!“ и тукли су нас колико год су могли. Када смо стигли горе онда су почели да отварају врата од разних ћелија и пред сваком су питали да ли у тој ћелији има некога из Беганице. Када су видели да нема, онда су у собу метали једног од нас. Тако су нас све редом затварали по собама. Остали смо напољу још Бура Иавловић, који ми је још у „марици“ за време вожње предлагао да нападнемо агента који нас је пратио и да га он зубима удави, па да побегнемо, али то нису сви прихватили од наше групе. И одмах сам позван на саслушање код Сремчевића и Жуће. Одмах у соби су почели да ме туку чим сам ушао. Ни сам не знам колико сам тучен. Тражено је од мене да признам да сам учествовао у палењу архиве и да сам помагао партизане. Ја то нисам могао никако да признам. После су ме суочили са мојим стрицом Живадином Митровићем, који ми је рекао да признам јер ће ме убити под батинама, али ја нисам хтео да признам. Онда су ме поново почели тући и тукли док се нисам онесвестио после су ме однели и оставили у ћелију 16. После сам саслушаван још 28 пута и то из ноћи у ноћ, по целу ноћ и стално су ме тукли.

Овде морам рећи да је се у мојој соби налазио и један студент из Хомоља који је ухваћен као партизан. Он ме је храбрио да ништа не признам и метао ми облоге на изубијано тело...

Сећам се да сам на једном саслушању био онесвешћен, и да су, док сам био у несвести, на саслушању позвали и Буру Павловића. Том приликом Бура је добро изударао агенте и са петог спрата скочио кроз прозор, провалио неки кров и ипак успео да остане жив. Ја се свега тога сећам само кроз неки сан. Знам да се у соби са агентима тукао на мртво име и да су га после молили да их не убије. Све је то било у канцеларији где су и мене тукли. То је био страشان догађај и о њему је причала не само цела Специјална полиција на Обилићевом венцу, већ и читав бањички логор, али ја о томе нећу да вам говорим, нека исприча сам Бура, пошто он то боље зна.

На саслушању сам провео око месец и по дана. Један жандарм кључар био је добар човек, то сам констатовао. Једног дана он ме онако изубијаног изведе напоље да перем ходник, а прво да очистим клозет. Кад сам тамо дошао рекао ми је да оставим крпе и воду и поћем код њега у собу. Храна је онда била слаба, парче проје од 200 грама дневно и нешто чорбе. У његовој соби где је дежурвао била је чинија пуна густог пасуља и велико парче хлеба. Рекао ми је да то поједем, да се не плашим ништа он ће пазити да неко не дође. Када сам се добро најео, рекао ми је да легнем у његов кревет и да се одморим. Тада ми је поставио питање:

— Шта је теби Живадин Митровић.

Ја сам му рекао да ми је стриц.

— Да ли он има још кога од деце, да ли има сина.

Одговорио сам му кога све стриц има и да има сина Радивоја старог 15 година.

На моје изненађење жандарм ми је рекао:

— Знаш шта ја ћу тебе сада да пребацим у хелију код Живадина Митровића, а ти ћеш Живадину овако да кажеш: „Имаш како знаш да одрекнеш да сам ја учествовао у нападу на Гроцку. Ако то не будеш хтео да учиниш, ја опет нећу да признам да сам учествовао у нападу на Гроцку, али ћу да кажем да је учествовао твој син Радивоје и да ти зато лажеш за мене. Ако то учиниш, ја ћу бити пуштен на слободу и спасићу ти сина, а ако не учиниш, да знаш дотераће га овде и има да прође као што смо прошли ти и ја, и још ће да буде стрељан, јер он батине неће моћи да издржи и признаће и ако није учествовао“. Јеси ли ме разумео, — питао ме стражар даље. Кад сам ја одговорио жандарму да сам га разумео, онда ми је рекао да се спреим и да поћем са њим, да ме метне у собу код Живадина. Тако је и било.

Кад сам дошао у собу код Живадина имао сам шта и да видим. Он је био начисто премлаћен, пропао, да га човек уопште није могао да препозна. Он је толико пропао од батина да је једва знао за себе. Заборавио сам да кажем да је Живадин био председник народноослободилачког одбора и то је признао агентима и због тога су га тукли стално и од њега су тражили све нова и нова признања. Тако је Живадин признавао и што јесте и што није, само да би се спасао од батина. Али, батина је било све нових и нових, и њима никада није било краја. Потпуно је био оглувио. Уопште није видео на очи од батина, сав је био надувен. Једном речи, начисто изубијан. Није могао да се макне, ни руком ни ногом. Тада сам ја легао поред њега и рекао му шта треба да уради, а он је само климнуо главом да ме је разумео...

Заиста на првом саслушању Живадин је одрекао и потврдио да ја нисам учествовао у нападу на Гроцку. После тога су мене поново позвали на саслушање, тада су већ сви били саслушани и потом сам потписао записник.

Могу да захвалим што сам остао чврст једино том студенту, који ме је научио како треба да се држим пред полицијом. Жао ми је што не знам како је његово име, он је касније стрељан на Бањици (вероватно се ради о Пери Суботићу), бар сам тако чуо да је стрељан.

Што се нас тиче, сви остали су били пуштени кућама, међутим мене нису пустили, већ су ме отерали у логор на Бањицу у собу 66, која је соба смрти. Ту се налазио и мој стриц Живадин Митровић, који је стрељан јуна 1943, али он није био у групи с којом сам ја био ухапшен...

Такође се у соби налазио и неки Влаја Филиповић из Брестовика ковач по занимању. То је био човек прилично лепо грађен, завидно развијен, сав у мишицама. Кад га је прозвао Вујковић, управник затвора тј. логора, Влаја је прошао поред њега и тако га страшно ударио ногом у стомак, да је Вујковић пао на земљу јачући од болова. Ово је био јединствен случај да је неко шефа логора тако храбро треснуо ногом у стомак и поред толико жандарма и осталих који су ту били у ходнику. После тога су затворили врата од собе и ми смо чули тучњаву по целом ходнику. Чули смо после да је Влаја јачкао од батина и викао: „Све што можете, то је да ме убијете“. Добро се сећам те слике, када је пао Вујковић на земљу, јер му је онај списак који је читао када је прозвао Влају, одлетео на једну страну, цвикери на другу а он на трећу страну. Код нас се после причало: „Колико га лако ударио са црном га земљом саставио“. Влаја је после тога стрељан...

Другог августа 1944, са групом од 300—400 логораша отерани смо са Бањнице у логор у Велики Бечкерек, тј. Петроград, сада Зрењанин. Ту сам остао све до два три дана пред ослобођење Зрењанина. Нас су изводили на рад и ишли смо возом. Ја сам упознао неког железничара Мила Зубанова па сам се код њега прикрио кући и ту сачекао ослобођење тог краја 2. октобра 1944. године. Њему том Милу Зубанову из села које се зове Војвода Степа сам дао кожух Влаје Филиповића из Брестовика што ми га је дао када су га повели на стрељање. Зубанов вероватно мисли да је Влаја тамо стрељан рекао је то друговима, па је његово име урезано у споменик стрељаним логорашима у Зрењанину."

(Извод из сећања Живана Митровића из Бегаљице, дата историјском архиву Београда 15. јуна 1960. Види ИАБ, д. бр. 666)

У једној групи сарадника који су ухапшени у Малом Пожаревцу био је и Бранко Николић који о томе каже:

„Марта 1943. однесем ја пошту у Поповић а отуда донесем писмо за мог оца Михаила. У писму је стајало да ће Специјална полиција те ноћи да блокира наше село и да ће претрес да почне кад опале три пушке... После ове вести отац се договори са Леком Марковићем, који се затек'o код нас, да се о блокади хитно јави друговима да беже из села, а они ће у Кокорин. Мене су послали код стрица, који је био стрељан, да му чувам кућу и да се тако заштитим.

Ноћу око три сата пукоше, заиста, три пушке. Кад се мало разданило, ја изађем у двориште и видим како иде низбрдо нека војска у цивилу. Само по неки жандарм међу њима. То је била Специјална полиција из Београда. Дођоше и до мене и траже да покажем исправе. А онда, наједном: „Полази!...

Кад сам кренуо, видим терају Леку Гајића, његову сестру Злату и млађег брата. Одоше и код куће Живадина Симића. Туку Катицу, његову жену, пребише је. Покупише одатле неке књижурине и детекторе, и ми то све понесмо. Кад смо се сакупили доле у селу, било нас је око триста. Сваки мора да држи руку са стране очију, да не би гледао унаоколо. Ја се сагнем и погледам брзо, кад видим ту су и моје две сестре и мајка.

Поподне, прочитах са једног списка нас четрдесет и троје и право на железничку станицу, а одатле у Београд. На Бањици, где су нас довели, покупише нам све што смо имали код себе, па на парење одела и купање. Радојица Стевановић дош'o са синовима па неће да се скине го, срамота га од деце, а они удри... Скинуо би и кожу онда. Кад су нас отерали у собу 25 видимо да су сви у доњем вешу, па нам кажу: „што су вас овде довели, одавде се иде на стрељање". Неки наши премрли од страха. Али после пет минута уђоше жандарми и један викну: „Голаћи на једну страну, обучени на другу..."

Везују их. Један скочи и одгризе нос Шваби. Докопаше овога и кундаком по глави, док му се не просу мозак. Онда их одведоше, а нас отераше на спрат. Сваки дан стрељају људе а нас држе у напетости.

Тридесет наших из групе отераше ускоро у Матхаузен, одакле се вратило само двојица. У логору је остало нас тринаест из нашег краја. Ту је био и мој стриц Тадија, и моја мајка, само у другим собама.

Једнога дана иде курир и носи листе, а ми мислимо само, у коју су нас уписали. Јер, по боји листе, знала се наша судбина. Плаве — стрељање; зелене — даље тамновање; црвене — пуштање. Онда улази агент Чарапић и каже: „Кога ли ће сад сунце да огреје..." Узе оне листе и прво прочита једну црвену,

а на н>ој моје име. Ја се начисто изгубио и уместо панталона облачим гуњ на ноге. Не могу да пронађем опанке...

У ходнику већ сви изашли. Пустише и моју мајку. Чекамо објаве, кад наиђе Вујковић и каже:

— Идите кући, и немојте случајно да се хватате са комунистичком бандом, јер ако дођете опет, нећете више видети ни сунца ни месеца.

Стражари кажу: „Срећни сте колико сте тешки.“

У Топчидеру ухватимо воз. Ја ућем у клозет и закључам се. За сваки случај... Кад смо стигли кући дођоше Дража и Михаило. Мало су били, и отишли. Ја целу ноћ не могу да заспим. Да не дођу опет да нас у'апсе... Устанем и наједном видим, издалека нашој кући иду неки људи. Ми сви побегнемо. Оно жандарми врше блокаду. У ствари, шта је било. Михаило је четири дана пре нашег пуштања, отишао у Општину код деловође Живана Грујића, нашег кума, који нас је отер'о у затвор. Понео је пиштољ, две бомбе и флашу петролеја и рек'о му:

— Пиши одма' за те и те, да су погрешно у'апшени, иначе ћу да те запалим...

И Грујић пошаље телеграм да нас пусте одмах. Али, на дан пуштања пошаље други телеграм, да нас стрељају. Међутим, ми смо већ били отишли“.

Организовање политичког и културно-просветног рада у одреду и на терену

Организовање политичког, пропагандног и културно-просветног рада у одреду и у народу, била је стална брига партизанских штабова и старешина, а посебно партијских руководилаца од првих дана оружане борбе о чему је већ било речи. Овде би навели један значајан документ који говори о томе. Ради се о Упутству политичко-партијских руководилаца Првог шумадијског НОП одреда „Милан Благојевић“ од 23. марта 1943, за политичке комесаре чета и њихове заменике о политичком и културно-просветном раду, које гласи:

Раду на политичком подизању партизана мора се посветити исто пажња као и војној обуци. У досадашњој борби борцем може постати једино војнички и политички свестан борац. С друге стране, политичко знање му је потребно јер он мора, поред борбе коју води са оружјем у руци, активно радити на политичком подизању широких маса и придобијати их за оружану борбу. Партизани треба да постану права политичка војска.

Водећи рачуна о важности овога рада мора му се приступити плански и добро организовано. То ће се најбоље постићи стварањем агитпроп (секције) у чети чији је задатак да изради план културно-просветног рада у чети и народу и да организује и контролише његово извођење.

Агитпроп сачињавају као политички одговорни политком и његов заменик са секретарима секција агитпропа (културно-просветне, дилетантске, хорско-музичке и др.).

Агитпроп треба према потреби и могућности да створи и своје секције чије задатке треба такође да предвиди планом (културно-просветној: обука у писмености, популарно изношење основних природних појава и однос човека према њима, припремање забавног дела програма на састанцима, конференцијама и зборовима; дилетантској: припремање и извођење актуелних позо-

ришних комада, скичева и сл.; хорско-музичкој: припремање и извођење музичких тачака, певачки и рецитативни хор).

Ради успешног извођења својих задатака агитпроп треба да има и покретну књижицу са циљем систематског подизања културно-политичког нивоа чете. Агитпроп треба да створи и секцију која ће имати књижничара и његове помоћнике.

Агитпроп треба да створи четне новине. У одбор за израду ових новина треба да уђу поред политичког комесара или заменика још 2 или 3 члана који ће се старати о техничкој изради новина и имати право прегледа и коректуре чланака. Ове новине треба да буду прави израз живота и осећања чете.

Политички рад у чети:

Агитпроп треба у чети да одржава своје састанке са забавним програмом, песмом и игром, на којима ће у форми предавања са дискусијом изнети најважнија питања по данашњу борбу. Агитпроп мора да спреми за ове састанке популарне писмене реферате о следећим темама:

- 1) Циљеви наше данашње борбе.
- 2) Паргизанска и добровољачка војска Југославије једина истински родољубива, организована, оружана снага која се бори за Н.(ародно) О.(слобођење) испод окупаторског јарма и за братство и јединство свих народа Југ. после рата. Југослов.(енски) Н.О. фронт је масовни народни покрет за народно ослобођење који уједињује све родољубиве елементе без обзира на политичке и верске разлике и који се остварује (кроз партизанске) одреде и нар. ослоб. одборе.
- 3) Народноослободилачким одборима.
- 4) Радници и сељаци — савез радн. и сељака — главних снага јединственог Н.О. фронта. О нар. ослоб. покретима осталих поробљених народа и антифашистички покрети народа Енглеске и САД.
- 5) Немачки окупатор са својим савезницима је главни непријатељ против кога су на првом месту уперени ударци нар. ослоб. фронта. Недић, Мотић и Пећанац у Србији, усташе у Хрватској, бјелаши и крилаши у Цр. Гори и издајници осталих народа Југосл. — слуге окупатора против којих се мора подити немилосрдна борба.
- 6) О Дражи Михаиловићу.
- 7) Српска држ. стража, општ.(инске) управе, национална служба су органи окупаторске власти — за вршење терора и пљачке над народом. Значај обуставе рада на жељезницама, рудницама, фабрикама, страховање (од) пљачке пољопривредних производа — питање жита је питање живота или смрти од глади.
- 8) Узроци уједињавања свих домаћих реакционарних клика под скут окупатора за борбу против народног устанка. Политичке партије и народно-ослоб. борба.
- 9) Енглеско-америчко-сов. савез гаранција побједе над немачким фашистима. Совјетски Савез и Црвена армија главна снага ослободилачког рата против народних завојевача.
- 10) Преглед спољне и унутр. ситуације (на основу радио вести, саопштења и другог материјала). Остала актуелна питања.
- 11) О држању партизана према народу и о додиру са нар.(одом).

Забавни програм ових састанака имају да припреме секције агитпропа. Програм једног оваквог састанка треба да изгледа приближно овако:

1) Уводна реч (Политички комесар или заменик политичког комесара.

2) I реферат са дискусијом.

- 3) Врабац и лагарија.
- 4) II реферат са дискусијом
- 5) Скеч.
- 6) III реферат са дискусијом
- 7) Шта ко сања и забав.(ни) прогр.(ам).
- 8) Песма и игра.

Политички рад у народу:

У својој борби и кретању по терену наше јединице стално долазе у додир са народом. Њихов рад мора бити усмерен ка исправном политичком подизању маса и њиховом придобијању за оружану борбу. Овај циљ треба да провејава кроз свакодневне разговоре по кућама а нарочито по зборовима и конференцијама које ће наше јединице одржавати по селима у којима бивају или их из било којих дрљтих разлога посећују.

За ове конференције и зборове треба користити сваку прилику: седељку, паљење општ. архиве, игранку, нарочито сазвану конференцију или збор по дану.

На овим конференцијама које треба да буду прави разговори и договори партизана са народом о свим питањима која интересују село и сељака, морају представници одреда популарно и добро припремљеним предавањима обавестити народ о свим догађајима и питањима V политичкој ситуацији (ту могу да послуже и добри реферати припремљени за чегне састанке агитпропа). Сем тога треба припремити и програм у реченом духу.

Приближни програм једне овакве конференције треба да буде:

- 1) Поздравна реч (политичког комесара или заменика иолкома;
- 2) Партизанска; 3) Вести; 4) Политичка ситуација; 5) Шаљиви део програма; 6) Реферат; 7) Песма и скеч; 8) Песма и игра." (Зборник Т1, К3, Д90).

Напад на недићевце у Азањи

У ноћи између 2. и 3. априла 1943. Грочанокоподунавска чета напала је Станицу Српске државне полске страже у Азањи. То је била прва оваква акција у овом крају — Јасеници, после 1941. године.

Пре ове акције, преко сарадника НОП у селу, договорено је са командиром станице Жиком Бачуковим, по народности Русом, да се недићевци предају чим партизани опколе станицу и позову их на предају.

Када су у заказано време партизани опколили станицу и позвали недићевце на предају они су одбили да то учине. Отворила се борба која је трајала неколико часова, али чета није успела да скрши отпор жандарма и повукла се из села.

У току борбе командир станице је истрчао из зграде у којој се налазио са осталим недићевцима и пошао да приђе партизанима, али је том приликом погинуо.

После ове акције, која је имала велик одјек у селу и овом крају иако није успела, ухапшено је више сељака — сарадника НОП у селу, од којих су неки касније и стрељани.

У покрету према Шумадији чета је у Кусадку у ноћи између 3. и 4. априла запалила општинску архиву и зграду. Партизани су покушали да ликвидирају и председника општине али га нису ухватили.

Пре него што је кренула за Шумадију чега је у неколико села запалила општинске архиве и дигла у ваздух скретнице, минирала и разрушила железничку пругу код железничке станице Клење у Рипњу, на железничкој прузи Београд—Ниш.

Стални прилив бораца, углавном омладинаца, у Грочанско-подунавску чету омогућило је штабу Одрода да њиховим прекомандовањем попуњава Рудничку и Космајску чету у које је прилив бораца био мањи и углавном из Београда.

Активност космајске чете у току марта и априла

Из простора Букуље Рудничка и Космајска чета су се савршиоцем дужности команданта Одрода Милосавом Влајићем пребациле у Грузу. У селу Шљивовцу, недалеко од Крагујевца, чете су 13 марта нападнуте од надмоћних снага Немаца, Бугара и жандарма. У општој борби партизани су одбили напад а затим се повукли. Убијено је 7 а неколико жандарма је рањено. Од два рањена партизана, непријатељ је успео једног да зароби. Око недељу дана чете су се кретале по Грузи где су извршиле неколико мањих акција а затим су се пребациле у простор Букуље.

Од значајнијих акција ове чете су извршиле једну у Даросави где су демолирали железничку станицу и уништиле скретнице на прузи Младеновац—Аранђеловац—Лазаревац.

На дан 6 априла Немци, љотићевци (добровољци) и жандарми (недићевци) напали су у селу Босути Космајску чету. Борба је трајала скоро цео дан. Погинуло је 12 а рањено 18 непријатељских војника. У току борбе погинуло је 3 а рањено 2 партизана.

У простору Букуље од 8. до 10. априла су се састале све чете Одрода. Извршен је осврт на протекле акције и неколико бораца из Грочанскоподунавске чете прекомандовано је у Рудничку и Космајску ради попуње на место погинулих партизана. Чете су попуњене и са новопридошлим борцима из Београда. Са грочанскоподунавског терена је највише бораца ступило у Грочанскоподунавску чету. На том терену су и услови за набавку оружја и муниције били повољни.

Борба против Немаца и љотићеваца на Жутом Оглавку. Са Букуље грочанскоподунавска чета је отишла према грочанском крају а Рудничка и Космајека су се пребациле у Венчане — засеок Каменица. Пред зору су у исти засеок дошли четници војводе Свете Ракића. Размештајући се по кућама четници су наишли на партизана који су сањиви истрчали из кућа и по-

чели се тући са четницима. У том изненадном сукобу погинула су 4 партизана. Убијен је 1 четник а 1 ухваћен и стрељан јер је раније био у (добровољцима) љотићевцима. Док су се партизани средили и одбацили четнике према варошици Венчане, већ је свануло. Пошто им је била откривена позиција чете су кренуле према Жутом Оглавку, доминантном вису, између Венчана Даросаве, Раннловића и Мисаче.

Обавештени о сукобу између партизана и четника, из Аранђеловца је кренула једна немачка јединица јачине око 100 војника и 200 љотићеваца правцем преко Жутог Оглавка ка Венчанима. Партизанска претходница јачине једне десетине са Иваном Захредом — Мићом Словенцем, послата је према Жутом Оглавку да заузме положај док стигну чете. Убрзо су из Аранђеловца стигли Немци и љотићевци. Користећи повољан положај партизани су сачекали непријатеља на блиском одстојању а затим отворили ватру. Развила се жестока борба. Немци и љотићевци су неколико пута јуришима покушали да одбаце партизана са брда али у томе нису успели, јер су већ и чете стигле на положај. Непријатељ је узалуд покушавао да прегруписавањем својих снага приђе брду са свих страна и опколи партизана. Жестока борба је трајала неколико часова и непријатељ је био принуђен да се повуче. Немци су имали два погинула и 2 рањена војника а љотићевци око 10 мртвих и рањених. У овој тешкој борби и неколико партизана је погинуло, рањено и нестало. Из коомајске чете погинули су „Панта“, „Душан“ и „Милоје“.

Са Жутог Оглавка Рудничка и Космајска чета са којим вршиоцем дужности команданта Одрета Милосав Влајић, преко Раниловића упутиле су се према Космају. У селу Дрлупи напали су их жандарми из среског одреда СДС из Сопота. Партизани су одбили напад, а увече су разјурили и жандарме из станице СДС из суседног села Рогаче који су их напали. Жандарми су у овим борбама имали 3 мртва и неколико рањених.

После ових борби рудничка чета се вратила у Шумадију.

Репресалије окупатора и терор квислинга. Због пораза на Жутом Оглавку, немачке посадне трупе из Аранђеловца, добивши појачање из Тополе и Крагујевца, кренуле су на терен да казне села у којима су се тих дана налазили партизани. Немачка казнена експедиција, уз подршку љотићеваца из Аранђеловца, 10. априла у Венчанима је стрељала 15 људи и 1 жену и запалила неколико кућа, а у Даросави су стрељали 3 мушкарца и запалили 30 кућа. Три дана касније, немачка казнена експедиција је блокирала село Раниловић. Ухваћено је и скетрано у логор 147 сељака а 2 су ради застрашивања народа обешена пред похватаним сељацима усред села.

У билтену Обавештајног одсека Српске државне страже од 30. априла 1943. године о овом злочину пише: „У вези извршене одмазде од стране окупатора за убијена 2 и рањена 2 немачка војника у борби са комунистима на Жутом Оглавку, утврђено

је да је: у селу Раниловићу, срез Космајски, обешено 2 а у логор одведено 147 мушкараца. У селу Венчанима, срез колубарски, убијено је 15 мушкараца, а у логоре одведено 115 мушкараца, а запаљено 28 кућа. Спаљене куће припадају свим делом сумњивим сељацима, али има кућа сасвим исправних лица. Одмазду су извршили војници окупаторске војне силе са добровољцима." (Зборник Т1. К5. д. 46).

Уиркос овим злочинима окупатора и његових слугу, ова села су и даље масовно помагала партизане.

Ово је био само део репресалија и терора које је окмштор уз помоћ својих слугу вршио у овом округу. Још у фебруару започета масовна хапшеља у грочанском, младеновачком, подунавском и космајском срезу, настављена су V марту и априлу. Бојећи се већих партизанских акција у пролеће, непријатељ је настојао на све могуће начине да их спречи. Какве су све мере предузимане поред хапшења, мучења, терања у концентрационе логоре, вешања, стрељања, паљења кућа, пљачке и упућивања на принудне радове, види се из наредбе среског начелника за срез космајски од 20. априла 1943. године, у којој је поред осталог писало:

„Пролеће је већ ту. Гора је почела да зелени. Али партизанско скривање и овог лета по шумама и шумарцима нашег среза може да донесе велику несрећу некриво и добром народу среза јер поред сувог дрвета гори и сирово...

У интересу живота и опстанка народа овога среза, морају се предузети следеће мере, поводом чега

Н а р е ђ у ј е м

1) да се посеку све шуме, забрани, шумарци и жбунови — стрњике, које су као природни заклони поред свих колских путева, бановинских и сеоских, па било то на приватном, општинском или државном имању, удаљености од пет стотина метара лево и десно од пута.

2) да се све зграде, појате, колибе, штале и усамљене куће за становање, а нарочито оне које се налазе у јаругама, на ивици шума или у шуми, одмах уклоне са тих места и пренесу ближе центру села уколико су усамљене од јавних места — насеља и насељених крајева — за најмање један километар.

3) да сваки грађанин села као свету дужиност има примити на знање да чим примети или сазна за долазак партизана у село одмах и најкраћим путем обавести мене лично или мог заменика. Ово се мора учинити без икаквог даљег размишљања или плашења. Ко пак не буде известио, а сазна се и утврди да је видео и приметио партизане, биће стављен пред прекрш суд и стрељан, а кућа ће му бити спаљена..." (Космај у НОБ, стр. 218).

Али никакве претње и мере окупатора и његових слугу нису вределе, иако је народ свакодневно због тога много недаћа и зла претрпео. Партизанске акције биле су све бројније и успешније, а ослободилачка борба у Космају узимала је све више маха и добијала све шире размере.

Борба против љотићеваца у Лисовићу. Преко Стојника и Губеревца, Космајска чета се ноћу пребацила у село Лисовић — засеок Спасојевина и разместила у неколико кућа пре зоре

12. априла. О томе су убрзо обавештени жандарми у Барајеву, љотићевци у Рањани и Немци у Београду, и одмах су сви кренули према Лисовићу да нападну Космајску чету.

Са четом су тада били секретар Среског повереништва Партије за срез космајски Милко Пандуровић Лаза и члан повереништва Љубомир Ивковић Шуца.

Око подне, Немци из Београда и жандарми из Барајева стигли су до Лисовића, па је одлучено да чета изврши покрет према Губеревцу.

Када је Космајска чета стигла до Суве Реке, из супротног правца, долазећи из Рање, пристизао је један батаљон Другог пука Српског добровољачког корпуса, јачине око сто педесет људи. Тако се малобројна и слабо наоружана Космајска чета нашла у врло тешком иоложају, па је у неравноправној борби претрпела тешке губитке. Погинуло је девет, заробљено пет, а неколико партизана је рањено.

Губини љотићеваца нису утврђени, али је извесно да су имали неколико рањених,

Због претрпљених губитака у овој борби, космајска чета, која је тада имала око двадесет наоружанки и партизана, престала је да постоји. Од преживелих партизана, два-три су отишла у Београд, одакле су и дошли у одред, а остали су се вратили у Шумадију и укључили у састав Рудничке чете.

Преосгало људство Космајске чете повукло се према Космају.

После борбе код Тулежа фебруара 1942. ово су најтежи губитци које су космајски партизани претрпели у борби против удружених снага непријатеља.

*

„У селу Бр. (ајковцу) смо запалили ондашњу и кренули ка... где смо гребали примити нове другове за одред. На том терену смо провели неколико дана где су нам стално пристизали нови борци, тако да се стање брзо повећавало, јер смо 27. марта имали само девет бораца. Када смо се после неколико дана вратили у... чета је већ бројала око 25 људи. У Венчанима чету је примио од друга Лале, који је отишао у Рудничку чету чији је командир био рањен, друг Аца и одатле смо отишли у И (ванчу). Затим из И (ванче) у Стојник (крагујевачки) те опет у И (ванчу) одакле је дезертирао друг Милош (чија документа сам донео). За чигаво време долазили су стално нови другови, тако да је чета на дан 8. априла 1943. имала 36 бораца.

У петак 9. априла поново смо стигли у... где смо се ујутру нашли са Рудничком, а увече са Грочанском четом. Исте вечери смо дознали да се у... налази једна група Немаца који су дошли да купе храну и који су требали у суботу 10. априла да дођу у Венчане. Касније сам дознао да је руководство нашег одреда имало намеру да нападне Немце, али пошто су Немци били за ноћили код наших људи, то се од напада одустало...

Од старих бораца били су у четн: друг Аца, партизан од септембра 1942; политком друг Степа од јула 1941, али који је био више политички него војни радник, скоро читаво време био је курир, а у чету је дошао тек 20. марта; заменик командира друг Тенко, борац из 1941, који је два месеца био у партизанима а

годину дана у логору; водник друг Вељко, борац од септембра 1942...

У Венчанама су нас напали дражиновци. Када смо излазили из куће, на нас су отворили ватру, један друг је погинуо, тројицу су заробили, а нас 5 колико нас је било у кући смо се спасли... касније смо заробили једног дражиновца који су се гшвукли. Дражиновцима је командовао Света Ракић. То је било у зору 10. априла...

У суботу 10. априла увече одред се је расформирао у чете. Рудничка чета је отишла на једну страну, Грочанска на свој терен, а наша Космајска кренула ка селу... У селу С(тојнику) смо чекали теренце. Пошто теренци до 1 сат нису стигли, то смо сами кренули ка селу... У селу (Губеревцу?) смо преданили у недељу 11. априла. И ту смо чекали теренце, али пошто нису стигли до 10 сати сами смо кренули ка селу (Лисовићу?). На самом путу пред селом (Лисовићем) срели смо око 12 сати теренце другове Лазу и Миодрага. Полнком друг Стева им је рекао да* смо дошли на њихов терен, да ту треба да останемо до 20. априла и да се наша чета ставља њима на расположење у погледу акција и смештаја... Прва кућа, коју су нам одредили, била је на самом друму и када смо позвали домаћина да нам отвори, није хтео, те је друг Аца обио врата и одредно водника друга Вељка и моју петорку у ту кућу. Остали су били смештени по кућама са друге стране друма.

Теренци су нам казали да у случају повлачења треба да идемо у јаругу која се налази иза кућа и да ће они поставити сеоску стражу која ће нам јавити ако се примети војска у селу.

Око 10 сати дошао је друг Лаза и казао да будемо у приправности пошто смо примећени... У један сат је поново дошао друг Лаза и казао да будемо у строгој приправности... Кроз пола сата, тл. у пола два казала нам је домаћица да се у близини куће налази војска. Када смо изашли, видели смо на растојању 30—40 м. недићевце распоређене у стрелце на коси иза куће. Кренули смо ка осталим кућама да их обавестимо. Лоста дуго врсмепа је прошло док су изашли из кућа, пошто су у кући, где је био друг Лца, дали веш на праће (као и он сам)...

Ми из прве куће били смо на челу колоне и пошли ка јаруги... Када смо сишли у јаругу теренци су нам рекли да идемо лево. Неколико десетака метара даље јаруга се рачвала и ми смо питали да ли да идемо право или лево на што су нам одговорили — „Право“. Наставили смо покрет. Онда је дошло наређење да станемо. Стајали смо око пет минута и у моменту, када је било наређено да поново кренемо напред, ја сам недалеко приметно једног војника и сељака. Зауставио сам колону и скренуо пажњу командир у што сам видео, али је он ипак наредио да идемо даље.

У тренутку, када је скоро читава чета изашла у проширени део јаруге, недићевци (љотићевци — напомена ДДБ) су са косе отворили ватру из пушака и митраљеза на нас.

Непријатеља нисмо могли уопште приметити, јер је заузео положај на косама пре него што смо ми дошли те смо пуцали у правцу одакле је долазила непријатељска ватра. Никакве команде од стране наших није било.

Командир друг Аца је покушао да се попење уз једну косу. Одмах у подножју косе био је рањен у прса и позивао другове да га изнесу. Неколико другова су покушали да му приђу, али пошто су то место стално тукли митраљезом, нико није могао да му се приближи. Након два-три минута друг Аца се убио из револвера. Кроз целу чету се је преносило — „друг Аца се је убио“ и то је деловало деморалишући на све борце. Недићевци (љотићевци) су пуцали са две косе. Ја сам видео да ћемо, ако се не дочепамо косе супротно од њиховог положаја, сви изгинути у казану. Зато сам пошао уз ту косу и позвао још неколико другова

који су били уз мене. Али пошто су меци пл>уштали са свих сграна, другови, које сам позвао, нису смели да напусте заклоне.

Када сам дошао скоро до самог врха косе, видео сам полнтока друга Стеву и још четирн друга како се и они пењу уз косу. Пошао сам за њима, али мало касније друг Стева са осталим друговима силазио је низ косу према другој јарузи, био је рањен у стомак, водио га је друг Вејсил (Веселин — нап. ДДБ). Друг Стева је био закаснио на косу, пошто су н ту косу већ били заузели неднћевци (љотићевци) и поставили два пушкомнтраљеза, из којих је био рањен. Од друга Вејсила сам примно друга Стеву и водио сам га кроз јаругу. У тој другој јарузи сам срео заменика командира друга Тенка са другом Божом Шубарлијом где стоје пред једном пећином. Они су нам предлагали да покушавамо увући се у пећину. Претпостављао сам да ће и непријатељ приметити пећину, те сам њихов предлог одбио и пошао сам са другом Стевом даље. Чим смо одмакли мало даље, друг Стева је малаксавао и повраћао. Ја сам га покушао носити и казао му да покуша још ићи, јер ћемо се можда извући. Друг Стева ми је рекао да њему нема спаса, јер је рањен у стомак, предао ми је четне паре и казао да ја идем даље са друговима. Кренуо сам и стигао другове који су ишли преда мном. У том часу су већ и са четврте косе пуцали на нас. Изнад нас су бацали ракете пошто су нас приметили. Ми смо ишли кроз јаругу...

Нас петорица, другови: Вејсил (Веселин), Пац, Богдан, Пекар и ја пешачили смо до 11 сати и мислећи да смо доста одмакли, телн смо да преданемо у једном забрану. Ипак смо питали једну сељанку где се налазимо на што нам је одговорила да смо удаљени свега један сат од (Лисовића?). Видећи да се нисмо скоро ништа удаљили од места где је вођена борба, кренули смо око 12 сати на Космај где смо стигли око 5 сати. На Космају смо нреданили 13. априла и увече кренули ка селу Дубони који је пуг друг Пекар донекле познавао... Два дана смо покушавали да успоставимо везу код Дубоне али без успеха. У то је наишла војска и претресала терен...

Зато смо одлучили да ндемо у Београд. На томе је иарочито инсистирао друг Вејсел (Веселин) а и ја сам га подржавао. Друг Пац није кренуо са нама јер није имао где да иде... Нас четворица смо кренули увече, прешли пругу код Умчара и у петак 16 априла у 4 сата ујутру стигли у Болеч. Ту смо предали пушке и муницију другу Пекару који је из Болеча да их преда геренцу. Друг Богдан је кренуо у 1 сат за Београд, а пошто је друг Вејсил желео да стигне по мраку у Бгд, као и ја, јер нисмо имали никакве легитимације (пошто смо их предали политкому приликом доласка у чету који их је спалио).

У пет сати смо кренули из Болеча, друг Вејсил (Веселин) и ја те смо преко села Калуђерице и између Великог и Малог Мокрог Луга дошли на кружни друм са којим смо код школе В(ојислава) И(лића) ушли у Београд.

Понудио сам другу Вејсилу стан, нашто ми је казао да му не треба пошто је хтео још исте вечери да добије везу да се сутрадан пребаци у неки други стан који има у Београду. Показао сам му пут за Котеж Ненмар и растали смо се око пола девет.

Мислећи да ће друг Вејсил (Веселин) прије добити везу од мене, предао сам му списак чете, који ми је предао скупа са новцем друг Стева... На списку су била имена, надимци другова из наше чете са рубрикама, занимање, да ли је служио војску, када је ступио у одред и примедба.

Оба списка као и признаницу друга Трамвајца на 3000 дин. друг Вејсил је ушио у зимски капут.

Од тридесет шест другова, колико нас је било у чети, један је дезертирао у Иванчи (друг Милош), један је одређен за курира (друг Чича), четворица су погинула у Венчанама 10. априла, када

су се четворица изгубила такође у Веичаиама, те нас је у Аисовићу било двадесет шест (26).

Пропагандни материјал чете, који је носио друг Стева, предали смо друговима у Дубони да га предају другу Дражи и другарици Кики.

Пушку друга Стеве смо закопали у јарузи у Лисовићу пошто је била неисправна, био јој је одваљен магацин..." (Извод из изјаве која се налази у ИА СРС. Иста је без потписа али је вероватно написана од стране друга Жарка Ољаче, који је из Београда пошао у одред 11. марта 1943. године — Напомена ДДБ).

*

Техничка иолиција Управе града Београда је после борбе дошла у Лисовић и сликала убијене партизана. На основу тога и саслушања заробљених партизана, од погинулих 9 партизана Одељење Специјалне полиције из Београда идентификовало је четири

1) Обавештавајући Министарство унутрашњих послова Недићеве владе о резултатима борбе са партизанима у Лисовићу, Одељење специјалне полиције УГБ, између осталог, пише:

— После*борбе заробљено је пет партизана и то:

1) Павковић Момчило Моша, млинар из Лазареваца, рођен 1925, ступио у Одред 7. 4. 43;

2) Поповић Мирко, зв. Коста, кројачки учепик из Београда, рођен 7. марта 1926. у с. Гојкобаз, срез Војнић, ступио у партизане 7. априла 1943. по наговору извесног Николе, кројачког радника из Београда, који се такође налази у партизанима; Мирко је у борби и рањен;

3) Будимировић Милан, ученик трговачке академије из Бгд, рођен 9. фебруара 1924, ступио у партизане, 1. априла 1943; у борби је рањен;

4) Новаков Љубица, радница, Београд, рођена 9. октобра 1929, Кокрин, Велика Кикинда, отац Стеван, мајка Стола; под утицајем невенчаног мужа Мрвош Мирка, левичарски настројена још пре рата;

5) Стојић Милан, ученик трговачке академије из Бгд., р. 20. јуна 1925. у Србобрану, отац Бока, мајка Софија; ступио у партизане 7. априла 1943, припадник СКОЈ-а од 1941.

Против ових лица донета је потребна одлука о казни према тежини учињене кривице.

Од убијених партизана идентификована су четири, и то:

1) Стаменковић Миодраг, чешљарски радник из Београда, р. 29. 2. 1920. у Лесковцу, отац Тодор, мајка Даринка, са станом у Београду, Братска 6. Он је из чувене комунистичке породице Трајка Стаменковића, из чије је куће до сада због комунистичке активности стрељано 4 лица. Миодраг је био командир чете, са партизанским именом „Аца“;

2) Кордић Невенка, партизанско име Ружа, куварица у руднику „Лазаревац“, р. 1922. у месту Броштановци у Хрватској, мати једног летета које је остало незбринуто у Лазаревцу где је она живела као избеглица;

3. Вујнић Стеван, партизанско име Панта, сарач из Београда, р. 21. маја 1908, у селу Будимци, Хрватска, син Веселина и Агнеше, нежењен. Становао као избеглица у Београду улица Хаци Рувинова бр. 7, а у партизане отишао 28. марта 1943;

4. Трифуновић Гојко, зван Баштован, р. 5. септембра 1918. г. у селу Горње Псуље, срез босанскоградишки, који је у Београду као избеглица становао у \;лици Милана Милићевића бр. 6; у партизане је ступио концем марта 1943;

Остала лица су фотографисана и дактилоскопирана, али до сада не идентификована.

Као политички комесар чете био је Османагић Веселин, бивши поштански чиновник из Београда, р. 25. фебруара 1902. г. у Подгорици, син Душана и Милеве, који се налази у бекству од марта

1942; са списком партпзапских имена његове чете, Османагић је после разбијања исте побегао у Београд, на дан 16. априла т.г., али је у току ноћи између 16. и 17. априла т.г. пронађен у Престолонаследника Петра улици број 34, у стану Видосаве, удове Борћа Павловића, поштанског чиновника, који је као комуниста стрељан 1942. у Ваљеву, где је ухваћен као партизан. Приликом привођења ка кварту, Османагић је покушао бекство, те је од стране стражара убијен у Шуматовачкој улици, пред кућом број 98, у 4 часа ујутру, на дан 17. априла 1943. године.

За остале погинуле а не идентификоване, наведени су само следећи подаци: „Свилени“, болничар; земљорадник; Јанковић Иван из Велике Иванче; „Рајко“; „Вељко“; и „Никола“. (ИАБ, СП, IV 0-268/29).

Према непотпуним подацима међу идентификованим погинулим партизанима су били: Стјепан Абрић — Стева курир, радник, политички комесар чете, члан КПЈ, проглашен за народног хероја; Војислав Борђевић Вељко, машин-бравар члан КПЈ, рођен 1921. у Смедереву; Коста, радник, пендент чете и Раско Јовић, земљорадник из села Бање код Аранђеловца. (Напомена писца).

Веселин Османагић, поштански чиновник из Београда, који није био комесар чете је, у току борбе у Лисовићу изгубио везу са четом и вратио се у Београд, одакле је и пошао у партизане. То је учинио и Жарко Ољача. Неколико дана после доласка у Београд, Османагић је ухапшен од жандарма. Приликом спровођења у Специјалну полицију, он је покушао да побегне али је убијен. Код њега је пронађен списак људства 3. космајске чете, који садржи следеће податке:

Редни број	Име партијско	Функција у одреду	Служио војску	Социј. стање	Од када је у одреду	Примедба
1	2	3	4	5	6	7
1.	Аца	командир	резервни наредник ваздухопловства	радник	7. 9. 42.	Погинуо
2.	Мала	заменик командира	активни наредник пешак	радник	1. 9. 42.	1. чета прекомандована у Рудничку чету
3.	Стева	Пол. ком.	Тврђ. арт. редов	радник	17. 7. 41.	Погинуо
4.	Вељко	заменик полкома	није служно	радник	23. 10. 42.	
5.	Чича	партизан	редовишак	земљорадник	1. 3. 43.	курир жив
6.	Божа		није	„	1. 3. 43.	„Шубара“
7.	Пућа	„	„	радник	15. 3. 43.	
8.	Рајко	„	„	„	5. 3. 43.	
9.	Предраг		редовишак	земљорадник	1. 3. 43.	„Свилени“

1	2	3	4	5	6	7
10.	Жарко	партизан	каплар ваздухо- пловни	шгтелек.	15. 3. 43.	жнв БГД
11.	Баштован	партизан	коњаник	редов		Митров.
12.	Максим		није	редов		Послаг у Ваљевскн одред
13.	Филнп	партизан	није	редов	15. 3. 43.	Преко- мандован у Суворор- ски одред
14.	Панта	партизан	није	радник	30. 3. 43.	Погинуо 10. IV Венчане
15.	Богдан	партизан	није	радник	30. 3. 43.	жив, БГД
16.	Сретен	партизан	пешадиј- ски редов	радник	30. 3. 43.	
17.	Ница	партизан	није	интелек.	3. 4. 43.	
18.	Мнлош	партизан	артил>. редов	интелек.	3. 4. 43.	дезертирао у Иванчи 6. априла
19.	Аушан	партизан	Морна- ричка комора	радник		погинуо 10. IV'у Венча- нима
20.	Ружа	иарти- занка	није	радница		заробљена
21.	Ненад	партизан	није	радник		омладинац
22.	Васа	иартизан	није	радник	1. 4. 43.	омладинац
23.	Бора	партпзан	пијс	радник	9. 4. 43.	омладинац
24.	Коста	партизан	није	радник	9. 4. 43.	омладинац
25.	Стојан	партизан	није	интелек.	9. 4. 43.	жнв, БГД „Бранко“
26.	Тошица	партизан	није	интелек.	9. 4. 43.	?
27.	Бока	партизан	пешак редов	земљо- радник	5. 4. 43.	жив, Болеч
28.	Мнлоје	партизан	није	ђак	9. 4. 43.	омладинац погинуо 10. IV у Венчанима

(ИАБ, СП, 1У-0-268/29).

Припреме ковачевачких омладинаца за одлазак у партизане

Деветог априла 1943. у шуми Маковица, недалеко од села Ковачевца, у колиби Чеде Борђевића окупило се из оближњих села око двадесет пет људи. То су претежно били омладинци из села Ковачевца. Овај скуп је организован са циљем да се припреми одлазак веће групе омладинаца у партизане.

Присутан је био и секретар Окружног комитета КПЈ Драгослав Дража Марковић који је окупљенима говорио о народноослободилачкој борби и потреби све већег ступања, пре свега омладине, у партизанске редове.

На овом састанку већина омладинаца је одлучила да одмах крене у партизане, па су се у току исте ноћи пребацили из Маковице у предео Белице, између Велике Крсне и Бадљевице, где су преданили. Следеће ноћи омладинци су кренули у Шумадију где се тада налазио Први шумадијски одред. Водио их је Александар Цига Виторовић, борац Грочанско-подоунавске чете. Када су стигли у Пружатовац Цига их је сместио у неколико кућа да предане, а он је отишао на везу у Велику Иванчу. Међутим, у току дана у Пружатовац су дошли Лзотићевци, па су се омладинци пребацили у предео Луг. Када се Цига вратио из Велике Иванче тражио их је, али их није нашао. Изгубивши везу са Цигом, омладинци нису могли даље, па су се договорили са Душаном Борђевићем Џуцом, секретаром Среског комитета СКОЈ-а за срез младеновачки, који је такође био са њима, да се врате кућама и после три дана поново нађу у шуми Маковица.

Међутим, после три дана на заказани састанак дошли су само Џуца и три омладишта. Али, нешто касније, већина ових омладинаца је ступила у Космајски одред.

Сећајући се овог догађаја, Драгиша Чокић из Ковачевца каже:

„Запамтио сам још један опасан догађај који је био у пролеће 1943. године, кад се обнављао наш одред. Тад су позвани младићи да ступају у партизане. Џуца, који је био секретар СКОЈ-а у срезу, окупио је скоро целу чету од наших ковачевачких омладинаца и других младића. Све сам борац, бољи од бољег. Они млади, иа једва чекају да ступе у одред. Међу њима био је и Тома Новић, синовац нашег Белог Новића. Бели није имо деце, па волео Тому ко сина. И одједном тај Бели, који је све даво за партизане, поче да ровари међу омладином и да их враћа кући: „Куд воде ту децу да изгину?“ А дотле се није бунио. Сад му жао његовог Томе. Наједанпут, младићи се усклебаше: или иду сви или нико.

Узнемирише се и наши руководиоци. А били су тад у нашем селу сви: Дража, и Мома, и Брадоња, и Кика. Затворише Белог и заказаше састанак. Дуго су већали, а он уапшен ко саботер. После решише да га пусте, наш је човек, па се због синовца уплашио. Кажу да је Кика измолила другове да га не стрељају и гарантовала за њега.

Тома је отишао у борбу и касније погинуо као добар борац. Бели је после овог случаја одма ступио у одред и осто до краја

рата. Био је храбар партизан и интендант одреда. Као кафеџија у цивилству, умео је добро то да ради.

Тако је то све било ..."

Борба грочанско-подунавске чете против Немаца и недиНеваца код Маринковог забрана

У току априла Грочанско-подунавска чета се највише кретала и дејствовала у грочанском, подунавском, јасеничком и младеновачком срезу, где је запалила више општинских архива, ухватила, осудила на смрт и стрељала неколико шпијуна и сарадника окупатора, одржала неколико успешних зборова и извршила више других мањих акција.

Грочанскоподунавска чета се стално повећавала приступањем нових бораца у њене редове са терена и Београда, тако да је крајем априла у свом саставу имала је око педесет бораца.

„У Дубони се чети прикључило десетак нових бораца који су приспели из Београда. У чети је због тога било добро расположење, сада их је већ четрдесет бораца. А ноћ лепа, пролећна, па група младих бораца изашла на пут и пева. Онда је дошао курир који је довео нове борце и саопштио тужну вест: Космајска чета је тешко настрадала у борби са Немцима и љотићевцима код Лисовића. Погинули су командир и комесар чете. непријатељ је имао такође велике губитке, погинуо је заменик злогласног љотићевског команданта Марисава Петровића, али то није ублажавало тугу за палим друговима с којима су се недавно растали.

Чета је убрзо напустила Дубону, која их је срдечно примила и добро угостила. Као да су људи знали да уз борбене успехе чете није било баш добре хране. Више се гладовало него јело, јер су Немци готово све покупили сељацима. У неким селима људи су стругали кору од дрвета, млели пасуљ или са мало брашна мешали коприве које су тек изникле. У таквој ситуацији ни за војску се није могло тражити нешто друго. Неки борци су то подносили лакше, неки теже. Најмлађи борац чете, шеснаестогодишњи Циге Виторовић тешко је подносио ову храну па је доста измршавио. Носио је митраљез, а како је био висок, чинило се преломиће се под теретом не баш лаког оружја. Често му је, док су се кретали у колони, прилазио Голубан Пауновић, јуначина, човек који је већ био прекаљен за свакојаке напоре, и каже му:

— Дајде, сестрићу, то „гвожђе. Узимао је од младића митраљез и носио оба, и Цигин и свој.

У Биновац је чета стигла пред само свитање. У чети је био један борац родом из овог села. Омладинац, звао се Раја. Желео је да чета сврати у његово село, говорио је да је село наклоњено партизанима, могли би да одрже збор са мештанима, а можда и да дођу до корисних података за неку нову акцију.

Команда чете размести борце по кућама, јер, говорили су, оволико партизана није било у њиховом селу од 1941. године.

Али домаћин куће у којој се сместила команда чете са неколико бораца, грдно се уплашио. Млад човек, али од страха само што не закука. Каже, није он против партизана, долазили су њему на конак политички радиници на терену више пута, али — ово је нешто друго. Чим се сазна да су партизани долазили — запалиће му кућу! Попричали су с њим и он се мало смирио, а кад је свануло он каже да мора да иде у Коларе, има позив од

Немаца. Ако не одс, могу Немци доћи да га траже. Омладинац Раја који га је добро познавао, тврдио је да је то наш човек, али се ваља, уплашио и треба га пустити.

Борци су добили од хране по комадић проје и сира и легли да се после дуге ноћне маршуте мало одморе. Тек што су заспали, упаде у кућу домаћин који се већ вратио из Колара и сав преплашен, каже:

— Немци знају да сте овде!

После испитивања и нагађања откуда су сазнали, домаћин је збуњен, није знао шта ће са собом. Командир викну на њега и он признаде — да је он обавестио Немце! Мислио је, вели да ће тако спасти кућу.

Било је око девет сати када је чета напустила Биновац и пребацила се до шуме зване Маринков забран која се налази недалеко од Биновца. На ивицама шуме су постављене страже. Раја из Биновца је набавио нешто мало суве хране и то је подељено борцима колико да утоле глад.

У четири сата по подне извиђачи јавише да маилази непријатељ. Борци су одмах запосели положаје ивицама шуме. Испред њих су њиве и бујно, зелено младо жито. Командир распоређује борце, даје упутства митраљесцима и напомиње да нико не пуца пре него дође команда. Види се да је узбуђен, лице му је бледо, а можда, је имао разлога за бригу: изузев Боје Азањца, Циге Виторовића и још три-четири стара борца, сви остали су нови борци, једва да су месец-два у партизанима. А десетак их је колико јуче дошло у чету.

Цига Виторовић је постављен да са митраљезом штити бок чете. Пред њим је било стотинак метара брисаног простора а онда један усек кроз који се доле види железничка пруга. И баш на том делу пруге зауставила се локомотива са два вагона. Из вагона излазе Немци, извлаче наоружање и одмах крећу према Маринковом забрану у стрељачком строју. Има их око 40—50. Они су прилично далеко, али са десне стране пристиже много гушћи, у ствари главни стрељачки строј Немаца и жандарма. Више их је него оних што иду од пруге, сигурно преко стотине. Када су избили на чистину, једва стотинак метара од партизана, командир Ујка је дао знак. Груну ватра, а непријатељски војници попадале ту где су се затекли. Само једна група Немаца пребаци се на некакав мало издубљен сеоски пут. Распламса се борба. Опада лишће са забрана, пршти земља. Полегосе и припуцаше и они Немци што су дошли возом. Исувише су далеко, легли су тамо где су се затекли кад је у Маринковом забрану запуцало, и не крећу отуда.

Међутим партизани нису имали ни времена, ни муниције да „држе фронт“. Зато Ујка даде неко неопходно упутство и командова јуриш. Оба крила се дигоше истовремено. Голубан је напред и чисти својим митраљезом оне Немце по усеченом путу. Као да их диже рафалом, скочише, бацајући оружје. Предадоше се. Неки почеше да беже, а многи су падали успут, погођени. Сви су на ногама, само Цига са својим помоћником чува митраљезом прилаз оним Немцима кроз усек. Али они само припуцавају, леже где су застали први пут и не крећу напред...

Заробљеног немачког команданта места Колари партизани су пустили. Борац чете Ралојица, иначе ковач из Малог Пожареваца био је до одласка у партизане командир сеоске страже и познавао је Ханса који је тада био командир немачке посадне јединице на железничкој станици Мали Пожаревац. Њега су Малопожарављани били поткупили па је сељацима чинио извесне услуге, давао објаве за одлазак за Београд, а ту је било и сарадника НОП-а, говорио када ће бити претрес села и чинио друге услуге. Речено му је да је због тога пуштен али је партизанима морао „дати“ своје оружје, олово и чизме." (Тома Расулић: Рукопис хронике Гропка, стр. 277—281).

У току борбе убијено је 13 жандарма и 3 немачка војника, а више их је рањено. Партизани су приликом јуриша заробили 4 рањена немачка војника и команданта немачке посадне јединице у Коларима. Један заробљени немачки војник убијен је при покушају бекства. Ухваћено је и 18 жандарма који су разоружани и пуштени. Рањени немачки војници су превијени и пуштени, као и њихов командант Ханс, који је раније био командант немачке посадне јединице у Малом Пожаревцу. Њега су малопожаревљани били поткупили те им је чинио неке услуге — давао је објаве сарадницима НОП-а да иду за Београд и сл. Наводно су га Немци касније разоружали и стрељали.

У току борбе стигао је воз од Малог Пожаревца и зауставио се на отвореној прузи према Биновцу. Из њега су изашле нове немачке снаге и кренуле према попришту борбе. Тада су партизани већ савладали Немце и жандарме, па ове немачке трупе нису смеле ни да приђу ближе, већ су се расподелиле околно на већем одстојању и припуцавале према партизанима, док није пао мрак када су се повукле.

Поводом ове успешне борбе Грочанско-подоунавске чете, у дневнику немачке 104. ловачке дивизије, чији се штаб налазио у Пожаревцу, записано је: „25. априла 1943. Пожаревац. Командујући генерал и заповедник Србије наредио је дивизији као меру против комуниста на дан 23. априла код Биновца: 1) Место Биновац иселити и спалити; такође мушкарце од 16 до 60 година упутити у Немачку на принудни рад. 2) на месту препада стрељати 150 комуниста из младеновачког и смедеревског среза који су у затвору у Београду. (Зборник Т1. К5. д. 177).

Неколико заробљених жандарма је инсистирало да их партизани приме у своје редове, говорећи како су мобилисани и како желе да се боре против окупатора и за слободу свог народа. Команда чете, а и већина бораца, није била вољна да их прихвати, али су они били упорни, па се стекао утисак да искрено желе да ступе у партизане. На крају су примљени у чету. Убрзо се показало да су били неискрени и да су се придружили из страха да их партизани не стрељају.

Партизани су задобили велики плен: 25 пушака, неколико револвера и што их је нарочито обрадовало, велику количину муниције око 7 сандука и бомби, неколико бицикла и разне друге опреме.

„Свакодневно“ — писало је 25. априла Окружно поверљивство КПЈ за Младеновац Покрајинском комитету КПЈ за Србију — „редови наших чета проширују се новим борцима (већином сељацима). Иако је Грочанска чета у последње време јако нарасла, прилив у чету стално је велики... Пошто је чета прилично велика, створени су услови да се креће и по дану, и они су у последње време одржали неколико врло успешних зборових по дану: у Бадљевици (подоунавски срез), Селевцу (јасенички), Малом Орашју (подоунавски), 23. овог месеца предвече чета је на тремећи Мало Орашје, Биновац и Друговац дочекала у заседи непријатељску колону...“ (ИРП СРС д.б. 2738).

- БОРБА ПРОТИВ НЕМАЦА
- БОРБА ПРОТИВ НЕДИЋЕВАЦА
- БОРБА ПРОТИВ ЉОТИЋЕВАЦА
- БОРБА ПРОТИВ ЧЕТНИКА
- ДИВЕРЗИЈЕ НА ПРУТАМА
- РАЗНОВРСНЕ АКЦИЈЕ ПРОТИВ
ОКУПАТОРА И ДОМАЋИХ ИЗДАЈНИКА
- ДИВЕРЗИЈЕ У РУДНИЦИМА

Опорар

ЛЕГЕНДА:

- ▲ БОРБА ПРОТИВ НЕМАЦА
- ▣ БОРБА ПРОТИВ НЕДИЋЕВАЦА
- БОРБА ПРОТИВ ЉОТИЋЕВАЦА
- БОРБА ПРОТИВ ЧЕТНИКА
- ✱ ДИВЕРЗИЈЕ НА ПРУГАМА
- ⊗ РАЗНОВРСКЕ АКЦИЈЕ ПРОТИВ ОКУПАТОРА И ДОМАЋИХ ИЗДАЈНИКА
- ⚡ ДИВЕРЗИЈЕ У РУДНИЦИМА

ПРЕГЛЕД ВАЖНИЛИХ АКЦИЈА
КОСМАЈСКИХ ПАРТИЗАНА
ОД ЛЕТА 1942. ДО АПРИЛА 1943. ГОДИНЕ

Map showing the activities of the Kosmaj Partisans from summer 1942 to April 1943. The map includes a legend with symbols for various types of actions: fighting against Germans (▲), fighting against Nedeljkovci (▣), fighting against Ljotichovci (□), fighting against Chetniks (●), sabotage on railways (✱), various actions against the occupier and traitors (⊗), and sabotage in mines (⚡). The map shows the Sava and Danube rivers, major towns like Belgrade, Zemun, and Kragujevac, and numerous smaller locations where actions took place. The Kosmaj Partisan zone is outlined with a thick dashed line. The map is divided into several administrative regions: Врачарски, Гроцански, Подунавски, Јасенички, Орашки, Опленачки, Качерски, and Посавски I and II. The map also shows the locations of the Partisan bases and the routes of their operations.

Борба на Маџарској равни

Када је пала ноћ, грочанскопонунавска чета је кренула из Маринковог забрана, прешла железничку пругу Београд—Пожаревац и залогорувала у неким колибама између Камендола и Умчара. Аа немријатељ не би сазнао где се налазе, партизани нису хтели улазити у суседна села, па су цео дан били без хране. Уморни од тешке борбе, сви су око подне заспали, изузев страже и постављеног обезбеђења. То је искористило неколико жандарма, који су ступили у чету после борбе код Маринковог забрана, да неопажено побегне.

У недељу 25. априла команда чете је обавештена да је у Камендол дошло око 20 камиона жандарма. Био је то јуришни батаљон Српске државне страже из Београда јачине око 200 жандарма, коме је командовао пуковник Момчило Мојсиловић, и једна чета добровољаца — љотићеваца из Смедерева. Вероватно су их одбегли жандарми обавестили о положају чете, па је команда одлучила да се чета преко Камендолске реке пребаци даље од железничке пруге, у колибе на Маџарској равни. Маџарска раван је заталасана висораван која се простире између села Камендола, Сеоне и Брестовика. Између обрадивих површина местимично се налазе мали забрани и шуме. Неколико меких сеоских путева и путеви Камендол—Колари и Камендол—Сеона пресецају предео. Не знајући одакле непријатељ може да наиђе, командир је људство распоредио на све четири стране једне мале шуме.

„Лазича Вељановић Јумба, борац чете, родом из Болеча, стајао је усамљен поред једног стабла. Као да га је занела топлина априлског поднева у коме је, свуда наоколо, кључао живот. А Лазича је био дубоко сам са собом, издвојен од осталих невољом која није била ништа друкчија од оних које су задесиле и друге људе тих дана, али је била тешко схватљива. Непрекидно су му брујале у ушима речи једног младића који је дошао у чету и ту се срео са Лазичом.

— Шта је с мојима? — питао га је Лазича, јер је знао да је била блокада села од стране жандарма и агената специјалне полиције и да су тражили и њега, — да ли су живи?

Омладинац се снебивао да говори и Лазича је наслућивао да се нешто рђаво догодило.

— Кажу, човече, како је, да знам. Ниси ти крив ако се шта десило. Рат је.

— Па, ето,... — поче младић — тражили су те, стварно, све људе из села непријатељ је истерао пред општину. Питају за тебе. Сељаци, младићу. Старији кажу: нема га, ко ће знати где је, можда је у руднику или на раду у Немачкој. Сељаци су ћутали, а онда се изненада јавио Бура. Болечани су имали пуно разлога када су му дали надимак „Тутумрак“. Бура „Тутумрак“, таст Лазиче Јумбе, изађе пред непријатељског официра:

— Господине, ако нема Лазе, овде је његова жена, па ви уместо њега — водите њу!

Буру „Тутумрака“ нико ништа није питао, он је сам устао и показао на младу жену која је држала у наручју шестомесечну бебу. А та жена је Бури била ћерка!

Лзуди су зажагорили, запрепашћени.

Двојица непријатељских војника приђоше Лазичиној жени. Она пружи дете другој жени, која је стајала до ње, и ова га пажљиво узме. Скиде мараму с главе и прекри га. Коса јој се просу, разви на ветру, а два војника је зграбише за руке..."

То му је, искидано и невешто, испричао младић из Болеча, који је после тога стигао у чету.

И сада, стојећи поред моћног стабла чија је крошња шуморила, Лазица Јумба је имао пред очима ту слику беспомоћне жене којој одузимају дете и одводе је у логор.

Водови су се сместили поред бедема, у остатке ровова које су некада копали њихови очеви и дедови.

Бели, искидани облаци прекрили су небо." (Тома Расули, исто, стр. 286—287).

По подне, око 13 часова, жандарми су се појавили са свих страна. У стрељачким стројевима приближавали су се партизанском положају. Командир је наредио да се и овом приликом непријатељ сачека да дође на блиско одстојање, па да се отпочне с паљбом.

У Грочанско-подунавској чети било је тада 43 партизана, наоружаних пушкама, са 5 пушкомитраљеза, доста муниције и бомби. Десетоструко надмоћнији непријатељ, који је кидисао са свих страна, није уплашио партизана. Напротив, одбивши први, а затим и друге нападе, и видевши губитке које су нанели непријатељу и његово колебање да крене у пове јурише, партизани су, добро расположени и орни за борбу, певали партизанске песме надјачавајући пушчану и митрал>еку паљбу. Од громких песама одјекивала је Маџарска равна. Али непријатељ није одступио већ се стално прегруписаво и покушавао нове нападе. Предвече су жандарми обуставили нападе али се нису повукли, већ су у ширем рејону око шуме поставили заседе на местима где се могао очекивати пролазак партизана,

У овој борби убијено је и рањено преко 20 жандарма и љотићеваца. Од партизана је лакше рањен Драгољуб Пантић Нића. После борбе он је смештен у кући Еире Богдановића, а касније код Воје Павловића у селу Пударцима. Сутрадан су љотићевци претресали село, али је Нића на време склоњен на сеоско гробље. После неколико дана пребачен је у Врчин — засеок Репница — где се налазила партизанска болница.

Склониште (болница) за лечење рањених и болесних партизана у Репници, засеок села Врчина, изграђено је априла 1943. одлуком Среског повереништва КПЈ за срез грочански. Овај крај је одабран зато што је Репница листом помагала партизана. Само склониште (болница) изграђено је ван села, на имању Радована Јанковића, врло активног и поузданог сарадника НОП-а. У овој болници, поред Драгољуба Пантића Ниће из Биновца, лечени су и партизани: Нутурица, Иван Зафред — Мића Словенац и други.

Лекарску помоћ партизанима је указивао др Веља Вељковић, сарадник НОП-а, родом из Сурдулице, који је радио у здравственој задрузи у Врчину.

Један број рањених партизана лечен је и у колиби исто тако доброг сарадника НОП-а Раке Вагића, која се налазила између Репнице и села Болеча.

Увече су партизани кренули за Дубону. Тек што су пошли, њихова претходница, коју је водио пушкомитраљецац Голубан Пауновић Васа, ликвидирала је једну жандармеријску заседу, па је чета несметано наставила покрет и пред зору стигла у Дубону, код колибе Данила Хајдуквељковића. Од сарадника у овом селу добијема су обавештења да се у месту налази већа јединица љотићеваца. После краћег одмора, чета је наставила покрет према шуми Кокорин, која се налази између села Буринаца, Влашке, Малог Пожаревца и Сенаје, где је стигла око подне.

Непријатељ је сазнао где се чета налази и један вод љотићеваца и недићевци из станице Српске државне страже у Влашкој успели су да се неопажено приближе чети и изненада је нападу. Партизани су се одмах почели повлачити према оближњој коси, односно према Малом Пожаревцу. У току борбе, у повлачењу, погинула су два партизана: „Крајишник“ и Живорад Браца Дамњановић. За време повлачења од чете се одвојила једна десетина, која јој се поново прикључила после неколико дана.

У Билтену број 98 Министарства унутрашњих послова квислиншке Недићеве владе између осталог пише: „Одред српске државне страже и добровољци који су се код Камендола борили са једном бандом од четрдесет пет комуниста, 26. априла 1943. око 14 сати између Малог Пожаревца, Буринаца и Влашке сукобили су се поново са комунистима. У сукобу је учествовало седамнаест добровољаца и девет стражара из станице у Влашкој. Један партизан је убијен, један је ухваћен. Погинули комуниста Дамњановић Живорад, ћак из Буприје, рођени је брат Живке, чувене комунисткиње из Буприје.“ (Зборник ДПНОР Т1. К21. д. бр. 1178).

Последњих дана априла и почетком маја чета се кретала по терену срезова младеновачког и грочанског вршећи мање акције, а ноћу између 5. и 6. маја пребацила се у шуму Маковицу код Ковачевца ради поновног формирања Космајског одреда.

„Опште стање јавне безбедности у београдском округу“, пише у Билтену МУП Недићеве владе за април 1943, „се је мало поправило утолико што у протеклом месецу није извршено од стране комуниста ниједно веће саботашко дело. Иначе комунистичко-партизанска делатност и даље активна и угрожава безбедност готово у свим срезовима...“

Опште стање јавне безбедности у крагујевачком округу доста добро и задовољавајуће у већини срезова...

Комунистичка акција и током протеклог месеца задржала је нсти интензитет као у месецу марту.

И већој мери је појачана V београдском округу.“ (Зборник ДПНОР Т1, К21 Д61).

Две значајне победе у року од три дана имале су велики одјек у народу. Непријатељ, који је иначе био склон да преувеличава партизанске снаге, није могао веровати да се тако може борити чета од четрдесет пет људи, па је проносио гла-

сове да су то руски падобранци са аутоматским оружјем и специјалним униформама, погодним за камуфлирање, те се зато не могу приметити и уништити.

НАПОМЕНЕ

¹ Радивоје Јовановић Брадоња, рођен 1918, село Заруби, срез ваљевски, Србија, генерал-иотпуковник ЈНА у пензији. Пре рата био је активни потпоручник Југословенске војске. У НОР-у од 1941. када је постао и члан КПЈ; био командир чете у Ваљевском одреду, командант Ужичког одреда; командант Групе НОПО западне Србије и члан Врховног штаба; 1942/1943, командант Главног штаба Србије; затим командант Прве шумадијске бригаде, затим дивизије и корпуса НОВЈ. Одликован Орденом народног хероја; од 1946 до 1948. у СССР-у завршио артиљеријску академију „Брежински“. До 1959 на дужностима у ЈНА (начелник управе у ДСНО и др.). По изласку из ЈНА члан Извршног већа СР Србије, члан ЦК СК Србије и посланик. Године 1972. искључен из СКЈ и пензионисан. (Ј. Б. Тито — сабрапа дјела, Том осми, стр. 316).

² Параћ Буре Бранислав Бранко — Реља, механичар, рођен 1922. у Београду, ступио у шумадијске партизанае у лето 1941... исте године постао је члан КПЈ, погинуо је као члан окружног комитета КПЈ за округ крагујевачки 1944. године у борби са љотићевцима. Посмртно је проглашен за народног хероја.

³ Лабудовић Јагоша Милорад — Лабуд, професор, рођен је 21. новембра 1911. у месту Орах, срез Андријевица, општина Секулар, Црна Гора, члан КПЈ од 1943; посмртно је одликован орденом народног хероја.